

„Varpas“ išleidžiamas
Tilžėje 20 kiekvieno mė-
nesio. Metinė prekė su
prisiuntimu:
Rusijoje uždeng-
tose gramotose . 6 rubl.,
Prusose . . . 4 mark.,
Amerikoje ir kitur 5 mark.

VARPAS

Apgarsinimai „Varpe“
kaštuoja už kiekvieną ke-
tvirtai dalį eilutę smulkiu
raštu spaustą 20 pfen. arba
10 kap., priimami „Varpo“
išleistuvėje Tilžėje,
(Tilsit, Ostpreussen).

literatūros, politikos ir mokslo mėnesinis laikraštis.

Skaitymas lietuviskoj draugystėje 19 dieną vasario 1892 m.

VYRUČIAI! apvaikščiojimas metinės šventės musu draugystės yra sykiu ir atminimas svarbaus atsitikimo gyvenime musu brolių t. e. baudžiamų išnykimo Lietuvoje. Šendien sukako lygiai 31 metai nū tos linksmios dėl vargdienių-lietuvių dienos, kada maskolių vyresnybė pirmą kartą apšaukė baudžiauninkų laisvę kaip visoje Gudijoje teip ir didžioj dalyje Lietuvos, kuri guli šioj pusėje Niamuno, ir 28 metai — kada tas patsai vyresnybės įsakymas tikt su pagerinimais ir palengvinimais išsiplatino po visą Lietuvą, apimdamas ir užnemuničius lietuvius arba Suvalkiečius. Atsimindami apie tai, turime iš ko pasidžiaugti! Nes išnykus baudžiamoms, visiškai persimainė draugijinis gyvenimas. Vakarikštis vergas šendien pasidarė lygiu su savo ponu, sąnariu draugijos, gavęs beveik visas tiesas liūso žmogaus. Dėku išliūsavimui žmonės darėsi turtingesniais, tarp ju pradėjo platintis apšvaista, gerinosi šeimyniškas gyvenimas, papročiai, draugijinė rėda . . . Negalima išpasakoti visu geradėjisčiu, kurias atnešė mums 61 metas! Prisižiurėkime vėleik, iškur atsirado Lietuvoje baudžiamos ir kam turime dėkavoti už ju išnaikinimą. Dėlto prisieis mums nors trumpai žvilgtterėti ant musu tautos praeitės. —*

Sako, buk Lietuviai, budami dar pagonimis žiloje senovėje iš raukė iš pirmutinės savo tėvynės Azijos, po ilgų kelionių po Europą, jau IV amžiuje gimus Kristui atsisėdo tame krašte, kur nelaimingi ju vaikvaikiai iki šiai dienai gyvena. Begalinės girios ir nepereinamos balos gynė musu bočius nū užpuldinėjimo svetimų tautų ir jie per ilgus amžius ramiai sau gyveno. Koksai buvo jų gyvenimo budas nū pat atsikėlimo į Lietuvą beveik iki pabaigai X amžiaus, dabar sunku yra apsaakyti, nes apie tai nėra tikru žiniu. Rašo, jog jie apsigyveno atskirioms giminėms, pasirinkdami geresnias vietas paupėse, paežeriūse ar šėip kur aikštėse ant kalneliu. Kiekviena giminė klausė savo senelio, kuris valdė giminaičius kaip tėvas vaikus.

Jisai taikidavo pakilusius tarp ju nesutikimus ir atlikdavo pareigas kunigo, reikiant dievus garbinti. Giminėj' buvo visi lygus, visi stodavo prie darbū, kuris kiekvienam buvo paskirtas pagal jo sveikatą ir išmanymą. Nėkas neturėjo savo atskyriaus turto. Turtas prigulejo visai giminei. Kas ką padarė ar šėip įgijo, viską nešė į savo giminę. Už tai visi ir naudojosi iš giminės turto. Teip kad tūmet, jeigu giminė buvo turtinga, tai ir visi giminaičiai buvo turtingi tai yra sotus ir apdengti, jeigu giminė mažai teprisitaisydavo valgiu, drabužiu ir kitokių reikalingų daigtų, tai visi turėjo šaltį ir badą kėsti. Ant tokių tai giminių buvo pasidalinus visa lietuviška tauta. —

Ilgainiu giminisakas gyvenimas pradėjo nykti. Giminė augo vis daugyn, o pergyventi dideliame žmoniu buriui ant vienos vietos darėsi sunku. Užaugę, vaikai nebegaudami tėvų namūse gana maisto, pradėjo traukti giliaus į girią gyventi. Kas kur nukirtęs ir sudeginęs mišką dirvas apsakui praplėsdavo, pievas praskidavo ir triobas pasistatydavo, tas tokią ukę pradėjo skaityti savo turtu tikt jam vienam prigulinčiu. Parsivedęs čionai pačią — vieną ar keletą, nes senovės lietuviai galėjo laikyti ju daugiau, nei po vieną, jisai užaugidavo savo šeimyną, kurią i valdė pagal savo norą. Palengva tokių naujai įkurtų kiemų aplink pirmutinę giminės guštą, priaugo girioj kaip strazdų lizdų, labiausiai nū to laiko, kada vyresnieji sunus išimanė statyti sau atskyrūs namus netoli nū tėvų ir tikt jaunesnieji vaikai pasilikdavo tėviškėj'. Beaugant giminei šiteip prasiskyrus valdžia vyresniojo giminės senelio arba jo įpėdinio iš vienos pusės didinosi iš kitos-gi mažinosi. Kiemionys tankiai be giminės pagalbos negalėjo apsieiti. Atsiskiriant nū giminės, pasiimdavo naminius įrankius ir ginklus, tur but iš čion parsivesdavo ir pačią arba turėdavo neretai pasiklausti rodos vyresniojo senelio, kaipo žmogaus išmintingo ir daug datyrusio. Pertai valdžia giminės senelio platinosi po apielinkę. Bet kiekviename kieme tėvas senovėje turėjo didelę galybę: užgimus vaikui, jis galėjo skirti jį ant auginimo arba nužudyti; ant savo pačių ir augančių vaikų jis turėjo neaprubežiūtą valdžią. Kadangi toki kiemionys medegiškai buvo aprupiti, tai suprantama, jog jie kaip kada galėjo nepaklau-

* Turiu priminti, jog dėl nekurio nebus naujiena, ką aš čia pasakysiu, nes apie tai iš dalies buvo jau rašyta lietuviškūse laikraščiuose. Aš tikt pasirūpinau surinkti tas žinias į vieną vietą ir, kiek galėjau, papildyti. —

syti giminės vyresniojo arba net ir pasipriešti. Užtai-gi pakilus giminėj dideliam reikalui, kurį galima buvo atlikti tikt abelnoms spėkomis, vyresnysis senelis, sukvietęs vyrus, turėjo su anais susitarti. Tokiu budu atsirado vyrų susirinkimai dėl apspėdimo svarbesnių dalykų, o giminės senelis pavirto į kunigą; vienok jo rankose pasiliko dar gana didelė valdžia: jis pasiliko tarpiniku tarp dievų ir žmonių, taikino nesutikimus ir užimdavo pirmą vietą vyrams į kupa susirinkus. Iš pradžios visi kunigai buvo lygus, bet gyvenant atsitikdavo, jog viena giminė pasidarydavo skaitlingesnė ir galingesnė negu kita, tai ir jos kunigas įgydavo didesnę garbę bei dorybę, negu kunigas menkesnės giminės. Arba giminė beaugdama dalinosi į kelias šakas, tai kiekviena šaka išsirinkdavo sau kunigą, bet visa giminė pripažindavo vieną kunigą už vyresnijį. Teip atsirado vyresni kunigai, vadinami Kurėjais, ir mažesni įvairių vardų. Teip-pat iš Kurėjų vienas pasidarė augščiausiu kunigu, vardu Kurėju - Kurėjis, kurio valdžia nū pradžios buvo vietinia ir tikt pamažėli išsiplatino ant visos Lietuvos. Toksai buvo Lietuvos ukės rėdymas, tykai esant. Bet jeigu svetimtaučiai išgrusdavo į kokią norints dalį Lietuvos ir lietuviai turėdavo traukti į karę su jais, tada susirinkę iš artymiausių giminių vyrai pakeldavo narsiausį tarp savęs į vadovus. Pasibaigus karei, valdžia tokio vadovo nustodavo ir vėl pradėdavo valdyti kunigai. Bet kilus tankioms karėms visūse pakraščiuose Lietuvos, laike kurių valdžia be parstojo rankose vadovų pasilikdavo, jiems ne sunku buvo ją pasisavėti. Ir išties iš tokių vadovų išaugo atskyrūs kunigaikščiai, iš kurių ilgainiu išsiskyrė DLKs. Ką labiau augo valdžia DKio, tą labiau mažinosi KKurėjo. Ant galo jie pasidalino ją teip, jog DKiui prigulejo ukės ir karės rėdas, o KKurėjui pasiliko tikt dvasiški reikalai. Vienok, nors kunigaikščiai ir kunigai turėjo valdžią, tačiau yra žinoma, jog žmonės buvo liūsi ir be jų pritarimo ar žinios Lietuvos valdonai nedrįso nieko veikti visos tantos reikalūse. Šitokia rėdos užvada yra visiškai teisinga, nes anūt Daukanto, kas neša našta, turi žinoti, dėl ko ją neša? Jogiai teip buvo, patvirtina padavimai apie Veidavutį, kurį lietuviai pakeldami VII amžiuje į kunigaikštį šiteip vienu balsu surikę: »Visi liūšais gyvensime, dūklės niekam nedūsime ir musu dievu tiktai teklausysime!« O kada Veidavutis padalino kraštą tarp 12 vadovų, iš kurių kiekvienas norėjo, idant gyventojai jo klausytu, kaip jo klausė kareiviai karėje, ir pradėjo žmones slūgūti kasdieną naujoms dūklėms ir naujais darbais, tada lietuviai sukilo, išvarė vadovus ir ju rumus sudegino. Kunigaikštis joku budu nebegalėjo suvaldyti žmonių ir tikt jo broliui KKurėjui-Bruteniui pavyko dievų baime jūs nuramdyti ir sandorą padaryti, tokius įstatymus išdavus: »Nė viens toliaus neb'didžiūsis savo kilčia

ir kitą prie darbo varu nesuks, bet kiekvienas tur nū antro sau pašalpa geru žodžiu ar alga samdyti. Tas tebus gūdos vyru, kurs tarp visų pasirodys teisiu ir doru savo elgimais. Ateitėje nėjokios parskyros kiltyje tarp vieno ir kito nebebus.« Ir teip aišku, jog baltoje senovėje lietuviai buvo liūsi ir medegiškai lygus ukinikai. Žemė skaitėsi visūmeniniu turtu. Kiekvienas galėjo pasisavėti tokį jos plotą, kiek įveikė apdirbti. Per tai mažne visų tėviškės buvo lygios. Toksai tėviškių lygumas dar XVI amž. buvo regimas Žemaitijoje, kur ilgiausiai užsilaikė senovės rėdos užvada. Teip-pat gana ilgai žmonės žiurėjo ant užgyventos žemės, kaip ant savo savasties. Dar 1557 m. DLKs Zygmuntas Augustas teip sako savo valsčionių įstatymūse: „Lyg šiol negalima iš galvos lietuviams tą iškulti, kurie vis tar, jog žemė esanti jų savastis, kurios nieks negal nū jų atimti.“ Tikt viena nelygybė buvo nū senovės Lietuvoje; gana anksti atsirado vergai, kuriūs nū pradžios lietuviai įgydavo tikt karėse. Bet jų skaitlius negalėjo buti didelis, nes vergų vaikai tapę liūšais, pasidarydavo tokiais pat ukinikais, kaip ir visi. —

Bet kaip anksčiaus pranyko pirmutinė giminė, teip dabar palengvėlia emė mainytis ir šeimyniškas gyvenimas, su privatiška savasčia ir valdžia padalita tarp žmonių, kunigijos ir vadovų. Žmogus stiprus pasidarydavo daugiau mantos, negu silpnas, teip-pat gudrus išitaisydavo geresnį gyvenimą, negu kvailas. Dėl šių ar kitokių įpatybių žmogaus atsirado turto nelygybė. O kas nežino, jog prieš turtingą neturtėliui prisiaina nulenkti galvą, nes jisai tankiai negali apsieiti be pagelbos pirmutinio. Tokiu budu neturtystė galėjo buti vienu iš pirmutinių žingsnių į nelaisvę arba prigulejimą vieno žmogaus nū kito. Toliaus karės, kurias pradėjo lietuviai vesti gana anksti, nemažas permains padarė gyvenime. Iš pradžios kiekviena giminė išleisdavo į karę ginklūtus vyrus, apie kurių išmaitinimą laike karės ji pati rupinos. Bet, kada kareivių vadovai pavirto į kunigaikščius, kada kariūmėnė igijō pagarbę ir galingumą, kunigaikščiai pradėjo reikalauti, idant žmonės mokētu dūkles ant užlaikimo kareivių. Kaip matėme, teip mėgino daryti jau Veidavutis ir jo vadovai netikt laike karės, bet ir tykai esant. Jau X am. nelygybė tarp žmonių aiškiaus pasirodė ir didinosi pamaži iki apsikrikštijimui Lietuvos. Kunigaikščiai negalėdami patis visą kraštą valdyti, dalino jį tarp savo vadovų, kurie vėl paskirstydavo savo dalį tarp mažesnių viršinių ir t. t. Šiteip augo ir teip vadinama feodališka rėdos užvada. Ji dar labiaus išsiplatino po Lietuvą, sustiprėjus valdžiai DKių, kurie priegtam įveikdami gudus ir užimdami vieną jų kraštą paskui kitą, turėjo pastatyti tenai įvairius urėdinikus. Teip atsirado didesni ponai ir mažesni arba bajorai, daugūmėnė-gi pasidarė pras-

tais žmonėmis arba žemlioniomis. Ilgainiu ponai pasisavino neužgyventą žemę ir pradėjo sodyti ant jos savo vergus arba net dalinti ją neturtingiems žemlionioms kaip savo daiktą, liepdami sau tarnauti ar dūklę mokėti. Paskiaus tą patį padarė DKiu pasisavindami likusią nū ponų žemę ir dalino ją, teip-pat kaip ponai ar amžinai ar lyg gyvos galvos. Užtai turintieji tokią žemę pareikalavus DKiui, turėjo traukti į karę. Nepaklusnius DKs išvare-davo iš dūtos jiems ukės ir pavesdavo ją kitiems. Ponai, gavę iš rankų DKio didelę apigardę, galėjo ją dalinti kitiems tikt su žinia DKio, nes pagaliaus jis pripažino savę savastiniku visos žemės savo viešpatystės. Ir teip palengvėliu beveik visa valdžia perėjo į rankas DKio ir jo urėdiniku. Įtekmė KKurėjo su kunigais vis mažinosi, teip kad DKs galėjo jo, kaip ir žmonių balsų, nebeklausti. Įvedimas į Lietuvą krikščionybės geriausiai tą parodo, nes nei KKurėjis nei žmonės nebegalėjo sustabdyti valės DKio. Vienok žemlionių dar tebebuvo liūsais žmonėmis ir atskyrios šeimos klausė vyresniųjų iš giminės. Gyventi jiems nesunku buvo, nes žemės turėjo ikvaliai. Baudžiovų dar nebuvo, bet buvo palinkimas ant jų atsiradimo. — Bet va atėjo 1386 metai. DKs Jagaila, apsipačiavęs su Lenku karalaite Jadviga ir apkrikštijęs lietuvius, pasidarė viešpačiu dviejų karalysčių. Lietuva papūlė po įtekmę apšviestės Lenkijos. Kadangi tenai vyresnybė ju jau anksčiau buvo pripažinus baudžiovą, kuriu pradžia, kaip sako, pasiekia net XII amž., tai susidėjimas Lietuvos su Lenkija, tikt paskubino ju įvedimą pas mus. Įstatimu 1347 m. Lenku vyresnybė pririšo žemlionių prie žemės, ant kurios jie gyvena, užgindama be pono valios jiems išsikelti kitur. Įsakimas 1353 m. davė tiesas ponams ir kunigams — nemokėti viešpatystei mokesčių ir sudyti žemlionių. Tas tiesas pripažino Lenku bajorams ir Jagaila, pastodamas ju karaliumi. Teisybė, Lietuvos bajorai dar gana ilgai, beveik iki pabaigai XVI amž. stovėjo žemiaus už lenkų šlektą, nes mažiaus teturėjo politišku tiesų ir liūsybių, bet jau Jagaila prižadėjo dovanoti nekurias liūsybes tiems iš musiškių, kurie priims katalikišką tikėjimą. Ką jis pradėjo, tai jo įpėdiniai DKiai varė toliaus, išdūdami naujus įstatimus, kurie vis platino ir didino baudžiovą, teip kad XVI amž. jos galutinai išsilavino ir laike XVII ir XVIII amžiu pasiekė augščiausio laipsnio, nes pavirto beveik į vergystę. Čia galima priminti, koksai skyrius tarp vergų ir baudžiauniku. Vergas priguli ponui, kaip koksai norint daiktas ar gyvulis, su kuriūm ponas gali daryti kas tikt jam patinka, ir vergas neturi nėjokių pareigų prieš viešpatystę. Baudžiaunikas-gi priištąs prie žemės, nors esti po valdžia pono, bet pasilieka žmogumi, kuris moka mokesčius ir skaitosi lyg sąnariu viešpatystės. Visos tiesas ir liūsybes, kurias DKiai

davinėjo ponams, pradžioje XVI amž. tapo surašytos į vieną knigą, o vėliaus įėjo į garsu musu juridiška paminklą, teip vadinamą, trečiajį lietuvišką statutą, kuri DKs Zygmuntas III užtvirtino 1588 m. Jis buvo paskirtas ant naudos visų lūmų, kaip jame pasakya, pradedant nū augščiausio iki žemiausiu ir tarnavo lietuviams iki 1849 m. Užtai-gi iš jo galime pasemti nors nekurias žinias apie padėjimą lietuvių išsilavinus baudžiovoms. Pradėsime nū žemesnės lūmos, kuri skiriasi į tris dalis: vergus su dvariškiais, baudžiaunikus ir liūsus ukinikus. Anksčiau pas mus buvo jau priimta daryti verga sne tikt karės suiminius, bet ir liūsus žmones — už neatadavimą skolos, už neteisingą apskundimą ir dėl kitokių priežasčių. Statutas daleido padaryti vergu tikt paimtą karėj, jeigu jo niekas neišpirko, o jau vaikus vergo liepia pasoddyti ant žemės ir paversti jūs į baudžiaunikus. Kūm skyrėsi dvariškiai nū vergų, sunku pasakyti. Iš pradžios jie buvo vergais tarnaujančiais pačiam ponui jo dvare ir tikt statutas davė jiems vardą dvariškių. Ponas galėjo jūs pardavinėti net po vieną, pabėgus dvariškiui, jieškoti jo nežiurint ant to, kaip toli jis nubėgo ir kaip ilgai kavojosi. Nū pono prigulėjo dūti jiems laisvę testamentu ar kitoku užrašu. Patsai-gi dvariškis galėjo išsilūsti atsitikimūse: jeigu pabėgęs į miestą ir išgyvenęs 10 metų išsipirkdavo nū pono arba, jeigu laike bado pono išvartytas jis patsai išsimitino. Palengvėlia ir dvariškiai virto į baudžiaunikus, nes išdirbdami žemę jie atnešdavo daugiau naudos ponui. Prie antro skyriaus prigulėjo baudžiaunikai, tarp kurių prie daugybės tūse laikūse miškų naudingesniais skaitėsi bitinikai. Valdžia ponu ant baudžiauniku nėjokiais beveik įstatimais nebuvo aprubežiūta, ir kiekvienoj vietoj jie prisilaikė papročiu, kuriu nei statutas nedrįstėjo užkabiti, įsakdamas tikt, jogiai nepritinka geram ponui apsunkti dideliais mokesčiais ar darbais baudžiaunikus. Teisybė, ponas negalėjo pardūti baudžiauniką be žemės ir pabėgus jam nevisados galėjo reikalausti jo sugražinimo. Teip jeigu ponas, žinodamas, jogiai jo baudžiaunikas apsigyveno už 10 myliu ar toliaus, laike 10 metu neatsiēmė jo, tai toksai baudžiaunikas likdavo liūsu. Baudžiaunikas teip-pat kaip dvariškis galėjo pabėgti į miestą, tikt turėjo daugiau mokėti išsipirkimo. Bet nežiurint ant šitų įstatimū baudžiauniko padėjimas buvo labai sunkus. Trečiaame skyriuje buvo liūsi ukinikai, prie kurių prigulėjo ir senovės Lietuvos bajorai dėl kokių norints priežasčių pasidarę neturtingais. Liūsi žmonės, nebeturėdami savo žemės, kurią galingi palengvėlia nū ju atėmė, gaudavo ją nū ponų su *dvejoms išlygomis*. Vieni atsisėdavo liūsais raudaunikais, tikt išsikeldami turėjo užmokėti pinigais arba atidirbti ponui tiek pat laiko, kiek jie naudojosi jo žemės. Jeigu liūsas raudaunikas pabėg-

davo neatsilyginęs, tai ponas sujieškojęs galėjo paverti jį į baudžiauniką. Kiti-gi apsigyvendami ant pono žemės, iš karto apsiimdavo jam tarnauti, tikt neišsivadėdami prigulinčios jiems persikėlimo laisvės. Bet jeigu laike 10 metu toksai ukinikas neužmokėdavo paskirto išsipirkimo ponui arba nesugrąžindavo paskolinto: nū pono pašalpos, tai jis nebeturėjo valdžios išsikelti. Jeigu pabėgdavo, tai už tą padarydavo jį baudžiauniku. Prisižiuriant į šitūs įstatimus, pagal kuriūs liūsas žmogus galėjo pamesti savo poną ir atsimentant, jogiai neturtingi ukinikai neretai negalėjo išsipirkti arba skolų sugrąžinti, labiausiai per blogmečius, kada javai neužaugdavo, gyvuliai krisdavo arba kitokios nelaimės atsitikdavo, kas nesupras, jog liūsi žmonės tankiai turėjo virsti į baudžiaunikus. Šitie įstatimai, jei ne tiesiog, tai aplinkui keliu varė prie tokio gyvenimo, jog, sakant žodžiais Jaroševičios, patsai oras gimdė nelaisvę. Tokiu budu ilgainiu baudžiaunikų skaitlius vis ango ir ango, o vergai, dvariškiai ir liūsi ukinikai palengvėlia mažinos iki beveik visiskai neišnyko. Iš baudžiau išsiplatinimo laimėjo šiek-tiek vergai, nes pavirtus jiems į baudžiaunikus, padėjimas ju sulyginant pasigerino. Abelnai-gi gyvenimas ju visu buvo verksmingas. Teip rašo apie tai Gvagninas, rašėjas pabaigos XVI amž. „Žemlionys kenčia didelius persekiojimus nū ponų: jeigu ponas supyks už ką norints ant baudžiauniko, tai jį teip nuskus, nuplėš, o kartais net visą maištą iš jo namu atims, teip kad vargdienėlis su pačia ir vaikeliais pasilieka be kąsnelio dūnos. Baudžiaunikai turi sunkiai kasdieną dirbti. Penkias dienas dirba ponui, o šeštą panedėlį dėl savęs, o kaip-kur tai ir nedėdieniais nedykauja. Jeigu paklausti, dėlko šventoms dienoms dirba? — tai atsako: ar-gi šventėj nereikia valgyti? Jei baudžiaunikui prireikia eiti pas poną, be dovanu nelysk, o jeigu ir pasiseka prie jo priėti, tai ponas siunčia jį pas savo urėdiniką, o visiems vis dūk, nes nei žodžio neištars uždyką. Ponams moka keturis kartus ant metų visokias rinkliavas, o patis valgo dūną bėralinę — pusiau su pelais sumaišytą.“ Jei teip buvo XVI amž., tai pamislikime, kas darėsi vėliaus, jeigu atsimįsime, jog neturtėlių padėjimas vėlesniūse laikūse ėjo vis blogyn.

Keletas žodžių apie bajorus ir miesčionius.

Nevisi Lietuvos bajorai iki šiai dienai bajorais, bet tikt tie iš ju, kurie paskubinę priimti krikštą, gavo lenkiškus ženklus arba herbus ir pasidarė teip vadinama šlėkta. Tokiais tankiausiai tapo turtingesni. Daugūnėnė-gi neturtingu Lietuvos bajoru, kurie iš pradžios nenorėjo, o vėliaus nebegalėjo įgyti lenkų bajorystės, nors skaitėsi trupučinką augštesniais už liūsus ukinikus, bet pagal statutą buvo su jais tiesose beveik sulyginti, nes kaip anksčiaus regėjome, galėjo pavirsti net į baudžiaunikus. 1823 m. maskoliu vyresnybė galutinai su-

lygino jūs su prastais žmonėmis, liepdama mokėti drauge su paskutiniais pagalvius, per ką padaugino ir teip skaitlingas baudžiauniku eilias.

Tikt teip vadinamūse karališkūse dvarūse ukiniku geresnis buvo buvis, kurie skaitėsi amžinais randaunikais. Laikas nū laiko vyresnybė darė čion apspėdumus jų mokesčių ir kitokių pareigų ir aprubežiūdavo jų laukus. Viršinikai tų dvarų negalėjo padauginti nei mokesčių nei darbų arba sumažinti ju laukus. Bet kada musu tėvynė papūlė po valdžia maskolių, tai nauji musu valdonai Gudijos ciecoriai su lengva širdžia išdovanojo daugybę karališkų žmonių gudu ponams, kurie ir šendien laimingauia iš prakaito musu broliu ir tokiu budu pavertė jūs į baudžiaunikus. — Miesčionių padėjimas po apsikrikštijimui Lietuvos buvo pusėtinis. XIV amž. pradėjo į Lietuvą keltis lenkai, tutoriai, karaimai ir amatnikai-vokiečiai, kurie jieskodami dūnos ir uždarbio, atsisėdavo miestūse. Miestai greitai augo, labiaus nū laiko Jagailos ir Vytanto, kurie dūsniai apdovanodavo jūs liūsybėmis. Teip Jagaila davė Vilniui tųj pirmais metais po apsikrikštijimui magdeburgiškas tiesas, pagal kurias miesto rėdimas buvo pavestas patiems miesčionims. Vėliaus Vilnius, kaip sostapilė, gavo net tiesą siųsti pasiuntinius ant viešpatystės susiejimų. Šitok-sai įrėdimas miestų buvo naudingas netikt dėl pačių miestų, bet ir dėl viso krašto. Užaugus stipriems miestams, lengviaus buvo apginti tėvynę nū priešų, platinosi prekystė, amatai, turtingumas, o sykiu ir apšvaista žmonių. Bet jau antroje pusėje XVI amž. liūsybė miestų pūla. Susilpnėjusi karalių valdžia, galingumas ponų ir urėdinikų, tikėjimiški persekiojimai, ilgos karės su švėdais nugalavo musu miestus: gyventojų skaitlius susimąžino, prekystė ir išdarbystė nyko. XVIII amž. miestai teip subiednėjo, jogiai gana buvo brukštelti plunksna, idant atimti nū 150 miestų magdeburgiškas tiesas ir atidūti miesčionis ant valios ponų. Tokiu budu lietuviai pasidalino į dvi teip atskyrias tarp savęs dalis, ant ponų ir tarnų. Iš vienos pusės kunigaikščiai, didžponiai, bajorai ir turtingi kunigai, apdovanoti visokioms tiesomis, nieko nedirbdami, puikiai sau gyveno, iš antros-gi — baudžiaunikai ir miesčionys nuvarginti sunkiais mokesčiais ir darbais, neturėdami nėjokių žmogiškų tiesų, nuskriaudžiami visokioms neteisybėms, iš paskutinės prakaitavo, idant mitėti ir tūs dykadūnius ponus. Užtai kada aplinkinės viešpatystės: vokiečiai ir gudai pradėjo draskyti musu tėvynę, pasinaudodami iš silpnumo musu karalių, kurie nebegalėjo suvaldyti savo ponų, prasti žmonės nei nesirupino apie apgynimą savo žemės nū svetimtaučių, nes jiems buvo vis tiek, ar bajorai jūs valdys, ar priseis svetimą jungą kentėti. Nereikia didesnio papeikimo musu ponams ir vyresnybei, kurie, skriausdami žmones dėl savo naudos, pražudė tėvynę ir savę.

Mūsų DKei anksti pamatė neteisingumą ir blėdi baudžiovos dėl viešpatystės, nės nuvarginti žmonės negalėjo, kaip priguli atlikti savo pareigų ir uždėtų ant jų mokesčių. Už tai jau XVII amž. išdavinėjo įstatimus, norėdami pagerinti baudžiauniku buvį. Bet ant nieko beveik nuėjo tie visi įstatimai, nės bajorai, įgyję didelę galybę, neklausė vyresnybės ir jos prisakymu nepildė. Teisybė, ir tarp bajorų atsirasdavo išmintingi vyrai, kurie linkėjo gero ukinikams — tarp kitu tūm atsižimėjo kunigaikščiui Radživilai, bet ant tokiu visi žiurėjo skersom. Teip, kada Andrius Zamoiskis 1780 m. norėjo, idant nekuriems nekinikams butu pripažįta tiesa persikeliojimo, idant nū tėvu valios, o ne nū pono prigulėtu išdavimas dukteru už vyro ir idant dėl baudžiauniku, vaikų įtaisytu pradinės mokslinycias, tai atsirado balsai, kurie pripažino jo užmanymą vertu sudeginimo, o jį patį norėjo nets nužudyti. Tik po išardimui suvienytos Lietuvos su Lenkija bajorai suprato savo kaltenybę ir ne kartą griebsėsi dūti laisvę žmonėms, idant sugražyti politikišką liūsybę tevynei. Pirmutiniu ant šio kelio pasirodė garsus musu vadovas ir prietelis vargdieniū Kostiuška, pakeldamas maištą 1794 m. Numanydamas, jog su, vienais bajorais jis neveiks neprieteliū, pašaukė baudžiaunikus ir miesčionis stoti už tevynę, prižadėdamas jiems laisvę. Jis išdavė prisakymą, kuriūm visi baudžiaunikai turėjo tapti liūsais, gauti liūsą persikeliojimą ir priverstas darbas sumažintas, o savastis ant žemės likti ponu rankose. Šitas paskutinis dalykas sugadino visą užmanymą, nės žmogus be žemės, budamas liūsu ant poperios turėjo tapti vel vergu žemvaldonio. Nežiurint ant to, Kostuškos prisakymās ne tik nebuvo išpildytas, bet daugeliūse vietų apie jį žmonės nei girdėti negirdėjo. Už tai ukinikai, kurie iš pradžios su noru traukė pas tevyinės gelbetoją, nematydami nekio pagerinimo savo buvyje, atsišalino nū jo ir darbas jo turėjo žuti. Tik 1807 m. kada prancūzu ciesoris Napoleonas sutvere Varšavos kunigaikštystę, užmanymas Kostiuškos buvo padarytas įstatimu, iš kurio pasinaudojo, nės šitas įstatimas beveik niekūm nepagerindamas buvio baudžiauniku, davė tiesą ponams varyti laukan ukinikus nū žemės, ką ponai ir dare. Antras maištas dėl išliūsavimo tėvynės kilo 1831 m. ant bajoru suėimo Varšavoje buvo ineštas klausymas reikalaujantis jau, idant baudžiauniku žemė, ant kurios jie gyveno, butu pripažįta ju savāsčia. Ukinikai giurėjo tą žemę išpirkti arba mokėdami kasmetinę čyžę arba užmokėdami vienkart ar laike 10 metu už ją prie pagelbos vyresnybės. Bet tas klausymas teip ir paliko klausymu, nės daugelis bajorų, nematydami toliaus savo nosės, nesutiko ant jo ir tokiu budu antrą kartą nuėjo ant nieko kraujo praliejimas, nės bajorai be ukiniku pagelbos, kuriū nemokėjo pritraukti, negalėjo atsitureti prieš neprietelius. Mas-

kolių vyresnybė, po kurios valdžia mes atsidurėme, bijodama kilimo maištų, rupinosi pritraukti į savo pusę baudžiaunikus, pasirodydama lyg gelbetoja ukinikų nū prispaudimu bajoru, kas jai ir pasisekė. Iš pradžios ji gerino buvį žmoniu, gyvenančių karališkūse dvarūse, išnaikydama neteisingas sunkenybes, tvirtai apspresdama ukiniku pareigas, aprubežiūdama ju žemę ir nets pridėdama jos nekuriems mažai teturintiems. Veliaus megino teip pat palengvinti padėjimą ir poniškiu, nors čia mažiaus tegalėjo padaryti, nes žemvaldonai trukdė jos darbą. Ant galo kada iš vakaru pradėjo platintis idejos brolystes, lygybes ir laisvės, kada pačioj Maskolijoj atsirado raštinikai, kurie atidengė visa bjaurumą baudžiovu demoralizūjančiu kaip žmonis teip ir pačius ponus, apšviestiesni žmonės nebegalėjo nereikalauti ju išnaikinimo. Du Aleksandru — ciecorius Aleksandras II. viduj viešpatystės darbūdamas, o Gercenas rašydamas iš užrubežiaus privertė bajorus galutinai atsiskirti nū visokiu tiesu ant baudžiauniku ir pripažinti jū sau lygiais. Sulyg norui Gudijos valdono Lietuvos bajorai tai yra bajorai dabarnykščiu Vilniaus, Kanno ir Gardyno rėdybu 1857 m. padavė raštą Aleksandru II. prašydami, idant butu pagerintas buvis baudžiauniku, dūdant jiems laisvę, bet žemę paliekant rankose ponu. Puikus paveikslas vakarinės Europos, kuri išliūsavus baudžiaunikus teipogi be žemės, aukštai pakėlė žemdarbystę, per ką ponai igijo didelius turtus, stovėjo prieš akis musu bajorų. Už tai jie tiko ant tokio išliūsavimo, tiko teipgi dūti baudžiaunikams visas tiesas paeinančias nū šio išliūsavimo tr prigulinčias, liūsai žmogystei, kaip antai — ēsybines, šeimyniškas tiesas ir tiesas sutarmės. Bet vyresnybė suprato, jogiai paleisti liūsą ukiniką be žemės ant visų keturių pusių reiškia vis tiek, kaip nuimti nū žemvaldono ir tas pareigas, kurios seniaus ant jo gulėjo, dūkim pareigą maityti savo baudžiaunikus, ir priversti ukiniką deku jo neturtystei, darant neva liūsą sutarmę su žemvaldonu, tiktai ant visų išlygu, kurias ponas malonės ant jo užkrauti. Liūdno paveikslu tokio išliūsavimo nereikėjo toli ješkoti, nes vyresnybė matė, kas darėsi Lenkijoje ir Kurlandijoje, kur baudžiaunikai būvo jau igiję ēsybinę laisvę. Už tai maskolijū ciecorius reikalavo pilno išliūsavimo su žeme, kame jam padėjo garsus jo sądarbinikai Rostovcevas ir Miliutinas. Inešdamas išdirbtą laike 4 metų užmanymą į „karališkaią rodą,“ Aleksandras II beveik šitais žodžiais atsiliepia: „Dalyką baudžiovū išnaikinimo pagal jo svarbumą aš skaitau gyvu dėl viešpatystės klausymu, nū kurio prigulės išsilavinimas krašto spēkū ir galybės. Aš tikiu, vyrai, jog jūs visi, kaip ir aš ēsate persitikrinę reikaliningume išliūsavimo. Aš turiu dar kitą persitikrinimą tikiu, jog atidėti tą darbą negalima ir už tai aš reikalauju ir šis yra neatbutina mano valia,

idant šis dalykas butu tų dabar pabaigtas. Aš tinku išklaudyti jūsų užtėmėjimus, bet meldžiu, neužmirškite, jogiai pamatu viso darbo turi būti pagerinimas baudžiauniku buvio ir pagerinimas ne tikt ant žodžių, ne tikt ant popieros, bet ir iš teisybės.“ Pasekme to buvo manifestas 19 vasario 1861 m. Milijonai vargstančių išgirdo linksmą žinią, kurios jie taip seniai laukė, jogiai jie tapo liūtais, jogiai žemė vėl sugrįsz į jų rankas, jogiai nebereiks tarnauti dikadūniam, kuriu sunkų jungą jie par amžius kentėjo. —

Prisižūrėkime dabar nors paviršutiniškai, ką davė baudžiaunikams — pavadišime — valsčionių įstatimai, kurie buvo išdūti drauge su manifestu. Jie skyriasi į tris dalis. Iš pradžios eina juridiška reformos pusė. Sykiu su laisve įstatimai dovanojo ukinikams tiesas esybines, šeimyniškas, sutarmės ir turto. Nebreikia pono daleidimo ištekan ar apsipaciūjant ukinikams, žemvaldonas nebegal kištis į šeimynišką žmonių gyvenimą; ukinikai igyja po vieną ar susidėjus į draugystes daryti sutarmes, apsiimti išpildymą visokiu darbu kaip dėl atskyrių žmonių taip ir dėl skarbaus; jie gali užsiimti prekyste, įsitaisyti dirbtuves, ar šep darbūtis ant lauko išdirbystės, gali igyti savastį ant judinamo ir nepajudinamo turto, pakoroti ukiniką gali tiktai sudas arba uždeti ant jo viršininkai; visokia tiesdarystė atsiima iš ranku žemvaldonu. Ukinikai gauna tiesą savę rėdyti, pereiti į kitas lūmas, mokyti vaikus ivairiose mokslainėsė ir pastoti nekuriūse skyriūse ant tarnystės viešpatystes. Antra dalis įstatimu kalba apie ukės reikalus. Ukinikai turi tiesą išpirkti sodybas nesiklausę pono ir susitarti su jais apie išpirkimą lauku ir ganyklų. Kadangi neturtingiems ukinikams gali sunkiai priseiti su išpirkimu, vyresnybė prižada dūti pašalpa didume trėju bertainiu prekės išperkamos žemės, kurią skolą ukinikai turi išmokėti skarbu lai ke 49 metu mokėdami 6 palukanus. Kiekvienas ukinikas gali reikalauti nū žemvaldono, idant pardūtu jam nū $2\frac{3}{4}$ —12 desetinu žiurint ant derlingumo žemės, bet ponas turi tiesą pasilikti sau trečią dalį savo žemiu. Paskyrta prekė žemės sulyginant su čyže, kurią baudžiaunikai iki tam laikui mokėjo ar su preke priverstino darbo. Apsprėstas didumas priverstino darbo ar čyžės dėl tu, kuriems ponas iki laikini nesutiks, pardūti žemę. Pildyti visus tūs prisakymus turi tarpinikas — pasrednikas — paskyriamas valdžios iš bajoru, tarpiniku susivaziavimai ir tam tikrai įtaisytos rėdybinės vietos. Paskutinio įstatimu dalis daleidžia ukinikams patiems savę rėdyti. Dalina ukinikus ant anų: visiems mums žinomu, draugysčiu, susidedančiu iš vieno ar keliu sodžiu, su ju viršinikais, starastoms arba šaltyšiais ir draugysčiu susirinkimais. Atskyras draugystes suriša į valsčius, viršunej kuriu stovi staršina, vaitas ir valsčiu redomi, valsčiu susirinkimas ir sudas.

Apie trečią dalį vertetu plačiau pašnekėti, bet to nedaleidžia man padaryti striukas laikas, o antra atsukus, mes visi apie tai jau maž daug žinome. —

Nežiurint ant visu šitu įstatimu, dabar galima pasakyti, jogiai šventas darbas pagerinimo baudžiauniku buvio buvo tiktai užmanytas, bet mažai ką teispidytas. Tie įstatimai turi nemažai blogu pusiu. Dėku tam, jogiai žemvaldonas turi tiesą pasilikti nepardavęs ukinikams trečią dalį savo žemės, didelė dalis jos buvo atimta nū baudžiauniku, nors jie seniai ją išdirbdavo. Taip turiu žinią, jog 33 vidurinėse rėdybose Maskolijos tapo atrežta nū ukiniku su viršum 4 milijonai desetinu. Už tai dalis kiekvieno, net pamaželi žmonėms dauginantis, negalėjo išmaititi užaugusias šeimynas. Prekė žemės buvo paskirta per didele, užtai išpirkimas labai apsunkino ukinikus. Urėdinikai skiriami iš bajoru pildė savo pareigas vienpusiškai ir skriaudė žmones. Urėdinikai-gi renkami pačiu valsčionių buvo surišti, nes teko ant valios administracijos atidūti. Užlaikimas-gi pareikalavo nauju mokesčiu. Sunkenybės paeinančios nū blogu pusiu šiu įstatimu užgulė ant Lietuvos ukiniku labiaus, negu kitur, nes gudu vyresnybė mažiaus tesirupino apie mus, kaipo apie svetimtaučius. Bet greitai lietuviai susilaukė naują pagerinimą. —

Valsčionių įstatimai nebuvo įvesti Lenkijoje, kaip ir Kurlandijoje. Nors ukinikai tenai jau seniaus buvo išliūsūti, bet negavę žemės, turėjo po senovėj mokėti žemvaldonams didelas čyžes ar atlikti sunku priverstiną darbą. Pasinaudodami iš to lenku ir musu bajorai paskutinį kartą sukilo prieš gudus, idant išvaryti jūs iš savo žemės. Pradžioje 1863 m. centrališkas Komitetas, idant pritraukti ukinikus prie maišto, išdavė prisakymą, kuriūmi pripažino visus žmones nežiurint ant skirtumo tikėjimo ir lūmu liūtais ir lygiais tarp savęs, ir atidavė už dyką ukinikams žemę, kurią jie iki tam laikui uždirbo, prižadėdamas atlyginti ponus iš skarbau turto. Ir išties ukinikai pradėjo su noru stoti į eilias kareivių. Lietuviai ipač žemaičiai labiausiai atsizenklino tame, prisidedami prie maištiniųku. Kunigas Mackevičia pririnko visą pulką beveik iš vienu ukiniku. Ukinikai tapo net vadovais, kaip antai: Bitis, Puidokas, Lukašunas. Bet ir čia trečią kartą savmeilė bajoru paėmė viršū prieš meilę tėvynės, jie nepildė prisakymų Centrališko Komiteto ir atstumė nū savęs ukinikus. Tūmi tarpu maskoliu vyresnybė matydama, jogiai ukinikai prijaučia maištiniųkams ir negalėdama su šiais nieko padaryti, apšaukė, išdūdama paeiliui 3 įstatimus ant galo įsakimu 19 vas. 1864 m. pilną išnaikinimą baudžiovu su didesniais palengvinimais, negu tas buvo padaryta 1861 išperkant ukinikams žemę ir įveikė maištiniųkus. Tokiu būdu visi lietuviai ir suvalkiečiai tapo laisviais ukinikais. —

Liūšais buvo šie. Žemvaldonai turėjo pardūti ukininkams visą žemę, iš kurios paskutiniai iš teisybės naudojosi. Dalykas tame, jogiai gudu vyresnybė dar anksčiau, norėdama pagerinti baudžiauniku buvį, buvo liepusteipogi ponams padaryti surašymą visu tu žemiu, kurios buvo pavestos ukininkams. Bet musu bajorai, bijodami, kad iš jų ne atimtu žemiu, parodė raštuse mažiaus, negu kiek valdė ukinikai ir neįneštas į tūs raštus žemes atėmė nū ju. Dabar vyresnybė liepė ir tas žemes atidūti ukininkams, per tai Vilniaus, Kauno ir Gardyno rėdybose ukiniku rankose pasidaugino ant 943,000 desetinu, o išviso jie gavo 5,762,506 des., kitioniškai sakant dėku maištui maskoliu vyresnybė padaugino ukiniku žemę beveik ant 20%. Toliaus tapo sumažyta prekė žemės. Įsakymu 1861 metu prekė buvo paskirta sulyginant su čyže, kurią baudžiaunikai mokėjo, dabar ją numažino ant 20%, o pačią čyžę liepė suskaiyti ant 15% mažiau, teip kad prekė žemės susimažino ant 35%. Nors šitie pagerinimai yra gana dideli, bet teisybė reikalauja pasakyti, jogiai nū vietinės valdžios prigulėjo dar didesnius palengvinimus įtaisyti, bet jaigu to nepadarė, tam kaltas Muravjevas, priešinikas išnaikinimo baudžiau, kuris buvo paskirtas Lietuvos general-gubernatoriu. Jogiai tai tiesa, galima suprasti iš to, jog ne tikt pietvakariniame krašte, kurio bajorai teipogi buvo prisidėję prie maišto, bet Lenkijoje buvo padaryti daug didesni palengvinimai. Teip pietvakariniame krašte pridėjo ukininkams žemės daugiaus nei ant 40%, o mokesčiai už žemę buvo pamažyti beveik ant 50%. Jei galima daryti atskyrus užmetinėjimus, tai abelnai sakant valsičioniū įstatimai, labiausiai su pagerinimais 1864 m. turi didelę vertę dėl musu tautos. Svarbus jau patsai noras aprupiti ukiniką medgiškai, pavedant jam žemę ir pripažinimas vietiniu papročiu, kuriu gali prisilaikyti vasčioniū urėdinikai.

Teip išnyko Lietuvoje baudžiauvas! Jeigu atsimšime, kaip palengveli liūsi lietuvei virto į baudžiaunikus ir kaip paskui reikėjo daug darbo ir laiko iki jie nesugražino atimtos nū ju laisvės ir žemės, tai suprasime, jog kaip pagimdė baudžiauvas patsai gyvenimas, grynai ekonomiškos priežastis, teip ir ju išnykimas prigulėjo nū paties gyvenimo. Atskyrus žmonės atsizenklino ir užsitarnavo išliūšūtoju garbę, tik už tai, jogiai jie, suprato laiko reikalavimus ir žmoniū geismus, rupinos apie greitesnį išikunijimą gyvenime tu reikalavimu ir noru ir už tai turime buti dėl ju širdingai dekingais. Išnykus baudžiauvas iš pamato persimainė draugijinis buvis. Ne gana tu atmainu, kurias padarė valsčioniū įstatimai, nekaltant apie aplinkinias pasekmes, kurios atsirado draugijiniame gyvenime, išnykimas baudžiauvas buvo priežasčia pagerinimo visu tu institutu, kurie remiasi ir ant baudžiauvas, kaip ant pamato. Viston neteisingos ir tamsios kance-

liariškos tiesdarystės, užgimė naujas sudas, atviras ir lygus del visu. Įsitaisė žmoniū mokslaninės, iš kuriu ant nelaimės, lietuviai mažai tegali pasinaudoti, nės nemokina jau lietuviškai, išimant Suvalku reddybę. Išėjo nauji įstatimai apie karės tarnyste, kurie reikalauja vienodai stoti į eiles kareiviū prasčiokeliui ir ponui ir sumažino laiką tarnystės nū 25 iki 4 metu. Tapo atmainyti neteisingos ir sunkios dėl žmoniū pagalves. Pasidarė daug dar kitioniu atmainu, kuriu vienokis siekis — išnaikyti privilegijas ir sulyginti visas lūmas, kūm atsizenklino viešpatavimas Aleksandro II.

Musu Dr-ės yra teipogi viena iš pasekmiū išnykimo išnykimo baudžiauvas. Iki apšvaista buvo prieinama tikt dėl ponu, musu bajorai, dažniausiai virsdami į lenkus, mažai tesirupino apie lietuviškus reikalus. Tik kada aukštesni mokslai tapo atidaryti dėl visu lūmu, kada ukiniku vaikai pradėjo lankyti gimnazijas ir universitetus, pradėjo augti lietuviškas krutėjimas, kuris aiškiaus pasirodė užgimus Aušrai 1883 m. Dar anksčiau užsidedė musu ratelis, kuris, galima pasidžiaugti, išdave gražius vaisius. Tarp sądarbiniku lietuvišku laikraščiū šiandien randame ne mažai kaip buvusių teip ir dabarnykščiu musu draugu. Už taigi ir mes pasinaudodami iš laimingo padėjimo, kuriame mes atsiradome dėku išnykimui baudžiauvas, pasirupikim sekti ju pedoms ir darbūtis ant naudos tū musu broliū! Atsimikim, jogiai Lietuvoje apart pusėtinai aprupintu ukiniku ir dvarponiū yra daugelis tokiū, kurie gavę po kelis desetinas žemes, turi neretai pavesti ją kitam ant išdirbimo už dalį javu, o patys ješkoti uždarbio šalyj, atsimikime apie daržinikus, kuriu visas nejudinamas turtas — žemutė bakužėlė ir nedidelis daržas, iš kurio nejkiau budu negalima išmisti nei mažiausiai šeimynai ir kurie neatbutinai turi ješkoti uždarbio, koksai jis nebutu, atsimikime, jog Lietuvoje yra daugybė bežemiū bernu, kurie turi pardūti savo raumeninias spēkas ar dvarponiū ar turtingam ukiniku ar žydui ir per visus metus dirbti priverstiną darbą, atsimikime ant galo, jog paskutiniamelaike maskoliu vyresnybė apsunkina mus visokiais prispaudimais ir neteisybėms, nū kuriu kenčia visi lietuvei, užgindama spauditi kniugas, pirkti žemę, nepriimdama lietuviū ant tarnystės savo kraštui irtt. Atsiminkime, vyručei, viską šitą ir padūdami rankas vargstantiems broliams imkimės už darbo! —

Greitakojis.

M. Rodziewiczaitės Rusvos dulkės.

(Szary proch.)

Lietuviškai sutaisė Kunigaikštis J. G.—B.—Klausitis.

(T a s a.)

— Ir tą žinau. O, ol turiu aš akį ant tavęs. Juk tavę ne dėl ko kito, bet dėl savęs užauginau. Kiek metų jau tarnauji?
— Iki išsitarnavimo toli! Vos dvyliką!
— Žiurėk! Bruck'us jau išsidangino! pikt's it turkiškasis pipiras. Gerai jau teip. Suėdė muilą! O tūmet pas Will-

Net jau ir nebelauskė tavę kuomet besugrįžtant! Tikt aš vis laukiau!

— Visiems parvežiau dovanų iš-uz jurių.

— Bet ot pargrįžta jau, rodosi! — pasakė senis klausydamasi. Nū pievū išpradžiai vienu balsu, potam visuotinu pasikėlė garsi dainiūska ir plaukė ant kaimo. Abudu stojosi: Lauryns ištesė kaklą, ir gaudė žodžius, dar tolimus ir nenu-girstamus.

— Pažįsti? paklausė tėvas.

— Ne!

— Juk tai sienpjuvių giesmė: „Valiok, Dalgeli!“

— Užmiršau. Giedojome mes kitas, po teatrus prisiklausiau visokių įvairumų.

Senis paniuriai pasižiūrėjo ant sunaus. Veidas jo visad susiraukęs dabar pavirto į kietą ir įpykusį.

— Tad gi atmink. Musų giesmės po teatrus juk nesi-važioja.

Dainiūska artinosi, siekė ji iš už pilkainio, atsidauzdama į upelį ir tolimus miškus — girias. Dabar jau aiškiaus pasiekė žodžiai Lauryną, kurs uždegė cigara, rankas sukiojo į kyšines ir klausėsi su mina nulaidžio augstumo:

Valiok, mano dalgeli,
Valiok, valiok *)

Dalgelį traukiau,
Pusrytėlio laukiau.

Nepapjausi šienelio,
Nepapustės dalgelio.

Dalgelį traukiau, it kirminelį, —
Šieną, žoleles su samanėliems.

Neiškalęs dalgelio,
Nepapjausi žolelės.

Ir vienkart atsiduro jo minkaulė, ir sukrotintas savotiška giesmė, prasijuokė ir pasiuokdamas ant tėvo linksmai tarė: „Juk ot atmenu, ir užgiedoti kartu mokėsiu. Išeikime ant vieskelio juos sutikti. Ar jie manę pažįs?“

Išejo. Ištolo ant vieskelio matyties buvo burelį su grėbliais ant pečių. Vyrai buvo apsilvėję su šviesiais miliniais, motriškosios su margais sijonais ir šnurelėmis. Mergelės turėjo plaukuose rutes, o moterys aviečių barsvos muturus it kvėtkas.

Einasis priešakyje vyriškasis, augalotas ir saulės apde-gintas satarčių giesmėje buvo pirmuoju.

— Šitasis yra Sluguris Jonas! — pasakė senis, — jų namuose visad atsirand kas pirmuoju giedotoju. Sis yra Petro švogėris, šiandien pas mus talkoje! Vėjo tauskynė ir baisus bimbals. Tame tarpe Sluguris kepurę ant ausies pakreipė, nubraukė su margu šnipštuku prakaitą nuo kaktos, ir pragydo antrą dalį:

Skamba, žvanga dalgelis lanko, lanko,
Verkia, rudul mergelė ranko ranko.

Neprataręs mergeliems, darbo nebaigi,
Be meilųjų žodelių nėko neveiksi.

Nupjoviau pievelę su dobelėliu,
Parvedžiau mergelę su vainikėliu.

Nupjoviau pievelę baravykuotą,
Parvedžiau mergelę čeverykuotą.

Greblelį traukiau
Pusrytėlio laukiau.

Skamba mano dalgelis
Plieno balseliu.

Skamba mano grebletis — klevėlo balseliu
Verkia mano brolelis — žirgelių stainelėje.

Bepig tavei valiuoti
Žadant žalių barščių duoti.

Žali barščiai tai nestrova,
Sena boba tai nebovai.

Žvanga mano dalgelis,
Rugelius kirsdamas,
Verkia jauna mergelė,
Į pėdus risdama.

Jau per žingsnį bebuvo nuo gražio vyro ir pertraukė giesmę žiurdami plačiomis akimis gan ant senio, gan ant to svetimojo pylionies drabužyje.

— Svetys mumis aplankė! — tarė senis Kareivis — ar nepazįstate jo?

Endrėjus ir Petras pakėlė įkaitusius tamsius veidus. Svetimasis prisitartino prie jų ir bučiuodamas apkabino kaklą.

— Negu Lauryns? — paklausė nedransiai.

— Štai jis! — prasijuokė per ašaras senis.

*) Po kožau posmū pridurk: Valiok, mano dalgeli, valiok, valiok!

— Lauryns, toks vyrs! Lauryns — pasklydo šamisi džiaugsmingi balsai Burelis susimaisė, apstojo apsakui kapi-toną. Taip jį vedė viduryje, apimdami, šaukdami, klausinėdami.

— Muziką parvesių į trobą ir vaišes pakelsime! — sušuko Sluguris, sukdamas su grėbliu sukini.

— Valgyti jam reikia! — rupinasi brolienės, noretų skriesti į trobą, bet nenorėtu ir nuo jo atstoti.

— Šoksio į dvaro pievas Martinelį pašaukti! — kalbėjo Petras.

— Duokite valgyti, ir Martinelį reikia pargabenti! — nusprendė senis — bet kas apie kanklus, tad liaukitėsi. Juk jis dar nebuvo Dievnamyje, nei ant kapų neklupojo. Paskui linksmybės!

Sluguris nebežinodamas, kaip išreikšti savo džiaugsmą, išsitraukė pirmyn, ir savo stipriu balsu pragydo:

Mergyte mano,
Tekėk už manęs;
Tai tu nežusi,
Varge nebusi.

Meluoji, šelmi,
Tu naravoji,
Nuo motinelės
Manę vylioji.

Mergyte mano
Tekėk už manęs,
Už manęs jauno —
Už artojelio.

Po mano vartais
Jovarai žydi,
O iš kraštelių
Žali ruteliai.

Po tavo vartais
Jurės marelės,
O iš kraštelių
Žali maureliai.

Tai tu nedirbsi
Sunkių darbelių,
Tai tu nevargsi
Didžių vargeliu.

O iš kraštelių
Žali ruteliai,
O vidurėlyj
Vis vainikėliai.

O iš kraštelių
Žali maureliai,
O vidurėlyj
Vis dumblynėliai.

Aš veliju vargti
Trejus metelius,
Ir išpažinti
Didžius vargelius.

Ir išpažinti
Didžius vargelius,
N'uz tavęs eiti,
Selmi — berneli!

Tu n'artojelis,
Tikt girtuoklelis,
Tamsių naktelių
Tu bludonėlis.

Ejo jau pro gyvenimą Butkaus, ir darželyje švysterėjo graži burnelė mergelės Sluguris pratęsdamas sušvilpė ir su ranka nusiuntė jai „bučkį.“ Moterys supyko, senis susiraukė, o Laurynas juokdamasi, it daužalingas vaikelis, suplakė jam į pečius. Pasiekė jau savo ukės, kuri it virte pradėjo virti nuo kušumo ir džiaugsmo, net senos sienos trobos stebėjo, net gu-žučiai-gandrai nuo kutes sukilo, ir žvirbliai iš pastogių iš-lakstė. Po gausios vaišės, kuriai buvo suteikti visupirmieji sa-dėliai iš kamoras ir ketelės ant stalo pasirodė ryšeliai Lauryno, o iš jų pradėjo plaukti ir pereiti į rankas giminės brangi paminklai. Silkinios skepetos ir kakloryšiai ir plonos sukrės.

Gavusieje džiaugėsi, kits kitam rodė dovanas, šnekesys augo, juokai ir linksnums kilo, it jurė. Bet tarp tų burnų prašvitusių, spindoliuotų, tarpsto karščio ir jukinio senis Ka-reivis pats viens tylėjo, sedėdamas gale suolo už stalo ir krės-damas iš pykelės pelėnus, žiūrėjo žvilgliai, tirdamas veidą šito gražio vyro, kurs kalbą kraipė, apie nėką neklausynėjo, ir tikt savo darbus ir pergales su matomu godu teapsakinejo!

Suraukęs antakius žiūrėjo ir tylėjo.

(Dar ne viskas. Toliaus bus III. ir kitos daly.)

Tėvyniški varpai.

Keletas persergėjimų apie lenktynes Seinų su Veiveriais.

Beveik vienoje įtimpoje, be jokio perstojo, paskutiniamė lai e krinta ant lietuvių perkunai iš debesų, slankiojančių visūse Lietuvos padangės kraštūse.* Nors tai jau yra netikri perkunai, baisus ir galingi, o tikt perkunėliai su atšipusiomis kulko-mis vis-gi jų atbalsis atsiliepia lietuvių širdise. Trenkia iš institucijų, valstijos įtaisų dėl „meklerystės,“ kur gaudomos nekaltos aukos ir atidūdomos į nasrus visiems žinomos siaurių idėjos; trenkia ir iš institu-cijų, kurios pagal savo uždėtę netikt ką negali ap-siimti tą meklerystę, bet dar turi jai kiek įmanydamas priešinties. Pereitame num. „Varpo“ rašiau apie to-kią perkuniją ištikusią Veiverių pedagogiškoje semi-narijoje, ir užminiau apie kitą perkuniją kitoje semi-narijoje, dvasiškoje. Tikrai dar nežinodamas, ar ta antroji perkunija teisinga, neminėjau nei vardo šitos seminarijos, bet šiandieną galiu aiškiai pasakyti, kad tai atsitiko Seinų dvasiškoje seminarijoje.

* Iš to priderėtu beveik džiaugtis, nes tankesni kaskart perkunai parodo, kad dvasia, kurią stengiasi nutrenkti, eina vis drutyn ir drąsyn.

Stebėtinai panašios abi tos perkunijos: iš Veiverių išvijo du mokintinius, nors buvo prisirengę išvyti kur kas daugiau, iš Seinų išvijo taipgi du mokintinius, nors buvo ketinę išvyti daug daugiau; Veiveriūse be jokio paliepimo iš viršaus, be pakurstymo ir prisidėjimo policijos, patis pakėlė truksmą ir visame kame išvadavo policiją, Seinai taipgi viską o viską pats atliko ir, teisybė pasakius, nė truputėlį tame besidarbavime nesusigėdino prieš Veiverius. Už ką tiedvi seminarijos užklupo taip nemielasirdingai ant lietuvystės? Kad lietuvystė būtų išiveržus į jas su peiliu ir dinamitu, tai, teisybė, būtų galėjęs kenkti ir mokslui ir pačioms institucijoms. Tūmtarpu visi žino, kad ta *baisioji* lietuvystė neturėjo čia nė peilio makštise, nė bombos kišeniuje, o visai neapginklūta aiškino tiktai *lietuviams*, kad nepridera jiems gėdytis savo tėvų kalbos ir jos išsižadėti, kad turi jie pažinti savo kalba grynai, įpač tie, ką *rengiasi mokinti lietuvius ir jų vaikus*. Tai-gi už ką todvi seminarijos, sustoję iš dviejų pusių, pervarė lietuvystę per taip *baisią* serengią?

Pasielgimą Veiverių seminarijos galima suprasti — jis ne taip labai painus. Du *unter-pedagogai*, mislydami, kad jų mokintinis išdryso aprašyti jūdu „Vie nybeje“, užpyko ant mokintinių-lietuvii, o norėdami *pedagogiškai* pabausti pramanytus nusikaltėlius, stvėrėsi prie tokio baudimo budo, kuris nors nepatalpintas progrome pedagogiškos institucijos baudimū, bet kuri *paremia* policija ir už kuri netikt nėra jokio atsakymo prieš valstijos vyriausybę, bet dar galima užsitraukti ant savęs vyriausybės malonę. Tūdu *unter-pedagogai* gerai žinojo, kad vyriausybė nelabai maloningai žiuri ant lietuvystės, kaipo tvirtos tvoros, per kurią negali perlysti į Lietuvą nė maskolystė, nė staciatikystė. Iš to jūdu ir pasinaudojo: užpūlė ant lietuvii už lietuvystę, na ir tūse pat pelenūse iškepė dvi bulves t. y. nubaudė ant atsileidimo įnirusios širdies mokintinius ir dar pasigerino vyriausybei.

Bet kaip išaiškinti pasielgimą Seinų, pasielgimą pritinkantį policijai, antgalo siek-tiek kokiems ten *unter-pedagogams*, bet niekad os institucijai, kuri griebe griebsi prie pavartaunumo? Policija negąsdino, nesikabino; klierikai-lietuviai nesteigė būmų dėl išvertimo valstijos pamatū, nekersijo nė savo priderystems, nė savo arčiausiai vyriausybei. Iškur-gi tai vyriausybei atėjo į galvą noras staiga nusimesti savo jūdus rubus, apsvilkti mėlynais, žandariškais ir imti draskyti lietuvius? Atradus tarpu klierikū-lietuvii kokius ten nekaltus lietuvystės liudijimus, nesunai-kino jų tylomis ant vietos, neužslėpė to „*baisiaus*“ lietuvii nusidėjimo, o tikt paskubino apreikšti svetui pasekmes savo trūso, lyg bijodama, idant Veiverių *unter-pedagogai* nepralengkū ir nepaveržtū paglostymą policijos už jos neprašytą išvadavimą!

Ar Seinai, kurių uždūtė prilaikyti katalikystę, norėjo parodyti, kad jai lietuvystė vodijs, taip kaip Veiveriūse, kurių uždūtė prilaikyti minėta šiaurių idėją, *unter-pedagogai* norėjo parodyti, kad lietuvystė vodijs tai idėjai? Tikt vėl, lietuviai su lietuvyste yra pirmiaus susijungę, nė kaip su katalikyste ir nieks nesipriešins tvirtinimui, kad katalikystė Lietuvoje kybo vien tikt ant lietuvystės. Rodosi, kad Seinai šitą dalyką taipgi gali suprasti, ir visai nenoriu paremti jų pasielgimą ant stokos liogikos ir teisingumo.

*Girdėt, buk Seinai, dasižinoję, kad Veiveriūse rado kokias ten kviteles, reiškiančias susirašimus vei-

veriškių lietuvii su seiniskiais, pasibijojio, idant valdžia nū tokios mokintinių kaltės neuždarytu seminarijos Tai būtų lygiai teip, kaip su tūmi amžina baimė sergančiu, kuris išgirdęs iš netyčių subraškėjimą, stveria karda ir mosūdamas jūmi aplink savę dėl apsiginimo nū pramanyto priešo, pats sau anš nusikerta. Tai bova su savo šešeliu. Matyt, Seinai turi tą amžiną baimę *uždarymo* seminarijos, tiktai neužtėmija, iš katros pusės *ištrikruju* braška Iš pusės lietuvystės nėr ką mosūti kardu — čia tikt fiktyvškas priešas. Seinų *lietuvystė*, jaigu ją galima buvo užtėmyti, lengvai sutraukiama tikt į vieną pasimokinimą lietuviškos kalbos grynos, be kurios išėjus į lietvšką parapią, negalima priderančiai pildyti kunigo priderysčių. Čia lietuviai-klierikai visai išteisinami. Jiems aišku, kad nedaug žmogus gali suprasti ir pasimokinti iš pamokslu, sumazgyto ir tokio mutinio: „ *nevdzenčnas narode! tu be jokios pilnasties klausai pamokslū ir neuvožoji išvirožijimo bažnyčios, kaip pavinnas pravodytis počyvas sluga Dievo, žebys (sic!) ant žemės butu gadnas ir pochvalnas žyventas, o posmert laukty viečna ščėslyvastis*“; aišku, kad žmogelis, radęs maldakniģėse „*Aktai strielisti*“, arba kalbėdamas klasiškai versta Karunką „*Kas nor Panai Marijai slūžyt ir jos asablyvu mielasniku but*“, nesupranta nė ką skaito, nė ką kalba. Tai-gi tiems jaunims klierikams-lietuviiams, pasirengusiems mokinti lietuvius, rupėjo, idant viską, kas trukdo supratimą bažnyčios pamokinimū, prašalinti. Užtai jiems garbė priguli, o nė persekiojimas! Jie ir policijai užklupus, gali lengvai išsitiesinti. Jaigu priglobėjai Seinų seminarijos patys nepasirupino (kaip Kaune), idant seminarijoje galima būtų atvirai mokinti klierikus lietuviškos kalbos dėl nandos *katalikiškū avelių*, tai nors tiems, ką pats per savę nori tą stoką ir apleidimą dvasiškos vyriausybės papildyti, nepridera pastoti kelia. Už lietuvystę, nė už tokia kaip Seinūse, nė už kitokia, dar nė vienos mokslinycios valstija neuždarė, o matyt neketina to daryti ir toliaus, nes štai tūjaus po Veiverių perkunijai, priglobėjas mokslo apyrubės, Apuchtinas, daleido kunigni tūse pat Veiveriūse išguldinėti tikėjimo dalykus *lietuviškai* ant visū kursū — lyg rodos dėl sugėdinimo anujū *unter-pedagogū* ir Seinų. Turbut lietuvystė nėra taip dideliu nusidėjimu. Jaigu Seinų seminarija turi kokia ten baimę *uždarymo*, tai greičiaus priderėtu žvelgtis į pusę lenkystės, kur nė fiktyviškas, o tikras priešas tūni. Už lenkystę jau nė viena mokslinycia tapo uždaryta (o vienok seminarijos vyriausybė, išgirdus apie tai, nepradėjo vaikyti iš seminarijos mozurus!) Seinų-gi seminarija, pavadinta anūmet maskoliū laikraščiu (Mosk. Vied.) „*lizdu lenkystės*“, dar maskoliū nūmonėje to vardo neprapulė, o dabartinu pasielgimu tiktai patvirtino tą vardą. Žinoma, valdžiai turi pulti į akis, kad persekiojimas lietuvii už lietuvystę, turi buti atliekamas „*lizde lenkystės*“ tiktai dėl naudos ir apginimo lenkystės. Seminarijos vyriausybė, norėdama šiūmi žygiu pasirodyti valdžii akise „*blagonadiožnoju*“ per sutrempimą neperdaug mielos toms valdžioms lietuvystės, apsiriko, nes užsitarnavo sau tikt dar vieną jūdą ženklą daugiau. Kur kas daugiau būtų laimėjus per sutrempimą lenkystės, kuri valdžioms daug nemelesnė už *baisiausią* lietuvystę. Jaigu anūdu *unter-pedagogu* iškepė tūse pat pelenūse dvi bulves, tai abidvi dėl savės, Seinai-gi taipgi iškepė dvi bulves tuose-pat pelenūse, bet nė dėl savės, o dėl valdžii, išvadūdami jas spustelėjime lietuvystės ir geistinu

valdžioms pažeminimu akise jų seminarijos, kaip „lizo lenkystės“

Kiti, lyg norėdami suraminti nusiminusius lietuvius ir išsteinti Seinus, tvirtina, buk išviję iš seminarijos tūdu klieriku ne už lietuvių, o tikt už kitokių prasikaltimus. Čia daugių - daugiausiai tikt pusė teisybės: jaigu jau ne abudu, tai vieną tikrai už lietuvių išviję, ką su kitu, tai kaip girdėt, turėjo atsitikti prie lietuvių ir kitoki nusidėjimai. Tikt tie kitoki nusidėjimai visai negali suraminti lietuvius. Mat seminarijoje buvo kitoki nusidėjimai, nieks jų nejudino ir kentė jų, kol nepasitaikė proga vaikymo už lietuvių. Vyriausybė seminarijos pasinaudojo iš tos progos ir sykiu su nusidėjimais už lietuvių iššlavė ir tūs kitokius nusidėjimus. Kad ne tas atsitikimas su lietuvių, tai kitoki nusidėjimai dar būtų galėję tunėti seminarijoje. Tikt baidi vyriausybė negalėjo drąsiau nuskriausti ir pažeisti lietuvius, kaip darydami iš lietuvių rina, per kurią galima iš lieti visokius seminarijos purvus! Negalėtum, rodosi itikėti, kad toks nuskriaudimas užgimtų institucijoje, kur auginami platintojai Kristaus mokslo apie meilę artymo! Zinome vėl, kad ne tikt tūdu, bet ir daugiaus lietuvių norėjo išvaryti. Ar-gi tikt vieni lietuvių seminarijoje turėti gali kitokius nusidėjimus? Man ding, nebutu iš tokių Seinūse nė perkunija iš baimės, nebutu nė lietuvių tapus rina dėl išliejimo seminarijos purvu, jaigu nebutu čia priežasties gilesnės, kuri dūda pakraipą ir tolydinams ir netikusiems seminarijos vyriausybės pasielgimams. Ta priežastis tai yra dvasia, kurią kitąkart pasaulė gyvūti vyskupas Strašinskis ir paliko paskiaus savo įpėdiniams. Dvasia ta, patekus į rankas taip konservatyvškas, kaip rankos dvasiško stovio, užsilaike dar iki šiai dienai, ir nors jaunesnėji eilia seminarijos mokiniojų, turinti daugiaus supratimo apie toleranciją, nedaleidžia tai dvasiai visūmet skerečioti, tai vis-gi negali dar visiskai iš-po valdžios išsiliūsūti. Keletas pasitaikiusių nubaudimų kunigų, ką pasistengė lietuviškų parapijų bažnyčiose, kur pirmiaus buvo lenkiška daugumai nesuprantama kalba, sugražinti kalbą lietuvišką, atsitikimai su klierikais, pabaigusiais ir nepabaigusiais seminarijos, žinomi išsireiskimai Seinų dvasiškos vyriausybės dalykūse lietuvių t. t. — tai vis prajovai tos užsilikusios konservatyvškos rankose dvasios, kurios negali sugėdinti net apystovos XIX amž. galo.....

Nelygiai pajuto lietuvių abidvi perkunijas. Išgirdę apie Veiverius, užsirutino išsyk, greit pergildeno atsitikimą ir mostelėjo ranka, lyg parodydami, kad nedvygi, jaigu Veiveriūse taip gal atsitikti. Dasižino-gi apie Seinus, nusistebėjo, nusiminė ir drūčiai susigailino, kaip žmonės, kurių viltis tapo sumindžiota, užsitikėjimas paniekintas. Tai aiškus daigtas: draugija, kuri dūda visą beveik skaitlių seminarijos mokintinių, gali nusiminti ir susigailinti, jaigu ta seminarija iš liūsos valios, be jokio vertimo iš pusės valstijos, nuskriaudžia tūs mokintinius už tai, kad jie nenori išsizadėti savo prigimtos draugijos. To susigailinimo gali nejausti tiktai manekiniai, išmankyti su kunu ir dvasia ant svetimo kurpalio. Visi kiti pripažis, kad lietuvių, kurie šiandien jau tiek dauge, kad jaučia tautiškus pažeidimus, turi tiesą garsiai išreikšti skundą parkreiptą ant Seinų, ir pasakyti savo vaikams, besirengiantiems įstoti į dvasišką seminarją: Jaigu norite likti lietuvių, tai bukite atsargūs su Seinais, neužsitikėkite!

Archeol'ogiski tyrinėjimai Žemaitijoje

Pono Tad. Dowgird'o.

Pupaišė J. Bitaitis.

(T a s a.)

Liekasi dar mums tikt' aprašyti svarbesnes iškasenas, paeinančias iš kapinyno paliai Jasnogórka. Pradėsime aprašymą nū iškasenų šukuciu mol. indo, laikydami to paeliaus, kokiame iškasenos buvusios rastos kapūse.

Šukutės molinio indo buvusios rastos visūse kapūse, kurių vakarinis galas nebuves sunaikitas. Esą tai nedidelės (apie 0,02m. pločio), paprastos šukutės, rastos kape N2, kuri buvusi papūsta (žiur. paš. 1.) Kiekvienam kape buvę po dvi šukuti; jodvi visados gulėjusios tam daigte, kur galėjusios buti lavono akys, o pertai reikią daleisti, kad jomis greičiausiai turėję buti pridengtos lavono akys.

Antkakliai buvę rasti toj vietoj kape, kur galėjęs gulėti lavono kaklas; viduryj jų nekuriūse kapūse buvo užsilikę keli kaklo nugarkauliai. Tankiausiai buvę atrasta kape tikt' po vieną antkaklį (k. NN. 2, 4, 6 ir 11), bet nekuriūse kapūse ant lavono kaklo buvę uždėta jų daugiaus, po du (k. N5), o net ir po tris (k. NN8 ir 9). — Visi antkakliai (išvis jų atrasta 13) buvę padirbti iš bronzos. Viduryj kiekvieno antkaklio paprastai nieku n'ėsas papūstas, jis apvalus ir 1½—3 syk plonesnis (turį storio 0,003—0,004m.) už jo galus, kurie esą papūsti ir priegtam dar ūžeiną viens ant kito. Papūsta puse antkakliai visados buvę atkreipti į prysakį. — Atkaklis paprastai turėjęs ilgio 0,565—0,79 m., pločio 0,118—0,158 m. (ilgesnysis dijamas) ir 0,112—0,153 m. trumpsnysis dij. — Sep-tyni ant kakliai (iš kapų NN2, 8 ir 9) buvę beveik suvis vienai padirbti ir vienai papūsti (žiur. paš. 3) Du antkakliu (k. N5) turį tokį išrodį, lyg jūdvių galai būtų buvę keturkampiai nukalti ir paskui daug sykių aplink savę susukti. Antkaklis iš vaikiško kape (N6) esąs mažesnis už kitus ir turįs apvalius galus tikt' dasyk storesnis už vidurį, bet nieku nepapūstus. Antkaklis iš kape N11 ir gautas nū p. Med. turį suvis vienoki išrodį: šoninės jūdvių dalys keturkampiai nukaltos, regisi, daug syk buvo visos susuktos pačios aplink savę; ant vieno galo esanti galviukė, o ant kito kilpiukė (žiur. paš. 2 ir 2a). Šitūdu antkakliu turbūt turėjo buti užsegami iš užpakalio. Antkaklis iš kape N4 daug skiriąs nū kitų: jis esąs susuktas iš dviejų apvalių bronz. vielų, pertai visur jis vienokio storio (0,005m.), apeinąs aplink kaklą dasyk ir ant vieno galo turį kilpiukę (ant kito galo galviukės n'ėsanč.)

Gintaro karieliai buvę rasti 6 kapūse (NN2, 4, 6, 7, 9 ir 13). Visūse šitūse kapūse buvę jų po du, visūse jūdu gulėję šiaurinėje pusėje kape (t. y. iš kairiosios pusės kaklo), beveik vienas prie kito, ties antkakliais (vienur jie gulėję iš vidurio antkaklio, kitur iš lauko). Visi jie esą tekėti (kiti visai dailiai) ir turį suvis beveik vienoki išrodį (žiur. paš. 4.) Rasti vienam kape karieliai ne vienokio didžio, apart tikt karielių iš k N6, kuriūdu esą vienokio didžio. Abelnai karieliai turį storio 0,005—0,019m., augšcio (dijam.) 0,008—0,019m.

Antrankiai buvę rasti 5 kapūse (NN2, 4, 5, 6 ir 9). Visūse kapūse jie buvę aiškiai užmanti ant rankų, ka liudyją užsilikusieje visūse jūse rankos stibikauliai. Trijūse kapūse NN5, 6 ir 9) buvę jie ant abiejų rankų, kitūse tikt' ant vienos. Beveik visi jie esą iš kelis-

syk (2—9 sykius) spirališkai susuktos paplokščios bronzinės vielos, ties viduriu storesnės, nē ties šonais, ir neturinčios beveik jokių papūšimų (žiur. paish. 5.) Antrankis k. N5 ēsas iš vielos, ties viduriu plonesnės, nē ties šonais, ir turinčios vieną galą susisiaurinantį ir primenantį angies ūdega. Antrankis iš kapo N4 ēsas visas apvalus ir teip išpiestas skersais rēžiukais, jōgiai suvis primenas paprastąjį sliaka. Antrankiai turį augščio 0,029—0,65m., vieną dijametrą 0,04 iki 0,074m., o kitą 0,035—0,065m.

Prie nekurių antrankių (kapūse NN2, 5 ir 9) iš vidurio buvusi prilipusi tamsiai žalia *plēvelē*, lengvai atskiriama nū antrankių pavyzdyje trumpos volės. Dar neišdžiuvusios jos buvusios tvirtos į miklios, bet išdžiuvusios jos umai sutrupėjusios į dulkes.

P. D. daleidžia, turėjusios tai buti dalys rankų odos; jai tai teisybē, tai antrankiai buvę nešiojami ant nūgos rankos, priešingame-gi atsitikime butų turējē užsilikti daleles kokio audimo, ko p. D. neteko rasti nē vienam antrankyje.

Žiedai (išviso 11) buvę rasti tose vietose, kur galējē gulėti pirštai plaštakū; nekuriuose buvę dar rasti pirmieji pirštū kauleliai (k. NN4 ir 9). Tankiausiai buvę rasta bo vieną žiedą ir tai ant kairesės rankos tankiaus (k. NN6, 8 ir 9), nē ant dešinēsės (k. N2); vienam kape (N5) buvę ant abiejų rankų po žiedą, o dar kitam (N4) net po du ant kiekvienos rankos. Visi žiedai esą iš kelisyyk spirališkai susuktos bronz. vielos, tankiaus apvalios, nē pusapvalēs (du žiedu iš k. N4) arba paplokščios (k. N2). Žiedas, rastas dar 1881 m., esās iš 4½ syk spirališkai susuktos vielos ant paveizdo žalčio, jis esās iš lauko papieštas skersais brukšniukais. — Žiedai turį augščio 0,007 iki 0,017m., o storio (dijam.) 0,013—0,022m. — Visi žiedai maž-daug panēši ant padūto paishino vieno iš jų (žiur. paish. 6.)

Spilkos visos gulējē į šiaurius ir rytus nū antkakliū atkreiptos savo galais truputį į viršū ir į viduri. Iš šito lengva numanyti, kad jos buvo išmeigtos į drabužį gana augštai, ant pačio beveik peties, ir priegtam dar nūlaidžiai ilgaijai ašiai kapo. Išviso spilkū buvę rasta 11: 4-iūse kapūse (NN6, 5, 9 ir 13) tikt viena (kita pusē kapo buvusi sunaikita) ir 1881 m. skyrium rasta 2. Visos spilkos ēsančios padirbtos iš bronzos. Galviukēs daugumo spilkū turinčios formą kryžiaus, sudēto iš 5 ritiniukū; skiriasi jos tarp savēs tikt įvairumu papūšimo vienos pusēs, nes kita nebuvo neiūku papūšta (žiur. paish. 7, 8, 9). Spilkos rastos 1881 m., iš vienos pusēs buvę teip papūstos, kaip ir ant paish. 8, o iš kitos pusēs teip, kaip parodo paish. nys 10. Spilkos iš kapo N5 pačios nebuvusios papūstos, bet užtai-gi turėjusios prilipitas prie kiekvieno galviukēs ritiniuko papūstas skardytes. — Spilkos turinčios ilgio 0,161—0,173m., iš ko ant galviukēs pripūla 0,043—0,55m., o storio 0,005—0,006m.; spilk. N6 daug trumpesnēs. — Spilkos iš kapo N13 suvis skiriasi nū kitū (žiur. paish. 11.), priegtam jodvi ne vienokio ilgio (viena 0,134m., o kita 0,099m.)

Agrafos (5) visos padirbtos iš bronzos. Kape N9 prie kiekvienos spilkos buvusi prikabita agrafa, kurios pačios nieku nepapūstos, turėjusios prilipitas prie savēs papūstas skardytes (žiur. paish. 12). Viena agrafa iš k. N7 turėjusi tokį išrodį, kaip ant paish. 13. Agrafa (pusē tikt'), dovanota p. Med—os, turėjusi ant vieno galo drutą kilpukę, pereinančią paskui į dvi plonas skardytes, sujungtas dviemi bronz. viniukėmis ir laikancias tarp savēs dalį diržo; šita agrafa turėjusi buti nū diržo arba ploščiaus. Agrafa, pavieniui rasta

(žiur. paish. 14), ēsanti be adatos; šitokios agrafos tankiai ēsančios atitinkamos atkastūse senovēs kapūse Kuršzemeje, o ir Dr. Fr. Kruse savo veikale „Nekrolivonica“ kelias panašias privedās.

Retežėliai buvę rasti 4 kapūse (NN5, 6, 7 ir 9) ir vienas skyrium 1881 m. Padėjimas jų kapūse jau yra mums žinomas (žiur. kapą N9,) čia tikt turime pridurti, kad visur jis buvęs vienokis. Retežėliai buvę pritvirtiti prie ausiukių spilkū, o kur buvę agrafos, tai prie šių paskutiniū. Jie buvę beveik visi trieiliai, t. y. jie buvę sudēti iš trijų atskirū retežėliū, skyrium arba sykiu prikabitū prie spilkos ar agrafos; kape N6 buvęs dvielis retežėlis. Visi jie buvę pertraukti daigtais ties viduriu, daigtais-gi ties pačia spilka arba agrafa; o retēž. kapo N7 buvęs netekęs viso kairiojo galo sykiu su kairiaja agrafa. Šis paskutinis skirijasis nū kitū dar tūmi, kad turi vieną (regisi lieta) agrafą ties pačiu jo (žiur. paish. 15).

Retežėliai visi gana ploni; atskiros jų rinkutēs esą iš spirališkai kelisyyk susuktos plonos bronz. vielēs — Ant nekurio iš jų (k. NN7 ir 9) buvę dar užmata po keletą žiedū, spirališkai susuktū iš paprastos vielos (vieni iš bronzinės, kiti iš gelež.); šitie žiedai suvis panašūs į žiedus, rastus ant pirštū. — Retež. kapo N5 turējo ilgio 0,235m.

Sagtys (išviso 12) vistūse kapūse gulėjusios atkreiptos savo galais į rytus. Toj vietoj, kur galėjusi gulėti viršutinē dalis lavono krutinēs, buvusios rastos sagtys dviejūse kap. NN4 ir 13); kur pilvas (ant pats vidurio jo) — trijūse (NN4, 7 ir 9); ties galais blauzdū — dviejūse po 2 sagt. (NN7 ir 9); ir ties galva — viename (N9). — Visos sagtutēs padirbtos iš bronzos, tankiausiai nieku neišpieštos; visos jos turinčios išrodį beveik vienokį (žiur. paish. 16 ir 16a), skirtingumas ēsas tikt' pačūse užbaigimūse jų galū (žiur. paish. 16a, 17, 18, 19.) — Sagtys turinčios vieną dijametrą 0,015—0,06m., kitą truputį mažesnį, storio 0,002—0,005m., pločio 0,002—0,008m; sagtys rastos ant lavono stūmens, beveik dusyk didesnēs už rastas galūse kapū.

Prie sagčių p. D. priskiria bronzos iškaseną, apturētą nū berno iš Palukniū dvarelio. Ji neturinti adatos; galai jos užsibaigia pavyzdyje angies galvos, ant kuriū, apart akiū, esančios dar eilēs smulkiū riti-tinukū. Vienas jos dij. 0,07m., kitas 0,048, plotis ir storis 0,007m. (žiur. paish. 20)

Skardytēs, buvusios papūšimu peilio makštū, rastos 2 kapūse (NN2 ir 4); jos visos bronzinės. Pirmutiniam kape iš virsaus peilio buvusios apie 4 papūstos skardytēs (viršutinē iš jų padūdu ant paish. 20.), anapus peilio tūr suvis nepapūstos; skardytēse šitose esančios aiškios skyelēs, dėl pritvirtinimo jų prie makštū; viena skardytē ēsanti pritvirtita prie užsilai-kusio dar galo šikšninių makštū. Aplink tą patį peilį gulėjusi dar viena skardytē, sulenkta į žiedą, kuri buvusi turbūt papūšimu koto peilio, nes prie jos esanti užsilikusi dalelė medžio. — Kape N4 iš virsaus peilio buvusi rasta tikt' viena papūšta skardytē (žiur. paish. 22), o anapus jo kita nepapūšta.

Peiliai (išviso 6) tankiausiai buvę rasti į šiaurius nū ilgosios ašies kapo, t. y. toj vietoj, kur galėjusi gulėti plaštaka dešinēsės rankos (k. NN2, 5 ir 9), o pertai reikia daleisti, kad jie buvę idėti numirėliui į dešinę ranką; šitie peiliai buvę atkreipti smailuma į kampa rytū ir šiauriū. Trijūse kapūse peiliai gulējē ties šonu ir tai tankiaus ties kairiūju (k. NN8 ir 14), o rečiau ties dešiniūju (k. N4). — Visi peiliai buvę padirbti iš geležies, o pertai ir labai buvę surudiję.

Geležtes jų turėjusios ašmenis tikt iš vienos pusės ir paprastai buvusios tiesios (žiūr. paš. 23.); dviejūse vienok kapūse (NN1 ir 5) buvę rasti riesti peiliai, lygiai toki, kaip paprastas sodinikų peilis. Prie galo vieno peilio (rasto 1881 m.) buvęs rastas smotelis medžio, galintis būti liekana medinių peilio kriaunų. Du peiliu (k. N2 ir 4) turėję šikšnines makštis, papūstas iš lauko bronzinėmis skardytėmis. Peiliai turį ilgio 0,118—0,17m, iš ko ant geležtės išpūlą 0,073—0,108m. ilgio; geležtės plotumas, 0,016 iki 0,025m., o storis 0,005—0,006m.

Jėty (išviso 9) 'ankiausiai gulėjusios ties kaireje koja (k. NN2, 4, 5, 9), atkreiptos smailuma tiesiog į rytus; bet viena gulėjusi ant kairiojo peties (k. N4), kita po dešinei pusei nū galvos (k. N13), abidvi atkreiptos smailumomis tiesiog į vakarus; dar viena (k. N9) buvusi rasta ant kairiosios rankos priepečio kaulo („brachium“), atkreipta savo smailuma į kampa šiaurių ir vakarų. 2 jėti dovanotos p. M—os. — Visos jėty padirbtos iš galežies ir turi maždaug vienoki išrūdį (žiūr. paš. 24). Visos jos, apart rastos vakariniam gale kapo N9, turį apvalias tules, kaip katros ir labai pažeistas; aštruma turinti ašmenis iš dviejų pusių (apart vienos iš dovanotų, kurios aštruma keturkampia), ties viduriu ji storesnė ir platesnė. Tulse nekurių jėčių (k. N4 ir 9) buvusios užsilikusios dalelės medinio koto. Rastos ties kojomis jėty buvusios daug didesnės už rastas kitur. — Ilgis jėčių 0,175, 0,285m. (su tule), vienos tikt' tules 0,045-0,135m.; ašmenų plotumas plačiausioje 0,02—0,034m., storumas gi storiausioje vietoje 0,005—0,014m.; tulės plotumas 0,014—0,023m.

Šmoteliai šikšninio diržo. apvynioto bronz. vielele (k. N2, 9), o teip-pat šmoteliai geležies, apvyniotos tokia-pat vielele (k. NN5, 7), buvę rastos tikt apie lavono pilvą, tankiausiai toj vietoj, kur apsiūsiama. Daug šitų daigtų buvę rasta skyrium.

Skambalėlis iš kapo N10 išreikštas ant paš. 25.

Akmens buvę rasti didesnėje dalyje kapų (NN 2, 3, 5, 7, 9, 12, 15, 16, 17). Tankiausiai jie gulėję po dešiniųjų šonu; tikt vienam kape (N2) akmū buvę iš kairės pusės kuno. Akmens šitie ešā labai paprastai ir nedideli.

Pentinas nū p. M., jau perlaužtas, ešas padirbtas iš bronzos gana dailiai; jis regisi buvęs nulietas. Jo badyklis į galą susistorinąs ir paskui užsibaigias smailu capeliu; ant pentino esanti papūša iš tiesių nūlaidžių režiukų, kelissyk permanančių savo bėgi. Ant vieno jo galo ešas galelis virviukės ar dirželio, su pagelba kurio pentinas turis būti pritvirtinamas prie kojės. Atstumas vieno galo nū kito 0,085m. — Toki-pat beveik pentiną, tiktai su nulaužtu badykliu ir geležini, o pertai ir labai surudijusi, p. D. ešas radęs pavieniui, skyrium nū visų kitų daigtų.

Apie perlužusias rinkutes, sagtutes, peilių galus ir kitus gelžgalius nėra ką čionai kalbėti; o pertai dabar pereisime prie aprašymo archeologiskų tyrinėjimų Vizdergių kapinino. (Toliaus bus).

Principai Didžiosios Prancūzų revoliucijos ir jų išsiplatinimas po svieta.

Kiekvienas norint truputį mislijantis žmogus (ar tos ar kitos tautos), perskaitęs prancūziškos revoliucijos aprašymą ir gerai jam prisisiūrėjęs, daug mislių gali savo galvoj sujudinti. Tos mislys, žinoma, visokios gali būti, nes ir žmonių ant svieta yr visokių.

Viešpataujantiems su baime atsieina dasižinoti, kaip kilus revoliucijai, pasibaigę ramus per amžius valdonų gyvenimas, kaip jie buvo priversti mažiaus ar daugiaus nustoti varginę pakliuvusius jų nagūsna žmones. Kiti dėkavoja Dievui, kad per revoliuciją jie gali naudotis (žinoma, nors šiek-tiek) iš savo rankų darbu; tretii taip-gi dėkavoja Dievui už tai, kad Jis parodė savo malonę ir jiems daleisdamas įstoti ton šilton vieton, kuri pirm prigulėjo tiktai išrinktųjų daugeliui. Ketvirtiems, nors jie ir žino, kad daug buvo per revoliuciją paklydimų, miela atminti ir prisizurinėti, kaip ejo kova naujų principų su senobniais įstatymais, kaip šitie principai buvo įvedami žmonių gyveniman; gyvenimas žmonių buvo remiamas ant naujų pamatų, pagal kuriūs visiems žmonėms jau galima buvo gyventi ant svieta. Dėl to prancūziška revoliucija yra aušra naujų, gražesnių dienų dėl žmonijos.

Čionai aš trumpai ir parodysiu, kokie tai buvo revoliucijos pamatai, kokie tai taip vadinami „principai 1789 m.“

Pirmausias klausymas: iš kur jie atsirado? Aš nežadu daug rašyti apie tai, kaip jie per amžius augo; aš priegtam parodysiu, kokiais keliais atėjo jie Prancūzijon.

Apšviestiesni žmonės jau senobiškūse laikūse matė, kad tarp draugijinių įstatymų gana daug yra neteisingų. Taip, jie matė, kad žmonės, nors iš prigimimo viens nū kito nieku nesiskiria, vienok draugijos sanarių užsilaikymas toli ne visu kūm vienokis: viena žmonių pusė, priegtam kur kas mažesnė, viešpatauja, linksmiasi sau iš gyvenimo, nuskriausdama kitą, didesnė pusė, kuri ir gyvena, jaigu ne blogiaus, tai ir ne kūm geriaus už gyvulius. Jau pas rymiškius juristus randame, tarp kitų tiesų, ir prigimtą tiesą (jus naturale), kuri priguli visiems visokių tautų žmonėms, kuri nepersimainė per visus amžius. Bet darant įstatymus, pagal jų mokslą, reikia žiurėti ne į prigimtą tiesą, bet į užsilikusius papročius ir ešančias pažiuras; taip ana, nors ir visi žmonės iš prigimimo lygus, vienok vergystę jie pripažista už teisingą. Rymiečiams-gi užkariavus kūne visą svieta, visokių tautų pažiuros ant teisybės susitiko vienos su kitomis ir per tai augo ir platinosi. Tokiu budu prigimta tiesa daugiaus ir daugiaus buvo pripažistama.

Bet užplaukus ant Europos gaujoms barbarų, šitos pažiuros buvo užmestos apie 1000 metų.

Tiktai nū laiko mokslo atgijimo, tūkart, kaip pakilo rymiečių ir graikų literaturų ištyrinėjimas, apšviestiesni žmonės suprato šitų senųjų tautų pažiuras, ir jos pradėjo platintis vis toliaus ir toliaus. Ant galo pagalios galvočiai antros pusės XVII ir viso XVIII amžiaus davė jau kitonišką prigimtos tiesos išrišimą: jie mokino, kad ne ešančios pažiuros ir įstatymai svarbesni yra už prigimtas žmogui tiesas, bet advernai, ešančios pažiuros ir įstatymai tiktai ant tiek yra paremti ant teisybės, kiek išeina iš prigimtos tiesos.

Pripažinti reikia, kad tokios pažiuros buvo pirmučiausiai išsiplatinusios Anglijoj; Prancūzija-gi, dėka Liudviko XIV despotizmui, pasiliko kūne ant viso šimtmečio šiame dalyke nū Anglijos. Nupūlus prancūzų literaturai, nenorintiems patamsoje buti prancuzams reikėjo mokytiesi pas anglus, dėlko reikėjo važiūti Anglijon. Čion jie rado kitoniškus įstatymus, kitonišką tautos padėjimą, labiausiai-gi kitoniškas pažiuras laisviausių tūkart iš visų tautų — anglų. Sugryžę

iš Anglijos, prancuzai namie platino angliškas pažiūras.

Ir štai prancuziški tų metų įstatymai pateko valdžion kritikos, kuri be jokio pasigailėjimo užpūle ant jų, nes jie visiškai nesutiko su teisybe ir labai mažai atsakė žmonių gyvenimui. Kada-gi lengviaus buvo užpulti ant bažnyčios, nei kaip ant karališkų įstatymų, tai jinai ir pateko pirmačiausiai rankosna kritikos, kuri iš pradčios užpuldinėjo tiktai ant neteisingų kunigijos apsiėjmų, paskui-gi net ir ant bažnyčios mokslo ir pamatų: jos mokslas, kaipo paretas ant senobiškų pažiūrų, buvo atmetas. Jo vietoj vieni priėmė, taip vadinamą prigimtą tikėjimą, pripažįstantį tiktai augščiausią Esibę (l'Être suprême), kiti-gi nepripažino jokio tikėjimo — ir taip-tai pasklido bedievystė.

Pabaigę su bažnyčia, naujų idėjų pasekėjai pradėjo karę ir su valdžios įstatymais. Čionai prieš neteisingą sąnarių draugijos padėjimą pastatyta buvo lygybė ir laisvė; valdžia-gi tiktai tokia pripažinta už teisingą, kuri išdygsta iš visų sutikimo.

Tokie tai mokslai garsinami buvo mokytų vyrų ir galvočių tūm tarpu, kaip valdžios mašina pradėjo braskėti ir pasirodė, kad yra visiškai silpna; tai-gi reikia pasakyti, kad jų idėjos nebuvo balsu šaukiančio pusčioje. Labai didelį naujojo mokslo pasiplatinimą galima tūmi išaiškinti, kad daugybei esantieji įstatymai jau buvo įgrisę iki gyvūnui Suprantamas daigtas, kad tokie žmonės geiste geidė naujų, geresnių įstatymų. Visokie įstatymai, monopoliai ir privilegijos darė neperlipimą sieną dėl darbštavimo daugybės žmonių; rankos ir kojos jų, taip sakant, stačiai buvo surištos: jie nieku negalėjo užsiūmti. Už tai-gi pasiliko jiems galva, kuri galėjo, kiek tiktai norėjo, mislyti apie tai, kaip pastatyti draugijos namus ant geresnių pamatų, — ir pilvas, gana smarkiai raginantis išpildyti tai, ką galva išmislyja geresnio.

Ir štai viešpatystės mašina sustoja sukusis. Tauta, kurios apšviesta dalis gerai žinojo augščiaus parodytus mokslus ir su jais tiko, buvo pašaukta ant pagelbos. 5 dieną gegužės mėnesio 1789 m. Versalių susirinko tautos deputatai dėl šio-kio-tokio mašinos pataisymo, kad ir tolyn jinai suktsi, kaip mislyjo valdžia, bet ne tai mislyjo didesnė deputatų pusė . . .

Ne vieta, žnoma, man čia daug rašyti apie tai, kaip deputatai trečiosios luomos,*) stengdamiesi, kad visų luomų deputatai darytu rodą, susirinkę kruvoj, ir nuspręstu viską daugumu balsu, pasiekė, ką norėjo. Šitai aš primenu dėl to, kad tai buvo labai svarbus dalykas: galybė perėjo trečiosios luomos rankosna ir privileguotų luomų deputatai, kad ir visi tarp savęs susitaikinę, nieko nebutų galėję padaryti prieš trečios luomos deputatus, nes šitų buvo 600, deputatų-gi didžponių ir kunigų po 300. Priegtam dar trečioji luoma buvo supratęs savo amžinas idėjas, tuom tarpu kaip didžponiai ir kunigai buvo ne vienokių pažiūrų.

Pajutę savo galybę, 3-sios luomos deputatai, liepant valdžiai išsiskirstyti, nepaklausė jos, bet, davę sav vardą iš pradžių Tautiško Susirinkimo (l'Assemblée Nationale), paskui-gi Įtaisančio susirinkimo (l'Assemblée Constituante), užsiėmė darbu pertaisymo draugijos budo. Prie jų prisidėjo dar apie 150 deputatų kunigų ir dalis didžponių. Kad užmislyto tuoti naujus pamatus valdžiai, tai pradžioje konstitucijos, rodančios, kaip turės elgtisi valdžia, buvo pa-

dėtas išreiškimas, ant kokių pamatų Įtaisančis Susirinkimas stato konstituciją. Šitame tai išreiškime, vadinamame, apreiškimu tiesų žmogaus ir sąnario draugijos (Déclaration des droits de l'homme et du citoyen), trumpai, bet aiškiai, ir buvo išreikšti principai mokytų vyrų ir galvočių XVIII amžiaus, ant kurių dabar jie ir norėjo paretmi žmonijos gyvenimą. Kad „apreiškime tiesų žmogaus ir sąnario draugijos“ surinkti yra principai, vardan kurių kelta buvo revoliucija, tai dėl jų išreiškimo aš jį čion išguldysiu, priegtam dar jis ir neilgas.

Apreiškimas tiesų žmogaus ir sąnario draugijos. „Prancuziškos tautos deputatai, išrinkti Tautiškan Susirinkiman, regėdami, kad nežinė, užmiršimas ar ir paniekinimas tiesų žmogaus yra vienintelis šaltinis tautiškų nelaimių ir valdžių pagedimo, nusprendė išguldyti iškilmingame apreiškime prigimtas, neatimamas ir šventas žmogaus tiesas, kad šitas apreiškimas, budams visados akise visudraugijino kuno sąnarių, be perstogio jiems primintu jų tiesas ir jų pareigas, kad darbai valdžių duodančios ir išpildančios įstatymus, suliginami kas valandą su tūm, dėl ko yra jeibkoks politiškas įstatimas,*) butu pertai labians garbėje laikomi, kad sąnarių draugijos norai, paretmi nū šio laiko ant aiškių ir tikrų pamatų, visados prilaikytu konstituciją ir laimė visų. Dėlto tai T. Susirinkimas, atsidėdamas ant augščiausios Esybės, pripažįsta ir apreiškia dėl visų šitokias tiesas žmogaus ir sąnario draugijos:

Dalis I. Žmonės gimsta ir pasilieka laisvais ir tiesose lygiais. — Visokie draugijoj skirtumai gali buti paretmi tiktai ant visuotino gero.

Dalis II. Kiekvienas politiškas susivienijimas esti dėl apsergėjimo prigimtų ir neatimamų tiesų žmogaus. Tiesos šitos tokios yra: laisvė, savastis, apsaugojimas nū prispaudimo ir pasipriešinimas jam.

D. III. Principas visokios augščiausios valdžios (de toute souveraineté) priguli tiktai vienai tautai. Nei vienas įtaisymas, nei vienas žmogus negali turėti valdžios, neišeinančios stačiai nū tautos.

D. IV. Laisvė apsireiškia tame, kad žmogus gali daryti viską, kas neužkenkia kitam, dėlto ir vartojimas prigimtų tiesų jeib kokio žmogaus turi pasibaigti tenai, kur priguli jau kitiems politiško kuno sąnariams naudotis iš tokių pat prigimtų tiesų. Šitą rubežių gali parodyti tiktai vieni įstatymai.

D. V. Įstatymas turi tiesą uždrausti tiktai darančius pikta draugijai darbus. Ko įstatymai neuždraudžia, tai daleista daryti, ir niekas negali buti prispirtas daryti tai, kas nepaliepta įstatymų.

D. VI Įstatymas tai yra išreiškimas visų noro. Visi sąnariai draugijos turi tiesą patys ar per savo deputatus prigulėti prie įstatymo įtaisymo. Jis-gi (įstatymas) turi buti lygus dėl visų, ar bus jis apginantis, arba korojantis. Visi draugijos sąnariai lygus tarp savęs, lygiai daleidžiami yra užiminėti visokias valstijos vietas pagal pajiegas jų nežiurint ant jokių kitų skirtumų, kaip tiktai ant jų dorybių ir pajiegu.

Dalise VII, VIII ir IX. T. Susirinkimas, atmindamas neseniai buvusią valdžią, uždraudžia visokius persekiojimus ir smarkius korojimus, neparemtus ant įstatymų, ir žmogaus suėmimo be sudo. Žmogus gali buti suimtas tiktai pripažinus jį kaltu, ikito laik-gi jis skaitosi nekaltu ir negali buti kliudomas.

*) O kiekvienas politiškas įstatymas turi buti išduodamas tiktai dėl apgynimo prigimtų šventų žmogaus tiesų.

Kas gi priešintusi šitiems įstatymams, tasai turi būti kuosmarkiausiai nukorotas.

- D. X. Niekas negali būti kliudomas už savo nuomones, nors ir tikėjimo dalykuose, jaigu tiktai apgarsinimas jų nedaro gėdos užtvirtintam įstatymų padėjimui.
- D. XI. Laisvas apgarsinimas mislių ir pažiūrų yra viena iš kúbrangiausių žmogaus tiesų; dėlto-gi jeibkoks draugijos sąnaris gali šnekėti, rašyti, spaudinti laisvai, kad tikta atsakytu už apvertimą ant pikto šitos laisvės tuose dalykuose, kurie yra parodyti įstatymų.
- D. XII. Apsergėjimas tiesų žmogaus ir sąnario draugijos reikalauja draugininės galybės; šita galybė darosi dėl visų laimės, o ne dėl privatiškų reikalų, kuriems ana galybė yra pavesta.
- D. XIII. Dėl draugininės galybės ir valdžios išlaikymo reikalingi draugininiai mokesčiai; jie turi būti lygiai išdalinti tarp visų draugijos sąnarių pagal jų turtus.
- D. XIV. Visi draugijos sąnariai turi tiesą patys, ar per savo užstotojus, pripažinti mokesčių reikalingumą, be privertimo susitarti apie juos, prižiūrėti, ant ko jie yra išleidžiami, parodyti jų didumą, pamatus išdalavimo, rinkimą ir mokėjimo ilgumą.
- D. XV. Draugija turi tiesą reikalauti atsakymo nuo kožno draugininės valdžios tarno už jo darbus.
- D. XVI. Nei viena draugija, kurioj nėra tikros tiesų garantijos ir neparodytas valdžios atskyrimas, neturi visiškai konstitucijos.
- D. XVII. Savastis, kaip nekliudoma ir šventa tiesa, negali būti atimama, išskiriant tą atsitikimą, kada draugininis reikalas, teisingai pripažintas, neatbutinai jos (savasties) reikalauja ir tiktai po teisingam apmokėjimui.

Toks tai garbingas „apreiskima: tiesų žmogaus ir sąnario draugijos,“ priimtas T. Susirinkimo 26 rugpjūčio 1789 m. ir principai, jame apgarsinti, stojosi nuo to laiko žvaigždė žmonių vadovams. (Niekurie iš šitų principų buvo priimti T. Susirinkimo dar naktį nuo 4 ant 5 rugpjūčio).

Tolyn einant ir vis pasididinant revoliucijai, išpuolė dar padidinti skaitlių šitų principų. Pridėti principai buvo iššaukti ar pačios revoliucijos, ar-gi pasirodė reikalingais prie įtaisymo naujų įstatymų.

Prie paskutinių priguli prisiektinių sudų įtaisy-mas ir pamėginimas atgaivinti per taip vadinamą „draugininį kunigijos įtaisymą“ (Constitution civile du clergé) senobišką krikščioniškos bažnyčios būdą, kad išnaikinti esantį būdą bažnyčios draugijoje, kaip „status in statu“ (valstija valstijoje). Pagal „draugininį kunigijos įtaisymą“ turi būti: 1) vyskupystės užima tą patį plotą, kaip ir dalys, į kurias padalita yra visa Prancuzija dėl valdžios dalykų; 2) vyskupai ir kunigai išrenkami yra draugijos sąnariu; 3) visi vyskupai lygus tarp savęs; jie suvisai nepriguli nū švento tėvo, ir 4) kunigija prisiegtą duoda naujam draugijos įtaisymui.

Šitas „draugininis kunigijos įtaisy-mas“ nieko gero nepadarė: jis tiktai pagimdė maištą Vandejoj ir užtraukė, pakilus reakcijai, baisius persekiojimus kunigijos ant pasekėjų naujų idėjų.

Principai, iššaukti pačios revoliucijos, išdygo iš principų laisvės ir lygybės, kaipo praplatinanti juodu. — Senam rėdai esant, valdžia kišosi visuosna gyvenimo apsiejimuosna, dalykuosna prekystės ir amatų taip, kad šitas įsikišimas labai apsunkindavo visus. Dėlto-gi visiems rodėsi, kad geriausia pagelba bus

tame, jaigu valdžia visiškai nesikiš į tokius dalykus, ir mokslas „laissez faire, laissez passer“ ant pažiūros rodėsi kuoteisingiausiu ir draugiją pagelbančiu. Bet atsitiko kitaip: daugeliui draugijos sąnarių šitie žodžiai pavirto į žodžius „laissez mourir“, nes pasirodė, kad jie kovoj už buvį negali pasinaudoti iš pripažintų lygybės ir laisvės. Nes kokia tenai lygybė, jaigu vieni gimsta ant sv'eto margo, nieko neturėdami, kiti-gi randa viską, prirengtą tėvų visokiomis tiesomis ar netiesomis! Arba kokia tenai laisvė, jaigu badas prispaudžia už menką kokį užmokestį kruvinai prakaitsuoti ir, tokiu būdu, papulti kuodidžiausiuon vergystėn! Toksai neturtėlių padėjimas reikalavo valstijos įsikišimo, ką parodė pačios revoliucijos bėgis.

Suirus senam draugijos pavidalui, labai daug žmonių liko, — nors ir pirma gana buvo, — ne tik-tai be darbo, bet ir be nieko. Pirma darbinikų daugumas visgi turėjo sioki-tokį uždarbį ir prieglaudą; dabar-gi, pakilus maištams, pasitaikius badmečiams, suirus išdarbystei, darbinikų daugybė pasiliko be nieko ir badas privertė reikalauti nuo valdžios uždarbio ir duonos. Šitas va ir pagimdė naują tiesą, kad pavargėliai gali reikalauti pagelbos nuo draugijos. Užtatai našlaiciai galėjo reikalauti, kad juos maitintu ir mokytų draugija savo kaštu, neturtingi ligoniai galėjo gauti pagelbą nuo jos, sveikieji-gi neturtėliai — darbą. Bet pasirodė, kad lengva buvo tiktai pasakyti „duoti duoną“, o ne išpildyti. Paryžiuoj, kur daugumas iš visų šalių traukė, neatsirado naudingo darbo: išpuolė darbininkams pilstyti iš dyko tuščian, už ką ir gaudavo tiktai tiek, kad badu nenunokti. Valdžia, matydama, kad jokio gero iš jų darbo nėra, o pinigai, kaip vanduo, bėga ant jų išmaitinimo, išsiuntė juos tėvynės gintu. . . .

Revolucija, pati budama mokslo duktere, pripažino mokslo reikalingumą visiems, dėl ko ir buvo ap-reikšta, kad neturtingieji gali gauti reikalingiausią mokslą dykai.

Galybė principų, apreiktų prancuziškos revoliucijos, paremta yra ant teisybės ir visatybės; dėlto-gi jie turi prigulėti ne vienai prancuzų tautai, bet ir visoms be išskyrimo draugijoms. Šitas tai ir aiškina, kodėl jie, daugiau ar mažiau, rado sav vietą pas visas tautas. Ir nors nelabai kur yra, kad gyvenimas būtų paremtas ant visų šitų principų, ir kaip kurie iš jų dar ir dabar tebeprisilieka balsu šaukiančio ant pusčios, bet mokslas, žingsnis po žingsniui, vis daugiau ir daugiau užkariauja vietų, kur jie gali leisti savo šaknis.

Dabar man pasilieka trumpai parodyti, kaip šitie principai priimami buvo pačioj Prancuzijoje ir kitose šaliose, ir, kaip toli jie išsiplatino.

Priimti iš pradžios Prancuzijoje su didžiausiu džiaugsmu, paskui jie turėjo smarkiai ir ilgai kariauti. Prancuzų tauta kveptelėjo, išsiliosavusi nuo visokių senų prispaudimų, bet kad plačiai paremti gyvenimą ant naujų principų, jinai dar nebuvo gana suaugusi savo pažiūrose: daugumas jos dar klaidžiojo patamsėse, nesuprato šių principų svarbumo ir jam vis tiek buvo, ar bus ant jų paremtas gyvenimas, ar ne, kad tiktai jam nors kiek būtų lengviau. Iš kitos pusės didžponiai ir kunigija, nuo kurių revoliucija atėmė visokias privilegijas, pasidarė kuodidžiausiais priešininkais naujų principų. Na, ir 3-čioji luoma ne labai norėjo, kad visa draugija gautu tai, ką ji pati turėjo. Užtatai ir nėra ko stebėtisi, kad paskui užstojė terroras ir patvaldystė Napoleono I.

Klaida vadovų revoliucijos buvo tame, kad jie, nedūdami palengva prasiplatinti naujiems principams, užsigėdė juos platinti, nežiurėdami į tai, ar nori juos kas priimti ar ne, ir tokiu būdu jie patys, priešinosi ką tik apgarsintiems principams. Vietoj daleisti kuodidžiausią laisvę tikėjimo dalykuose, jie neatbutinai norėjo paplatinti bedievystę (tegul ir neilga laiką), paskui-gi tikėjimą į augščiausią Esybę, katalikišką-gi tikėjimą persekiėjo. Vietoj daleisti laisvą pažiūrų garsinimą, jie per terora norėjo paplatinti tiktai savo pažiūras, — dėlto ir nēr ko stebėtisi, kad pasirodė reakcija, kuri buvo taomi galingesnė, kad rado sav pasistiprinimą pas tamsius ukinikus. — Tokia tai priešingą galybę sutiko principai 1789 m. Prancuzijoje, ir tiktai praėjus 80 su viršum sunkių metų, jie gavo sav gana plačią vietą prancuzų žemėj.

Ir kitose šalise tas pats atsitiko su tais principais, kas ir Prancuzijoje: iš pradžių priimti, paskui turėjo užsileisti reakcijai ir senamjam buviui, kuri jie dabar ar jau įveikė beveik, ar dar su juomi kariauja.

Prasidėjus revoliucijai Prancuzijoje, ir kolonijos jos taip-gi sukruतेjo. Tautiškame Susirinkime prancuzų kilo klausymas apie vergystę, bet savnorystė pragaišino jį: bijodami, kad pripažinus vergus laisvais, kolionistai neatsiskirtu nuo Prancuzijos, sanariai. T. Susirinkimo tiktai tiek galėjo apreikšti, kad „įtaisantis susirinkimas (le corps législatif) niekad os nešnekės apie drauginį padėjimą mulatų ir metisų*), nepagimdytų laisvų tėvo ir motinos, jaigų patys kolionistai iš savo noro neužsimanys apie tai paprašyti. Kolioniški susirinkimai, kurie dabar yra, pasiliks; bet tie mulatai ir metisai, kurie pagimdyti laisvų tėvo ir motinos, bus daleidžiami visuosna susirinkimuosna, jaigu tiktai turės reikalingas kokybes.“ Apie murinus jau nēr ko ir sakyti: jų padėjimas liko po senobei.

Tokiu būdu garbė išnaikinimo vergystės muringų priguli jau revoliucijai 1848 m.

Kilus prancuzų revoliucijai, aplinkiniai valdonai, bijodami, kad nauji principai nepanaikintu jų valdžios, pradėjo kares su Prancuzija, bet ji, atmušus juos, paskui pati užkariavo daugumą jų karalysčių. Matant, kokius didelius žemės plotus tada buvo užėmusi Prancuzija Europoj, nereikia mislyti, kad revoliucija kalta už praliėtą kraują. Prancuzų tauta ir nemislyjo kariauti su kitomis tautomis, nors ir dėl paplatinimo naujų idėjų, nes revoliucija pripažino kuogražiausią principą, — kuri ne pro šalį butu atminti dabarnykčėsioms valstijoms — principą vienybės ir sutikimo žmonių (le principe de la solidarité humaine), ir T. Susirinkimas apgarsino, kad myriu nukorotas bus tas, kurs paduotu savo balsą už karę su kitomis tautomis. Tiktai kilus koalicijai 1792 m. prieš Prancuziją, šita turėjo neatbutinai savę ginti ir per šitas jau kares buvo išduotas paliepimas, kad vadovai platintu naujas idėjas užkariautuose kraštuose ir įtaisytu valdžią pagal jas. Šitas ir padėjo daug pasiplatinimui revoliucijos principų po Europą.

Taip, vietoj karališkos valdžios buvo įvesta republikiška. Hollandijoje, visokiose Italijos karalystėse, Šveicarijoj valdžia perėjo nū didžponių pas demokratus, ir galima pasakyti, kad kur tiktai nei nuvėjo prancuzai, tenai valdžia papuldavo rankosna žmonių, perėmusių idėjas XVIII amžiaus.

*) mulatai = paėję nuo baltųjų ir juodųjų (muringų); metisai = nuo baltųjų ir raudonųjų (amerikinių indijonų).

Belgija savaimi prisidėjo prie Prancuzijos.

Ir nors neužilgio potam, valdžiai patekus Napoleono I. rankosna, valdžia užkariautuose šalise teko broliams jo, giminiečiams ir sądarbinikams, vienok ji buvo jau vis-gi geresnė už pirma buvusią.

Užsigėdimas Napoleono atidūti Ispanijos valdžią savo broliui pakėlė iš miego ispanų tautą. Kilus maištams prieš prancuzus, žmonių vadovais pasidarė apšviesti vyrai, daugiau ar mažiaus perėmė idėjas XVIII amžiaus. Šitas pasirodė konstitacijoje, sustatytoje kortesų 1812 m., kuri pripažįsta ne visus prancuziškos revoliucijos principus, ir taip: pripažįta augščiausią valdžią tautai, kuodidžiausią politišką laisvę, atmata visokias augštesniųjų lūmų privilegijas, mokesčius ir prispaudimus, varginančius žemdirbystę ir amatus, taip-gi atmata inkviziciją, vienok katalikišką tikėjimą „vieną ir tikriausį“ pripažįsta už vyriausį karalystę ir „tauta su savo protingais ir teisingais įstatymais stovi už jį ir uždraudžia visus kitus tikėjimus.“ Neilgai trukus, sugryžus Burbonams, konstitucija atmesta buvo, bet laike kovos su reakcija ispanų konstitucijos geidė visos pietinės tautos Europos. Ne gana to: ji rado sav vietą vidurinės ir pietinės Amerikos ispanu kolonijose, kurios, atsiskyrusios nū Jspanijos dėl prispaudimu, pripažino pas savę republikišką valdžią.

Ir Lenkijoje buvo pamėginimas paremti gyvenimą ant naujų principų, ką ir rodo konstitucija 3 dienos gegužės mėnesio 1791 m.; bet tamsa ponų (baldžiunijų nēr ko ir minėti), maištai visoki viduryje karalystės ir galingi kaimynai nedavė jiems čia apsigiventi.

Karė su prancuzų tauta padėjo visokioms voikiškos šakos tautomis susivienyti ir joms bekariaujant draugija po truputį perėmė naujas idėjas ir užsigėdė permaintyti vidužamžinį valdžios būdą, ką ir pasiekė.

Abelnai sakant, Europos tautos po truputį užkariavo sav garantiją žmoniškų tiesų ir apturėjo daugiau ar mažiaus liberališką konstituciją.

Net ir Gudijanepasiliko visiškai šalyje, ką ir parodė ¹⁴/₂₆ diena gruodžio 1825 m, paskuigi reformos Aleksandro II.

Revoliucija taip-gi padėjo atgijimui visokių tautų, kaip per kares savo, kurios kėlė iš miego visas tautas, taip ir tuomi, kad laike šitų karių tautos pripažino su, „apreiskimu tiesų žmogaus ir sąnario draugijos.“ Vardan tai tiesų žmogaus ir kėlėsi visokios tautos Austrijos, Turkijos ir kitų šalių.

Galima pasakyti, kad sunku rasti tokią vietą ant svieto (žinoma, jaigu tiktai tenai šviesa šiek-tiek prasiplatino), kur nebutu radę sav mokytinių principai 1789 m.

Bet štai ko nereikia platinti: principas, pripažįstantis pavargėliams tiesą reikalauti nū draugijos pagelbos ir už dyką mokyti jų vaikus, dar ir po šiai dienai menkai kas-tai prigylja. Baisingai prasiplatinus išdarbystei XIX amžių, atsitiko taip-pat, kaip ir per revoliuciją: neišpasakytinai pasididino skaitlius neturtėliu, reikalaujančių pagelbos nū draugijos, vienok valdžios arba suvisai nesirupino apie tai arba labai mažai. Kada neturtėliai, neturėdami daugiau ko daryti, kėlė maištus, tai atsakymu ant jų geidimų buvo išpvovimas jų, kaip tai atsitiko 1848 ir 71 metųose

Paskutin'ame laike vakarinės valdžios pradėjo rūpintis apie pagerinimą darbininkų buvimo, bet klausimas, ar daug jos padarys, lieka dar be atsakymo . . .

P. Jogvilietis.

✓ Iš drauginio Anglijos gyvenimo.

(Pabaiga.)

Monopolizacija amatų ejo greta su pasidalinimu ir specializacija darbo ir su išsilavinimu išdarbystės. Turtingi amatininkai didino savo dirbtuves ir samdė daug darbininkų, nes tai siūlė jiems daug pelno. Tas pelnas ipač užango, kada pasididino prekystė su naujoms rinkoms Amerika ir Rytine Indija; į tą laiką buvo pavaryta daug ukininkų nuo jų žemės: amatininkai turėjo ką samdyti, o kadangi norinčių patsamdyti buvo daug, tai jų uždarbys buvo mažas, bet užtatai manufaktūros savininkas turėjo didelį pelną. Manufaktura galėjo augti ir augo dabar dirbo daugelis žmonių po užžiura vieno saviniko, kuris varė visą darbą už savo pinigus ir ant savo rizikos, o darbininkams mokėjo tik pagal sątaiką. „Sykiu sociališkas budas darosi išymesniu; darbininkas darosi dalia organizotos grupos, kuri didesneje, ar mažesneje proporcijoje, žiurint ant užsiėmimo, turi būti nuolat atnaujinama; kiekvienas darbininkas turi tik vieną specialią darbą ir juo labjau jis atsidavęs detaliam, t. y. juo labjau jis yra nelemtas ir sugadintas, kaipo žmogus, juo geresniu darosi, kaipo dalis tos žmoniškos mašinos.“ (Marx)

Isigyvenus manufakturai, įstatai apie darbo laiką apie uždarbį irtt., kurie buvo įvesti del išdarbystės gero, pasidarė nenaudingais ir per įtekme turtingos ir galingos buržuazijos buvo išdildyti: konkurencija darbininkų, kurių buvo labai daug, davė kuogeriausią progą pailginti darbo laiką ir sumažinti uždarbį, o seniejai įstatai, kaipo priešingi tam, turėjo išnykti. Nežiurint ant tokio tarniško darbininkų prigulėjimo nuo amatnikų, jų padėjimas, sulyginant su šiadykšciu, buvo gana geras, nes vis-gi be darbiniko mažiausio beveik darbelio tada negalėjo padaryti ir per tai darbininkų daug reikėjo. — Bet padalinimas darbo ir jo lavinimas ejo tolyn; padalinus darbą ant daug funkcijų, iš kurių jis susideda, gauname labai prastas funkcijas; del atlikimo šitų funkcijų reikia tik prastos mekaniškos spēkos, o intelekto beveik nereikia. Taigi išdarbystėje progressas priguli nuo atradimo, kaip padalinti darbą ant prastų funkcijų; paskui nesunku jau vietoje žmogaus spēkų pritaikyti mekaniškas, ir šitame dalyke ejo nuolatinis progressas. Ant galo pabaigoje XVIII amžiaus buvo padaryti labai izymus ir stebėtini, pagal savo rezultatus, išradimai: vietoje žmoniškų, abelnai. gyvuliškų spēkų išmislijo dirbti garu ir įtaisė tam tikras mašinas, kurias nuo to laiko iki šiam nuolat tobulina. Garinės mašinos labai padidino darbo produktingumą ir atpigino daigtus, nes jų padarymas su mašina pigiaus pareina, nē kaip padarymas žmogaus rankoms. Dabar išdarbystė susideda iš daugelio pabirikų, kurie priguli atskyriems pabirikantams; kožname pabirke dirba daug žmonių po valdzia vieno pabirikanto, arba dažniausiai pasamdyto per jį perdetojo. Kiekvienas pabirikantas veda savo darbą vienas sav; jo siekis tai — kodidžiausias pelnas prie komžiausio išdavimo. Didumas pelno priguli nuo daugumo parduotų daigtų ir nuo mažumo išdavimo. — Kas pirks daigtus ir kiek pirks, pabirikantas nežino, užtatai jis dirba tuos daigtus, kuriuos perka; dirba jų daugiau, kada jų prekės kyla, t. y. kada jų daugiau reikalauja, arba pradeda dirbti suvis

naujus daigtus, kurių daug reikalaujas, ką parodo jam didesles prekės; apart to jis nuolat jieško naujų rinkų del savo išdirbinių. — Mašina sumažina išdirbimo verte, o pertai padidina pelną; kada visi pabirikantai dirba vienokioms mašinoms, tai pelnas jų maž-daug vienoks. Bet kada koks pabirikantas išranda naują mašiną, su kuria gali pigiaus padaryti daigtus, tada jis gauna kur-kas daugiau pelno, nei kiti; pigiaus padaręs daigtą, jis pelnija daugiau nei kiti arba ant tiek. ant kiek pigesni jam daigtai, nes prekės dar senoviskos, arba šiek-tiek mažias, jeigu jis, norėdamas daug savo daigtų išparduoti, šiek-tiek nuleidžia prekės; (pelno didumas priguli labjauisiai nuo daugumo parduotų išdirbinių). Šitas dalykas priverčia pabirikantus nuolat tobulinti savo mašinas.

Augščiaus parodyti gerumai šiadykščios kapitališkos ukės sistemos neišteisina daugybės negerumų, kurie surišti su josybe. 1) Mašina užstoja darbą dangelio darbininkų ir visuomet ji yra pigesnė, nē kaip apmokejimas to darbininkų, kurių darbą ji užstoja ir kurie prie jos dirba; tokiu budu mašina papigina išdirbinius; ji padaro daugiau ir geresnių išdirbinių, nē kaip tie žmonės, kuriuos ji užstjo; tokiu budu aišku, kad ji turėtų būti naudinga visiems; jeigu mašina prigulėtų visiems tiems darbininkams, kurių darbą ji užstoja ir sumažina, tada jie, turėdami dangiaus laiko, galētu arba daugiau sau daigtų pasidaryti ir pralobti, arba daugiau atsilsėti. Bet dabar, kadangi mašina priguli ne darbininkams, bet vienam didžturėiniui, esti taip: mašina dalį darbininkų daro nereikalinga ir pabirikantas atstato juos nuo darbo; neturėdami iš ko misti, nes visi darbininkai — neturėliai, jie nuleidžia mokestį už darbą, kad tik likti ant pabirke prie darbo; vienok, pabirikantui visgi dalies dirbusių pas jį darbininkų nereikia, ir jis juos atstato, konkurencija-gi padaro tik tai, kad darbininkų mokestis esti maža — tik tokia, kuri užtenka ant blogo užsilakymo. Toki rezultatai nuo įvedimo kiekvienos mašinos; tokiu budu mašinos vietoje gero daro žmonėms blogą, nes dalį žmonių padaro nereikalinga „atliekamąja“, o tiems, kurie lieka prie darbo, sumažina užmokestį 2) Darant daigtus mašina, darbas žmonių, dirbančių prie mašinos, labai prastas ir dažnai lengvas; tas darbas nereikalauja nē mokslo, nē išmislo, nē smaugo; tokį darbą gali atlikti moterys ir vaikai: darbas-gi šitųjų pigesnis, nei užaugusinių vyrų, užtat, įvedus mašinas, pabirikantai pasiskubino pritraukti prie darbo moteris ir vaikus. Darbininkai iš pradžų mislijo, kad darbas jų vaikų ir moterų padidjis pelną šeimynos, bet netaip stojosi; moteris ir vaikai tik padidino konkurenciją, kuri neduoda mokesčiui užaugti augščiaus, nē kaip reikalinga del užlaikymo šeimynos; o kadangi ant to neatbutino užlaikymo šeimynos dirba dabar ne tik vyras, bet ir pati ir vaikai, tai uždarbys kiekvieno iš jų, tai-gi ir vyro, labai mažas. 3) Darbininkai neturtingi, o gaudami mažą užmokestį už savo darbą, negali pralobti, bet maitinasi iš dienos į dieną ir, jeigu netenka darbo, netenka ir paskutinio kasnio duonos; tai-gi jų gyvstis suvis priguli nuo pabirikanto, kuris visados gali juos atstatyti nuo darbo ir ant jų vietos pasisamdyti kitus. Budami tokiam padėjime darbininkai, samdydamiesi pas pabirikantą, turi tikti ant tų išlygų, kokias duoda samdytojas; šitas-gi rupinas: ištraukti kodaugiausiai pelno, o delto jis rupinasi komžiausiai mokėti darbininkui ir reikalauti nuo jo koilgiausio darbo. Po teisybei, iš ko-gi pabirikantas traukia pelną: medegą del išdirbinių jis perka ir toji pati medega esti padarytame daigte; už mašiną jis užmoka, daigtų užmo-

kesti taip-gi dalimis išrenka iš prekės padaryto; žodžiu kalbant, čia jis atsiima tik tą, ką pats užmokėjo; delko-gi jo turiai auga, iš kur tas jo pelnas? Štai iš kur: samdydamas darbinį jis jam užmoka tiek, kiek reikia del neatbutino šitojo užlaikymo; tą užmokęstį darbinikos atidirba, padėkime, per kokias 5 valandas o už tą pačią užmokęstį jis tur dirbti dar 5 valandas (10 valandų ant dienos); ot visa vertė samdiniko darbo per paskutines 5 valandas, kurią pabirkantas atsiima parduodamas išdirbinius, lieka pabirkanta kišeniuje grynu jo pelnu; tokiu budu samdytojas, paimdamas ant savo naudos tą „pridėtąjį“ samdiniko darbą nuolat lobsta, tunka, pinigai jo auga, darbinikas-gi nuolat liesta, silpsta, sėsta ir kaip buvo, taip ir pasiliko pliku. 4) Dabar kožnas pabirkantas nežino, kiek jo išdirbinių išpirks ir kas išpirks; jie dirba del nežinomų pirkikų ir del nežinomos rinkos; čia jis rėdijasi tik daigtų prekėmis; prekės pakyla, pabirkantai dirba daugiaus daigtų, arba net puolasi naujai dirbti tuos daigtus, kad ir prieš tai nedirbo; kadangi kožnas iš jų nežino, kiek reikia daigtų ir kadangi didesnė žmonių dalis negali arba mažai gali daigtų pirkti, per savo neturtingumą, tai ant galų galo pasidaro taip: pabirkantai pridirba perdaug daigtų, kurių, nežiurint ant pamažinimo, pagal galėjimą, prekių, nieks neperka; daigtų gali daug išparduoti ir kartu su tuom daugelis žmonių lieka be tų, reikalingų jiems daigtų, nes neturi už ką nusipirkti, negalėdami parduoti daigtų, tai yra negalėdami su naudoti „pridėtojo“ darbinikų darbo, kapitalistai atsisako išdirbinėti daigtus, nes neturi ką apiplėsti. — Toki tai didesni negerumai šiadykscios ukės; ant galo reikia priminti visas tas draugijines bledis, kurios yra rezultatais augščiaus parodytų anomalijų: nupuolimas doros ant pabirkų, suirimas šeimynos, susilpnimas ir išsigimimas fiziškos žmonių organizacijos, blogas medėgiskas gyvenimas ir t. t. (Kalbu tik apie pabirkantus del trumpesnio išreiškimo mislies; tą patį reikia suprasti apie kiekvieną medegos ir įrankių darbo saviniką, nes visose ukės dalise tas pats parėdkas.)

Kapitalistiška ukės organizacija naudinga buvo del išsilavinimo ir pasididininimo išdarbystės, bet, šitai išsilavinus, ji dabar daro labai daug blogo draugijai. Bėgant laikui išdarbystės budai persimaino ir tada senosios formos išdarbystės ir savumos pasidaro bėdingomis del draugijos ir josios turi persimainyti ir persimaino, o naujose ekonomiskose išlygose, žinoma, esti ir medega del išnaikinimo tų negerumų.

Nuo pat pradžios išgyvenimo kapitalistiskos sistemos darbinikai greitai pajautė ant savęs jos negerumus ir pradėjo mislėti ir mėginti juos prasalinti. Pradžioje, nesuprasdami tikrų savo nelaimės priežasčių, bet matydami, kad mašinos nuo jų atima darbą ir uždarbį, jie naikino maišinas; toks darbas vien lygus su vaiko darbu, kada šis, susimušęs koją į akmenį, iš piktumo pradeda dar mušti tą akmenį. — Tarp apšviestu, žmonių, paeinanczių iš augštesnės luomos, taip-gi atsirado individuai, kurie mėgino įvesti reformas del pagerinimo darbinikų buvio. Taip Owen, kartu su savo labdaringais darbais, įtaisė socialistiskas kolionijas, nepasisėkus tam jo darbui Anglijoje, jis perkėlė jį Amerikon.

Radikalų partija laikėsi tos nuomonės, kad darbinikai gali pagerinti savo buvį, tiktai gavę įtekmę ant politiško šalies gyvenimo; delto jie reikalavo metinio parlamento, nes renkant deputatus kasmet, jie esti po didesne rinkikų įtekmę, visatino paslaptinio balsavimo, cenzo išnaikinimo del rinkikų ir t. t.; pa-

skiaus radikalų programą priėmė čartistai, kurių kru-tėjimas buvo 1834—1842 metuose, bet jie greitai apsilpo: buržuazija mokėjo juos užgerinti, nurodydama, kad visa nelaimė guli čyžėje ant įvezamų grūdų, kurią išnaikinus bus viskas gerai, čartistai prisidėjo prie buržuazijos agitacijos ir toji čyžė buvo išnaikinta, bet grūdų atpigimas tik pamažino darbinikų uždarbį, toliaus valdžios persekiojimai, šioks-toks buvio pagerinimas dėlei atsiradimo naujų rinkų, partijos vadovų emigracija, nesutikimai pačioje partijoje, nes vieni buvo šalinikais principo moraliskų spēkų, kiti — fiziškų, — vis tai suvis susilpnino tą partiją.

Nuo pradžios šio šimtmečio susiorganizavojo darbinikų susivienijimai, taip vadinami Trades-unions, nežiurint ant aštrių įstatymų prieš koalicijas; jie turėjo didelę įtekmę ant įvedimo pabirkų tiesdavystės. Jų siekiai toki: 1) kodidžiausias pelnas ir kotrum-piausias darbas ir 2) lavinimasis ir savytarpinė pašelpa. Savo siekius jie pasiekia per streikus, bet šitųjų nauda problematiška, nes, kaip parodo faktai, tik $\frac{1}{3}$ streikų duoda jiems gerus rezultatus. Šitie susivienijimai apima tik mažą darbinikų dalį ir tai tik turtingesniuosius; jie negali vadintis darbinikų partija. — Tarpe 1850—1870 metų Anglijos produkcija vis didinosi, nes nuolat atsidarydavo del jos naujos rinkos; augant produkcijai buvo didelis darbinikų reikalavimas ir jų buvis buvo pusėtinas. Bet nuo 1870 m. daugiaus rinkų neatsidaro ir Anglijoje viešpatauja kroniška kryzis. Blogas darbinikų padėjimas verčia juos vėl keltis iš miego ir mislėti apie jo pagerinimą. Net trades-unions stojo ant labjans radikalisko kelio, nes ir jie pripažino, kad darbinikams reikalinga turėti savo politišką partiją. — Pirm neng parodyti, kokios dabar yra Anglijoje partijos, reikalaujančios reformų, ir koki jų reikalavimai, turiu trumpai pasakyti apie nekurias šio šimtmečio politiskas reformas. Dar pradžioje šio šimtmečio politika ir visa vidurinė valstijos valdžia buvo rankose bajorų (liordų); pereinuose laikuose tik bajorai vedė kovą su karalium ir apgnė žmogaus laisvę, kitos luomos tik padėjo jiems tame dalyke; budami visuomet vadovais politiskame gyvenime bajorai ilgai užlaikė savo rankose tą vadovystę. Pasidauginusi ir pralobusi buržuazija užsimanė turėti didesnę įtekmę ant politiško buvio savo tėvynės ir pradėjo vesti kovą del išlavimo sav didesnių tiesų. Šio šimtmečio reformos, įpač-gi reformos 1832, 1867 ir 1885 metų padarė ją galinga, bet tos reformos prileido prie tiesdavystės ir žemesnes luomas. XVIII amž. deputatai beveik visi buvo bajorai, nes rinkikais buvo žemvaldonai, o išrinktais galėjo buti taip-gi tik žemvaldonai, kurie turėjo rentos 600 svarų sterlingų. Reforma 1832 m. davė balsus dideliems miestams, kurie naujai užaugę neturėjo balsų, o atėmė balsus nuo senų „supuvusių“ miestelių, kurie nors mažai turėjo gyventojų, bet prigulėdami bajorams nuo seniai turėjo net po kelis balsus, kuriuos, žinoma, atiduodavo savo ponui Tokių miestelių, nuo kurių atėmė balsus buvo 56; 30-gi miestelių su 3—4 tukstančiais gyventojų vietoje 2 davė po vieną balsą; rinkikais buvo padaryti ir arendatoriai su 10—50 svarų st. pelno. Tokia-pat reforma 1867 m., tiktai dar liberaliskesnė; taip cenzas buvo numazytas iki 10 sv. st., o del kaimo arendatorių iki 5—12 sv. st. Ant galo Jor daugiaus padarė toje pačioje linkmėje reforma 1885 metų, taip antai 79 miesteliai, turintieji mažiaus nei po 15 000 gyventojų, primušti prie kaimų, su kuriais iš vieno renka pasientinius; 36 miestai su 50 000 gyventojų kožnas

gavo po 1 balsą; cenzas — 10 sv. st. — Pirmoji reforma padaugino rinkikus nuo 400 000 iki 1 miliono, antroji — iki 3 mil., o trečioji — iki 5 mil. Tokiu būdu daugelis žmonių, nelabai turtingų, dabar turi balsą rinkiko ir gali būti išrinktu į deputatus ir tokiu būdu turėti įtaką ant tiesdavystės. — Anglijos parlamente visuomet yra dvi didelės partijos — konservatorių ir liberalų; paskutiniame laike iš paskutinės partijos atsidalino radikalų partija, ant galo pasidarė ketvirta partija — darbininkų. Reikia užtėmyti, kad jeigu perkelti pas mus anglišką konservatorių partiją su jos reikalavimais, tai ji būtų labai radikališka. — Kiekviena iš tu partijų rupinasi apie pagerinimą darbininkų buvimo ir kiekviena duoda savo projektus, apie kuriuos trumpai čia pakalbėsime. Žinoma, mažiausias reformas projektuoja konservatoriai ir liberalai, bet ir per jų darbą Anglija turi plačius pabriku įstatus, apginančius darbininkų sveikatą, gyvastį ir iš dalies ir uždarbę; dabar svarbiausias jų projektas — tai padarymas žemės mažais gabalais, kad padaryti ją savuma apdirbančių ją; apart to, kadangi visos beveik mokesstys Anglijoje tokios, kurios mokasi nuo daigtų tai jie tinka ant to, kad čia reikalingos permainos, nes tos mokesstys puola labiausiai ant neturtingų. — Radikalai ir darbininkų partija, suprasdami, kad permaina ir pagerinimas buvimo priguli labiausiai nuo tiesdavystės, rupinasi apie permainymą politiško sąstato; radikalai reikalauja išnaikinimo cenzo, apmokėjimo deputatu (tada ir suvis neturtingas galėtų būti deputatu), metinio parlamento ir išnaikinimo liordų seklyčios, kurios netinka permainyti nė ant senato; darbininkų-gi partija reikalauja referendumo, t. y. balsavimo visų valstijos gyventojų apie priėmimą, arba atmetimą svarbaus įstatymo. — Radikalai reikalauja progressiškos mokesties, o partija darbininkų prie paskutinės prideda dar mokesčių ant palukų. Šitos dvi partijos išranda reikalinga ir naujinga sekularizaciją turtų ir pelno bažnyčios ir atidalinimą bažnyčios nuo valstijos, kaip tai yra Amerikoje, t. y. kad valstija nelaikytų savo įpatingoje globoje nė vienos bažnyčios, tiktai visas lygiai gintu, neduodama joms savo pašelpo, nes dabar yra daug neteisningumo; taip iš 3, 4 mil. Škotijos gyventojų tik 1, 2 mil. anglikonų, o iš 1, 5 mil. gyventojų Uelso anglikonų tik 300 000, vienok visi tie žmonės turi mokėti dešimtinę anglikoniškai bažnyčiai.

Toliau radikalai pripažįsta reikalingą pradinį mokslą duoti visiems be užmokesčio — tai valstijos reikalas, o partija darbininkų reikalauja, kad kožnas norintis galėtų gauti visoki mokslą, ir augštesnį, be mokiestic. — Radikalai nepripažįsta naudingų, jeigu išdalinti žemę ant mažų gabalų ir juos išparduoti, nes jie greitai vel susirinks į mažumos rankas; jie reikalauja žemės nacionalizacijos, t. y. kad žemė būtų valstijos turtu, o valstija ne dideliais gabalais tik samdytu tiems, kurie nori ją apdirbti ir iš jos turėti užlaikymą ir pelną. Darbininkų partija pradeda reikalauti, kad valstija kaip žemdirbystę, taip ir nekurias kitas išdarbystes dalis apimtu į savo rankas ir pati būtų producentu. Bet kadangi šita partija dar jauna, idealai ir supratimas padėjimo dar neišsidirbė, tai šitie paskutiniai jos reikalavimai nestiprus ir nedideli. Neabejotina, kad su laiku jiji eis toliau tuom pačiu keliu.

P. Liutas.

Seniausia lituviška kniga.

Aštuntą dieną sausio 1897 metų, pagal lituvišką bibliografiją Mauryco Stankevyciaus, sukaks 350 m. nū išdavimo pirmutinės lituviškos knygos.

Vardas tos knygos:

Catechismas musa Prasty Szadei, Makslas skaitima raschta ir giesmes del krikscianistes bei del berneliu iaunu nauiey sugulditas. Karaliaucziui. VIII diena Meneses Sausia Metu usz gimima Dieva MDXLVII; in 16° p. 79.

Pabaigoje knygos: *Ischbruktas Karaliaucziui per Jana Weinrecha metusu ijr diena-gi, kaip ant pradzias knigieliu iyra.*

Raidės gotiškos. Ant antros titulo pusės keturių eilios lotyniškai: *Ad Magnum Ducatum Lituaniae*. Ant penkių tolesniųjų puslapių lotyniška prakalba: *Pastoribus et ministris ecclesiarum*. Vėl ant penkių tolesniųjų puslapių lituviškas poematas, kuriame kniga pati nū savęs atsišaukia pas Lietuvius ir Žemaičius, po titulu: *Knigieles paczias byla Letuwinikump jr Szemaicziump*. Nū 13 puslapio: pradžiamokslis, katechizmas ir giesmės

Pradžiamokslis yra išrodytas ant keturių puslapių (13—16). Pirmutinis puslapis padūda lituvišką, o tikriau sakant, lotynišką abecėlę raidžių (*didzas*) yra 23, mažų (*maszas*) 25, tarp kurių a siranda f ir h; toliau eina padalijimas į 6 balsines: a, e, i, o, u, y; į 5 duibalsines: ae, oe, au, eu, ei; toliau 16 *sbalsines* su apleidimu h. Skiemeniavimas užima 3 puslapius. Katechizmas užim antrą dalį veikalėlio (pusl. 17—39) ir susideda iš penkių dalių. I. (*pirma dalis*): *Zakans alba deschintis Dewa prisakimu*; II (*antra*): *Dwilika straispcziu veras kriksczianiu, kurę wadinam credo*; III (*trečia*): *Malda pana, alba praschimas, kurę wadi nam pateriu*; IV (*kietvirta*): *Swetastis arba sacramenta baszneczias, tatau esti krikstas schweptassis, kunas ir kra-gis pana musu Jesu Christusa*; V (*penkta dalis catechizma*): *Ape istatima vreau, tatau esti ape givenima kaszna szma-gaus, kaip tur giwenti sawa stany pagal Dewa walias.*

Tolesnę knygutės dalį (psl. 40—79) užima giesmės, kurių yra vienlika.

Rašyba yra nevirta. Vietoj o tariama a—jag ir jog; *szodzia* pagal *szadei*; u, i niekame nesutinkame, vietoj tų nosinių žodžių randame un, in arba taip pat u, i,—ig, ing, igi, iigi, ingi; vietoj ū randame o ir u—vargusu, visosu daiktosu; dvibalsę ae sutinkame tiktai du sykiu — *praeteliszkas, ssaed*; vietoj k randame c, ractus, nactes; cz ir czi persimaino — *trezia, treczas*; sz mainosi su sch, ss, s—schitu, *isch, prassiti, dussas, wespatis, kriksczczaniu, szalais.*

Rašytojas to pirmutinio lituviško spausto veikalio — Martynas Mosvidius. Tėvas jo vadinosi Mažvyds, sunus-gis tūmet pagal tūmetinį paprotį, kaipo mokytas žmogus, permainė savo pavardę pagal lotynišką kurpalį. Martynas Mažvyds, arba Mažvidis, buvo vienas iš aštūnių lituviškų stipendistų, dėl kurių Albrechtas Brandeburgiškis neseniai tada įkurtame Karaliaučiaus universitete įtaisė savo kaštų skyrium lituvišką aliumnatą. Pabaigęs mokslą 5 dieną balnu 1548 m. Martinas Mažvidis apturėjo laipsnį bakalivro filiozofijos. Tai buvo pirmutinis išleidimas ant filiozofinio skyriaus; aštūni lietuviai tokį pat laipsnį apturėjo tada, Mažvidis tarp jų užima šestą vietą. M. 1549 m. jis buvo paskirtas klebonumi į Ragainę, me-

tūse 1561 tapo pakeltas į archidijakonus ir ten pat pasimirė 1562 metų.

Pagal Stankevičią nū 1547 m. iki šio laiko skaitlius lietuviškų spaustųjų įvairių knygų yra pasiekęs su viršum tukstantį. Vargingame mūsų padėjime — tai yra tas daigtas labai geras — ir jų toliaus, jų labiaus turėsime atsiminti mūsų pirmos spaustos knygos. Tą knygą galima matyti Karaliaučiuje universiteto knygnyčioje. —

Jonas Amos Komienskis.

16 (28) dieną kovo šiu metų sukako 300 metų nū dienos gimimo garsaus pedagogo, čekio Jono Amos'o Komienskio. Netiktai Europoje, bet ir kitose svieto dalise (Amerikoje) mokytojai įvairių mokslinčių šventė atminimą tos dienos. Širdingiausiai, žinoma, paminėjo dieną gimimo šito didvyrio jo vienuoliai čekai, kurie jau seniai išteigė draugystę jo vardo ir isleidžia su jo vardu pedagogiską laikraštį. Vokiečiai, tarp kurių Komienskis po vardu Comenius, didelėje garbėje, užmanė plačią draugystę „dėl išaiškinimo ir išplatino idėjų ir raštų didvyrio (des grossen Mannes) tarpo šios gadynės draugijos.“ Gūdai garbina jį, kaip garsų šlovėną, minėdami jo vardą greta su Korperniko vardu.

Šitame raštelyje primisiu trumpai gyvenimą ir nūpelnus Komienskio.

Jonas Amos Komienskis gimė 16 (28) d. kovo 1592 m. miestelyje Nivnicy, Moravijoje. Pravardė jo Komienskis, arba kaip jį iš lotyniško vadindavo Comenius, paeina nū miesto Komny, kur gimė jo tėvas. Maluniniko sunus, pasilikęs našlaitis labai jaunūse metų, Komienskis tiktai 16 metų savo amžiaus įstojo į lotynišką mokslnyčią (gimnaziją), bet per savo darbštumą ir gabumą netiktai pavijo, bet ir apilenkė moksle savo vienmečius. Jau 1612 metų jis lankė Herborn'o universitetą (prov. Nassau), kur mokinosi teologijos. Pasimokinęs paskui dar Heidelbergo universitete ir atlikęs didelę kelionę po Europą, sugrįžo 1614 m. į savo tėvynę. Čionai jis išpradžią buvo užžiūrėtoju vienos mokslinčios, o paskui, priėmęs kunigystę, buvo paskirtas pamokslininku į miestą Fulnek ir užžiūrėtoju mokslinčių protestantų sektos „Moravijos brolelių“, prie kurių pats prigulėjo. Bet neilgai išpūlė jam tenai ramiai gyvent. Po mušiu prie Baltojo kalno (1620 m.) Ispanai užėmė ir apiplėšė miestą Fulnek. Komienskis nustojo viso savo turto, bibliotekos ir rankraščių. 1624 m. visus protestantų pastorius išvarė iš Austrijos. Komienskis su kitais nelaimingaisiais rado ne ant ilgai prieglaudą pas du galingu savo geradėju. Bet 1625 m. išėjo Karaliaus paliepinimas, kad ne tiktai pastoriai, bet ir visi kiti protestantai, kurie nenorėjo priimt katalikystės, pasitrauktu iš Austrijos. Su dalia savo parapionių Komienskis apsigyveno Lenkų miestelyje Lisoj. Perėjęs per rubežį, atsigrėžė antlink Moravijos ir Bogemijos, pūlė ant kelių ir su ašaromis meldė V. Dievą, „kad Jis neatkreiptu Savo veido nū jo tėvynės ir užlaikytu joje Grūdą Savo švento žodžio.“

Dar budamas tėvynėje Komienskis parašė trumpą grammatiką, kad palengvūt mokytis lotyniškos kalbos, i. trumpą metodiką. Lisoj jis visai atsidejo ant pedagogiško darbo: tenai jis buvo užžiūrėtoju gimnazijos, išleido daug svarbių pedagogiskų raštų, tarpo kitų „Dideją didaktiką“ (Didactica magna seu omnes omnia docendi artificium). Šitie jo raštai išteigė pamatą dėl reformos tos gadynės mokslinčių ir išgarsino jo vardą. Gyvendamas Lisoj Komienskis ap-

turėjo pakvietimus į Švediją ir, atsilankęs 1642 m. į Sttokolmą, jis apsigyveno paskui Prusų mieste Elbingoje, kad tenai, atspėjant nū kito, truso, pabaigt pažadėtus švedams didaktiskus darbus. Per švedus Komienskis tikejosi išgausiąs daleidimą sugrįžt į tėvynę, bet 30-metinė karė užsibaigė Vestfalijos sandora 1648 m. o „Moravijos brolelius“ taip ir užmiršo ir negražino į tėvynę. Tais pačiais metais pasimirė vyresnysis draugystės vyskupas; ant jo vietos išrinko Komienski. 1650—1654 m. jis trusė apie išteigimą paveikslingos mokslinčios Vengrų žemėje. 1654 m. lenkai apiplėšė ir sudegino miestelį. Nustojęs antrąsyk viso savo turto ir daugelio rankraščių, Komienskis persikelė išpradžią į Sileziją, o paskui į Amsterdamą, kur ir užbaigė savo ilgą ir naudingą gyvenimą 1671 m., nepalieldamas šelpt savo išsiblastusiu į visas šalis vientikių ir darbūtis dėl žmonių gero.

Jonas Komienskis išleido į svieta daugelį raštų, su viršum 90. Daugumas jų padagogiskos italpos; paskui eina teologiški, filosofiški, istoriški ir geografiški. Svarbiausi jo raštai, kurie išgarsino taip plačiai jo vardą — pedagogiski. Visas savo knygas Komienskis išleido lotyniškoj kalboj, kad jos but prieinamos visiems, tikt svarbiausią savo darbą „Didactica magna“ parašė pirmą čekiškai, dėlto, kaip jis pats sakė, „kad viskas iš mus pusės but parengta, kada V. Dievas susimylės ant mus tėvynės, matyt tikėdamasis savo trusą apverst pirmiausia ant naudos savo krašto.“

Pedagogijos istorijoje Komienskis užima garbingą vietą reformatoriaus. XVI amžiuje scholastika pasiekė savo didžiausios galybės. Toks scholastikos viešpatavimas, neparemti ant jokio tikro pamato sąprotavimai tos gadynės mokslinčių negalėjo neiššaukt pasipriesinimo tikrų įeškotojų moksliškos teisybės Didžiausias scholastikos priešas Pransy Bekonas (gyv. 1561—1626 m.), ismetinėdamas scholastikams, kad jie tyrinėja ne pačią gamtą, bet tiktai daigtų vardus, nurodė ant induktyvsko metodo tyrinėjimo, per kurį tikriau gali pažīt, kas ir kaip aplink mus dedasi, ne kaip per tuščius sąprotavimus. Susipažinęs su Bekono raštais, su jo realiskoms pažiūroms mokslo dalykūse, Komienskis pradėjo reikalaut realiskumo ir mokinime. Jo gadynės pedagogika nežinojo kitokio dalyko dėl islavino proto, kaip tiktai lotynišką kalbą, jokio kito mokinimosi mierio, kaip mokėjimą šnekėts ir rašyt lotyniškai, jokis kitokios mokslo medegos, kaip tikt veikalus Rymo rašėjų, jokio kito metodo, kaip tiktai issimokinimą iš galvos, kas parašyta arba papasakota. Komienskis reikalavo, kad vaikus pirma mokītu *primitos* kalbos, o paskui jau lotyniškos, kad mokītu visoko, ką žmogus gali pažīt (omne scibile). Vaikus, pagal jo nūmonę, negana mokīt vienu tiktai žodžių (daigtų vardu), bet reikia supažīt jų gerai su tais daigtais, kurių vardus mokinasi. Mokīt priguli pradēt nū lengvesnio ir tolymesniame mokinime laikytis nūseklumo, pereinant nū lengvesnio ant pinesnio. Mokslinčia turi rupītis islavīt visas spēkas ir gabumus mokītinū, tur dabotis, kad, lavinant protą nepažeistu ir kuno pajegų; dėlto mokslinčios tur but ruimingos, šviesios ir švarios, aplink mokslinčią tur but gana ruimo, kur vaikai galētu pabėgiot, pasilinksmīti, atspėdami nū mokslo. Mokslas tur but prieinamas visiems, turtingiems ir neturtingiems, ponams ir prastiems žmonėms, vaikams ir mergaitėms, idant visi galētu stotis vertais V. Dievo paveikslu, pagal kurį žmogus sutvertas.

Komienskis išdirbo pagal savo principus visą sistemą mokymo. Pagal jo sistemą vaikai iki šešių metų tur augt namieje po priežiūrą tėvų, kuriems priguli pasirūpīt ne tiktai užauginti vaikus sveikus, bet ir dorus, nepažeidžiant prigimto jautrumo ir atvirumo vaikų budo; nū 6 iki 12 metų vaikai vaiksčioja į žemesniąją mokslinycią ir mokinasi prigimto kalboj; iš šitos mokslinycios gabesni vaikai patoja į „lotynišką“ mokslinycią (gimnaziją), kur tą gadynę mokino lotyniškai, o paskui į augštesniąją mokslinycią — universitetą.

Toki tai nekurie iš dag lio sveikų principų garsiausio Čekų pedagogo, kuriūs jisai ne tiktai skelbė ne tiktai savo raštuse, bet ir stengėsi visokiu budu išplatīt tarpo žmonių tolymos mums gadyinės 17-to amžiaus, įsteigdamas mokslinycias ir rašydamas mokslo įrankius, kurie iki šioliaik pasilieka paveikslu dėl mokslaknižių rašytojų. Trumpame raštelyje negali išpasakot visų nūpelnių Komiensko, to neišpasakytai didelio darbo, kurį jis atliko dėl žmonių naudos. Tiktai meilė Dievo ir artymo galėjo suteikt jam spēkas be atilsio dirbt dėl žmonių gero paskutinių dienų jo ilgo ir sunkaus gyvenimo. Daugiausiai darbavosi jis dėl pedagogijos, tai dėlto, kad tvirtai tikėjo, jog gerai vedamas visiems prieinamas vaikų mokymas — tai tikriausias kelias, kuriū gali įvykt ant žemės Dievo viešpavystė. Savo teologiskais ir kitais raštais Komienskis stengėsi pakelt žmonių dorą, taikyt tarp savės žmones įvairių tikėjimų.

„Aš tikiūsi ir tvirtai tikiū“, sako Komienskis savo paskutiniame rašte, „kad Viešpats Dievas nedūs išnykt mano darbams be jokio ženkle ir daleis išsipildyt mano užmanymams ir geidavimams ilgainiū, kada praslinks sunki dėl bažnyčios žimos gadynė, kada nustos liję ir kvietkos vėl išaugs iš gimtinės dirvos ir dailiai papūš žemė.“ Komiensko viltis išsipildė, jo darbai nenuėjo ant nieko: jo idėjos vis labiau ir labiau platinasi tarp pedagogų. Gal but šviesios idėjos garsaus Čekų patrijoto ir pedagogo, besiplatįdamos kitūse kraštuse, neaplenks ir mus nelaimingos šalies

Pranys Asakaitis.

Statistika ir principai.

Kas-žin kada ir kokiam mokslinyciui pasisekė praest svietui, kad skaitliai dažnai geriau ir trumpiau išaiškina dalyką, nekaip žodžiai, reikia tiktai. esą, mokēt permānyt paslaptis skaitlių kalbos. Diena, kada apskelbė šitą vaisingą teisybę, buvo diena gimimo naujos mokslo šakos, vadinamos statistika. Statistika šią gadynę visur didelėje garbėje; prie statistikos griebiasi visi tyrinētojai visokių gyvenimo klausimų, ir neveltū statistikos skaitliai daug pasako mums teisybės . . . tikt reikia permānyt paslaptis tų skaitlių kalbos. Bet permānyt skaitlių kalbą nevīsada lengva. Štai po mano ranka guli statistika žmonių apšvietos Gudijoj 1881 m. Skaitau:

Viena žemesnėji mokslinycia atsieina:

Visoj Gudijoj (be 10 Lenkijos gub.) ant 2179 gyvent. Paskyriūm:

Vidurinėje Gudijoje ant 2100 gyvent.

Baltijos pamaryje (žemės Lyvų, Estų bei Kuršas) ant 721 „

Lietuvių krašte (Kauno, Viln. ir Gard. g. ant 2520 „

Toliau: vienas mokinantis (skaitant vaikus ir mergaites podraug) atsieina:

Visoj Gudijoj ant 42 gyventojų.

Vidurinėje Gudijoje „ 38 „

Baltijos pamaryje ant 12 gyventojų.

Lietuvių krašte „ 63 „

Dar toliau: iš viso skaitliaus mokinančius atsieina:

	Vaikinų.	Mergaičių.
Visoj Gudijoj	77 ^o / _o	23 ^o / _o
Vidurinėje Gudijoje	78 ^o / _o	22 ^o / _o
Baltijos pamaryje	54 ^o / _o	46 ^o / _o
Lietuvių krašte	89 ^o / _o	11 ^o / _o

Aišku, kad Lietuvių krašte žemesniųjų mokslinycių sulyginant labai mažai (beveik 4 sykius mažiaus, nekaip Latvių ir Estų šalyje), mokinančius dar mažiau (5 sykius mažiau, nekaip L. ir E. šalyje), o mokinančius mergaičių jau suvis mažai (Baltijos pamaryje mergaičių mokinasi beveik tiek-jau, kiek vaikinų, Lietuvių krašte — mergaičių 8 sykius mažiau, nekaip vaikinų). Bet sitų statistikas nepasikakdina; tūjaus stato klausymą: dėlko-gi taip? Jaigu iki šioleik paminėti skaitliai kalbejo stačiai ir aiskiai, tai ant kaktikt pastatyto klausymo nū jų ne taip lengva išgaut tikrą atsakymą: cionai greta su skaitliais reikia turēt ir kitus faktus atmintyje. Nū tų tai gi kitų faktų ir priguli šioks ar toks išrišimas pastatyto klausymo. Štai kaip atsako du statistiku ant klausymo: dėlko Lietuvių krašte taip mažai mokinasi mergaičių. Vienas išranda, kad mergaičių-katalikių (Lietuvių didis daugumas katalikai) taip mažai eina į mokslinycias dėlto, turbūt, kad motinos-katalikės, po įtekme kunigų, greičiau apsiima dūt pamokīt savo dukteris namieje, nekaip leist į mokslinycias. Kitas sako: gudiską kalbą negali pripažiti už perdaug prieinamą svetimtaučiams . . . Svetimtaučiai išmokt gudiskai tai nemažas daigtas, jaigu vyriskį priverčia mokītis gudiskai reikalas mokēt viešpatystės kalbą, tai dėl merginų tokios prievartos nėra: ji tarpe savo šeimos gali apsieit visą savo gyvenimą be svetimos kalbos. Aišku, kad pirmasis statistikas prie savo skaitlių galėjo prijungt tiktai isitėmytą iš „Moskovskija Viedomosti“ ar kito tokio laikraščio žinia, kad ant katalikų kunigai turį didelę įtekme, ir, neilgai paisės, drožia sau, kad mergaičių Lietuvių šalyje eina į mokslinycias taip mažai dėlto, kad motinos-katalikės, po įtekme kunigų, irtt. Antrasis statistikas matyt atsiminē ir ant to, kad mokītis svetimoj nesuprantamoj kalboj gali tiktai iš prievartos ir paaiškino dalyką kitaip. —

Taip tai einasi su paslaptinėmis statistikos skaitlių kalbos. Tikra teisybė, kad skaitliai daug gali pasakyt, reikia tiktai mokēt jūs prašnekīt. Man rodos, kad jaigu augščiaus surašytus skaitlius pabandītu prašnekīt kas-nors gerai pažįstantis Lietuvos žemesniausias mokslinycias ir tikrai mokantis išgaut nū skaitlių jų paslaptis, tai ir labiau užkietėjusi širdis turētū sujudēt, o ne vienas ir ašaras apsislūstitū. Bet ar sulauksim kada tokios statistikos, tai dar didelis klausymas. O tūmtarpu pasilieka mums tiktai klausyt ir stebētis, kaip visoki statistikai vadina mus neapšvietunais ir kaip už tai kaltina Lietuvos kunigus ir ne-kunigus.

O štai statistika: tarpo sudo pakaltītųjų 1873 m. atsieina:

- 1 žydas ant 715 žydų.
- 1 starovieras ant 1700 starovierų.
- 1 katalikas ant 2081 kataliko.
- 1 stačiatikis ant 2710 stačiatikių.

Šita statistika paimta iš laikraščio „Novoje Vremia.“ Iš surašytų skaitlių „Nov. Vr.“ naudojasi dėl išrodymo kam reikia, kad tarp žydų sulyginant daug daugiau nedorų, nekaip tarp kitų tikėjimų žmonių;

vienok sekant „N. Vr.“ iš tų pačių skaitlių gali išvest, kad ne tik, žydai, bet ir starovierai ir katalikai toli ne taip dorūs žmonės, kaip pravoslavai: juk sudo pakaltėtų pravoslavų atsieina 1 ant 2710 žmonių, starovierių ir katalikų tas pats viens ant 1700 ir 2081. Bet gi ir čionai, kaip ir mokslinčių statistikoje, gali visai prašnekit skaitlius. Laikraščiu „N. Vr.“ augščiau surašyti skaitliai kalba apie *dorumą* žmonių, o man rodos, kad jie sako stačiai tiktai, kad Gudijos sudai 1873 m. pakaltino sulyginant daug mažiau pravoslavų, ne kaip žmonių kitų tikėjimų; o kokio tikėjimo žmonės Gudijoj doresni, to skaitliai patys suvis nepareiškia. Kad teisingai spręst pagal paminėtus skaitlius apie dorumą Gudijos gyventojų, nereikia užsimiršt, kad prieš Gudijos sudus žydai, starovierai (? R.) ir katalikai kalti jau užtai, kad jie žydai, starovierai, katalikai, o ne pravoslavai; kad pravoslavams nepriseina jieškot maldų kniūnų ir kitokių Tilžeje ir gabėt jas paslapčia per rubežiu ir t. t.

Ne neglosto mus Gudų statistika. Pažiūrėsim, gal mielaširdingesni dėl mūsų jų principai. Skaitai gudiškus laikraščius ir stebiesi, kaip jie užtaria už Austrijos slovenus, už jų kalbą, už literaturą ir visąką, ką slovenai pripažįsta už savo neužgautiną savastį. Stebiesi ir gėriesi, iki neatsimeni, kas dedasi Gudijos pakraščius, o įpač Lietuvoj. — O Štai dar paveikslas tvirtumo principų. Susitinku važiuodamas geležinkeliu, su vienu mokslo dirvos artoju Dorpato apygardoj. Rodo man gražiai atspauditą kniūnę, atverčia cirkuliara glose Dorpato mokslo apygardos apie tai, kad Latviams ir Estams tikėjimo mokslas, priguli išguldyt ne vokiškai, kaip iki toleik buvo, bet prigimtoj kalboj. „Tai, sako, kokias pas mus liūsybė ir tolerancija!“ Skaitau cirkuliara. Pačioj pradžioj randu, kad išguldyt tikėjimo mokslą priguli vartot kalbą, mokytiniams geriausiai suprantama kalbą, prie kurios jie priprato namie, maldose ir doriškūse tėvų pamokininimūse. Toliau eina paliepimas, kad Latviams ir Estams tikėjimo mokslas butu išguldytas prigimtoj kalboj. Perskaičiau cirkuliara, atsiminiau, kaip Lietuvoj išguldo religija, ir nusistebėdamas atsiliėpiau: „tai gi pas jus ir katalikams tikėjimo mokslą išguldo prigimtoj kalboj.“ Pasakiau tūs žodžius ir susigėdau, kaip galėjau taip melagiškai atsiliėpt: juk pradžioj cirkuliario aiškiai išstatytas principas, kad tikėjimo mokslas priguli išguldyt prigimtoj kalboj; katalikai taip gi tur šiokią, ar tokią savo prigimtą kalbą, ergo ir jiems priguli... Bet mokslo dirvos artojas nedavė man pabaigt mano sillogizmo ir drąsiai nurodė ant užviršinimo cirkuliario, kur stambiomis raidėmis buvo atspaudita: . . . *Liuterio tikėjimo mokslo* . . . „Tai, sako, tiktai dėl liuteriu, o su katalikų tikėjimu visai kas kita. Da tokiūs ir tokiūs metūs išėjo ministerijos paliepimas, kad katalikams tikėjimo mokslą visose Dorpato apygardos mokslinčiose išguldytu toj pačioj kalboj, kokioj išguldo kitus mokslus. Taigi pirma katalikams religija išguldyt vokiškai, o dabar turi išguldyt gudiškai.“ „Ogi principas?“ užklausu. „Tamsta turbūt neperskaitei, kaip priguli, glose cirkuliario, tarytum nesupratęs, ko aš noriu, atsakė mokslo dirvos artojas. Tenai kalbama tiktai apie Liuterio tikėjimą, o apie katalikus, kaip sakiau, da tokiūs ir tokiūs metūs išėjo ministerijos paliepimas. . .“ Ogi principas! Tai kamgi reikėjo išstatyt principą; galima buvo tiesog paliept taip ir taip daryt! stebėjau sau viens. O kam reikėjo principo, permaniau tiktai paskui. Glosejas, mat, mėgo visus savo palie-

pimus šaip ar taip statyt ant kokio nors švelnaus pamato, kad Baltijos vokiečiai, kuriūs jis savo paliepi-
mais užgandavo, negalėtu skūstis, kad toks ir toks paliepimas neteisingas pagal šios godynės kultūros pažiūras. Tokia taktika glosejas, ir smarkiausiai plakdamas vokiečius, nedūdavo jiems rėkt arba bent apraudot ardoma jų galybę Latvių ir Estų salyje. Panašiu į paminėtą gražų principą jis išstatė savo cirkuliariuse nemažai ir išstatydavo jūs visur, kur reikėdavo iš angšto užkišt burnas didei civilizūtų vokiečių prieš užmanytas reformas; vienok kur reikalavimai valdžios nesutikdavo su jokiais kulturiškais principais, tenai, kaip ir anasis mokslo dirvos artojas, iškišdavo tam tikrą ministerijos paliepimą.

P. A.

Makolėjus apie Miltoną, kaipo draugijos darbiniką ir politiką.

Pakalbėjęs trumpai apie smagumą atminimo apie toki žmogų, kaip Miltonas, Makolėjus toliau sako: „jo drauginis pasielgimas buvo toks, kokio prigūtėjo laukti nuo žmogaus tokios angstos dvasės ir tokio stipraus proto. Jis gyveno viename iš vertų atminimo periodų žmonijos istorijos, pačiame iniršime didžios kovos tarpu Ūrmuzdo ir Arimano, tarpu laisvės ir despotizmo, proto ir prietaro. Šita didžioji kova ėjo ne už vieną kokią-nors žmonių kartą, ne už vieną kokią šalį. Laimė visos žmonijos buvo pastatyta ant vienos kazros su laisve angliškos tautos. Tuomet pirmą kart buvo apskelbti tie galingi principai, kurie paskiaus prakirto sav kelią į gelmę Amerikos girių, kurie prikėlė Grekiją iš 20-aminės verguvės ir pažeminimo ir kurie nuo vieno Europos galo iki kitam uždegė neužgesinamą ugnį prispaustųjų širdise, o spaudikus privertė drebėti jiems nepaprastu drebuliu. — Miltonas buvo labiausiai atsidasviusiu ir iškalbingu literatišku apgyneju šitų principų, kurie tuokart kovėsi už savo vaikišką buvį.“ Toliau nurodęs ant to, kad apie Miltoną niekas teisingai nenusprendė ir kad dėl tokio nusprendimo reikia išrišti klausymą, ar tautos pasipriešinimas prieš Karolių I*) teisingas, ar priešistatymiskas, kitaip, ar peržengė Karolius I pamatinius Anglijos išstatus, ar ne, Makolėjus kalba: „Niekas negali atsakyti negatyviškai, kitaip pareitu atmesti ne tiktai visus užmestus ant Karolio I apskundimus, bet ir apsakymus rojalistų ir paties karaliaus prisipažinimus. Jeigu liudijimai kokios nors partijos istorikų, aprašiusių to viešpatavimo atsitikimus, nors kiek yra užtikėtini, tai Karoliaus pasivedimas, nuo atsiedimo ant sosto iki susaukimui Ilgojo Parlamento, buvo nuolatine eile prispaudimu ir laužymo užtikėjimo. Tegul revoliucijos pagirtojai (kalba apie 1688 m.) ir peiktojai maišto (prieš Kar. I) parodo nors vieną pasielgimą Jokubo II, kuriam panašaus nerastum jo tėvo istorijoje. Tegul jie parodo „Teos Deklaracijoje“, abiejų seklyčių, pristatytoje Viliamui ir Marijai nors vieną artikulą kurio peržengtoju nebutu prispažintas Karolius I. Jis, pagal jo paties draugų liudijimus, užgrėbė į savo rankas tiesdavytės valdžią, ėmė mokestis be parlamienu sutaikos ir kone teisingiausiu ir apsunčinausiu būdu spaudė žmones, priversdamas duoti kėrumenei kambarius. Nė viena parlamienu sessija nepereidavo be kokio nors prieškonstitucionališko kėsinimosi ant ginčų laisvės; prašymo tiesa (prieš parlamienu) stačiai buvo laužoma; ant galo nusprendimai be sudo, begalinės štriuopos ir nelegališki kalėjimai buvo tai kasdieniniai atsitikimai.

*) viešpatavo 1630—1645 m.; buvo nužudytas laike maišto.

Jeigu šitie faktai neišteisina pasipriešinimo, ta revoliucija buvo valstijos pardavimu. Paskui Makolejus užduoda sav klausymą, delko tauta minkščiau neapsiėjo su Karoliu I, ir atsako, kad pagal karaliaus pasielgimą ji kitaip negalėjo apsieiti, nes jis kelis syk nedalikai savo žodžio ir peržengė tautos tiesas ir įstatus. „Daugiau nei 10 metų tautos tiesos, prigulėjusios jau ant dvejojo pamato, kaip nuo amžių pavaldytas palaikas ir kaip naujas pirkimas, buvo peržengtos sulaužiusio užtikėjimą karaliaus, kuris jas buvo pripažinęs.“ Prieš papaikimus revoliucijos, kuri pagimdžiusi visokias sociališkas bjaurenybes, kaip antai užmūšimus, turto nuplėšimus ir t. t., Makolejus taip kalba: „Jeigu tauta, užaugusi po neapykantos ir savvalės jungu, galėtu numesti nuo savęs tą jungą be pagelbos aštrumo ir beprotysčių, pusę užpildinėjimų ant valdžios despotizmo išnyktu. Tokiam atsitikime mes butume priversti pripažinti, kad despotizmas neturi bent gaisinančios įtekmės ant protiško ir doriško tautos budo. — Mes apverkiame prispaudimus, buvusius laike revoliucijos; bet baisumas tų prispaudimų visados bus proporcionališkos tautos žvėriškumui ir tamsumui; o žvėriškumas ir tamsumas tautos bus proporcionališki prispaudimui ir nužeminimui, po kurių sloga jį priprato vilkti savo gyvenimą. Taip buvo ir laike mūsų namiūšės karės. Valstijos ir bažnyčios valdytojai nupjovė tai, ką pasėjo. Vyriausybė draudė laisvus ginčus; ji visai stengėsi datirti to, kad tauta nežinotu nė savo tiesų, nė savo pareigų. Jeigu mūsų valdytojai nukentė nuo tautiško tamsumo, tai tik delto, kad patys atėmė nuo tautos žinios raktą. Jeigu tauta užpildinėjo ant jų su aklu žvėriškumu tai delto, kad jie reikalavo nuo jos tokio — pat aklo paklusnumo. — Tai jau toks budas tokių revoliucijų, kad mes pirma matome jų negerumus. Iki žmonės nepabus nekuri laiką laisvais, jie nežino kaip naudotis iš savo laisvės ir t. t.“ Teisybė, kalbas-pats Makolejus, naminė karė padarė daug pikto, bet tas piktas tai prekė mūsų laisvės; sako, kad nė viena tauta neturi būti laisva, iki neišmoks naudotis iš savo laisvės. Tokia taisyklė verta to kvailio senoje pasakoje, kuris sumislyjo nė vaikščioti į vandenį, iki neišsimokys plaukti. Jeigu žmonėms reiktu laukti laisvės, iki jie nepasidarys verguvėje išmintingais ir gerais, tai jiems pareitu amžinai būti laukime. Todėl mes tvirtai pagiriame pasivedimą Miltoono ir kitu protingų ir gerų žmonių, kurie, nežiūrėdami ant daug juokingo ir pikto pasielgime jų sądarbinišką, tvirtai gynė dalyką drauginės laisvės. . .“ P. Liutas.

Iš istorijos čekiskų balių.

(Gromata pas draugą.)

Neseniai apvaikščiojome jubilėjų pirmutinio čekiško baliaus Pragoje. Gal buti, kad tas dyvinai išišrodo, bet tikėk man, mano mylimasis, jog išpūla apvaikščioti tą jubilėjų, nes ir balius atliko savo darbą veikalūse čekų atgimimo.

Tai buvo pradžioj 1840 metų, kada čekiškoj Pragoj pasitaisė skyrimas komitetas, kurs pastatė sav drąsų mierį Čekijos sostapilyje įtaisytį pirmutinį balių. Iš apsakinejimo senų mūsų patrijotų dasižinome, kokias sunkenybes turėjo pergalėti sauja sapnūlių, iki savo mierį pasiekė. Nė vien palicija ant to skersomis akimis žiūrėjo, bet ir saviejie nelabai tikėjo į pasivedimą to drąsaus užmanymo. Nes visi tada ant tokių aiškių tautiškių manifestacijų žiūrėjo kaip ant pavojingo daigto, kuriame rodėsi gyvyba laimingai „užmigusių“ draugystės. Nes kam-gi reikėjo čekiskų

balių, jaigu buvo vokiški baliai? Kam čekiskai kalbėti ten, kame jau nū seno yra įprotis vokiškai kalbėti? Kam tokie perdauginimai ir mėginimai?

Kaip tiktai pasklido garsas apie užmanytą čekiską balių, tūjaus pradėjo apie jį platintis kūpikčiausios paskalos. Rupėjo priešams, idant užmanymą čekiskų patrijotų jūkingu padaryti. Taip, buvo kalbama ir po visokius vokiškus laikraščius rašoma, buk tai iš teisybės koznas, norintis peržengti slengstį čekiško baliaus, turės išdūti egzaminą iš čekiškos kalbos ir tai pagal Nejedlio kalbamokslį. „Kas įturio to kalbamokslio nežinos, tas ant baliaus nebus įleistas.“ Pagal tūs pačius zvegojimus, ant stalo salios viduryje, buk tai turėjšias stovėti Jungmano žodynas, apie kurį buk tai čekai šokti buvo užsimanę, dašnūdami podraug su tūm tautiškas daineles . . .

Bet vis tai ant komiteto neturėjo nėjokio įveikimo; užmanytojai dirbo savo darbą, norint visur buvo pranašaujama, jog balius sutiks nepasivedimą, fįjaską . . .

Vienok tai, kas iš tikro atsitiko, kūaiškiausiai parodė, jog visi tauzyjimai vienas melas buvo.

Gerai susitaisius ir plačiai agitaciją vedus, ant galo pirmutinis čekiškas balius buvo atliktas 5 dienoj vasario 1840 metų. Jis taip gražiai ir puikiai pasisekė, pagal anūmetinius reikalavimus, kaip nieks ir mislyti nemislyjo. Konvikto salė vos galėjo sutalpinti svečius. Liksmai ir mielai buvo šokama, o gražios čekės visų akis prie savęs traukė: tautiška kalba kaskart pradėjo įgyti platesnius ir tvirtesnius pamatus publiškame gyvenime.

Tai buvo pirmas atsitikimas, iš kurio buvo galima iššaukti tautišką publikinį givenimą. Reikėjo tiktai atsakančiu būdu tą gaivalą pasinaudoti.

Nū to laiko čekų balius budavo keliamas kasmet, ir kasmet jis turėdavo didesnį pasivedimą. Čia turiu priminti, jog ant pirmutinių čekiskų balių podraug su šokimo parėdku gražioms šokėjoms buvo dalinamos mažutytės knigutės, vardu „Pomnienky“, kame buvo patalpintos eilės tūse laikūse dar jaunų dainių. O tada kas-gi nebuvo dainium? Turiu štai rankose vieną toki brangų baliaus atsiminimą nū 1841 metų; jis saviepu užturi eiles tokių vyrų, kaip dr. Fr. L. Rieger, K. B. Strobach, B. Jablonsky, Rubesz, B. Pichl, J. K. Tyl ir t. t. Visos eilės tur vieną mierį — o tai uždegti patrijotiškus jausmus širdise čekiskų apšvietų moterų.*)

Nū anų laiku jau pusė amžiaus praėjo! Šiandien turime kasmet daugiau neng po dešimtį didelių balių augštesniųjų lūmu ir taip vadinamųjų „vainikėlių“ po keliatą šimtų. Salios puikiai ištaisytos ant gražios zofijinės salės kasmet sutraukia tukstančius parinktos draugystės, nestoka nei gražių veidų, nei puikių toaletų. Niekam jau ir ant mislės nebuzeina, kokios ten buvo sunkenybės priepirmutinių balių įkurymo, ir visi šoka į verpetą zabovų su užvidėtina liūsibe. Tokie jau baliai, kaip balius „Narodni beseda“, balius „Sokol“, balius juristų, technikų, akademinės skaitinyčios ir t. t. — tai jau baliai pagal didį saiką. Labjausiai paskutiniūse metųse auga iškilnumas, kurs jau niekiem nebprimena idealškų laikų pirmumas buvusiojo čekiško prastumo.

O vienok šokdami visiškai neužmirštame apie tautiškus reikalus. Šaunesniejie čekiški baliai paprastinai buvo įtaisomi ant naudos tokių institucijų, kaip

Mes, lietuviai, sulyg laikomės budo keikimo ir niekinimo mūsų nepatrijotiškos aristokratijos.

pirmiaus buvo tautinis teatras (iki 1880 m.) ir dabar Iškaly Motina. Tokiu budu be abejojimo jau išsokome keliatą šimtų tukstančių guldenų ant tautiškų ir patrijotiškų užmanymų.

Augščiaus priminiu, jog pirm dviejų metų buvo apvaikščiotas jubilėjus seniausio čekiško baliaus, o tai „Narodnej besedy.“ Tas jubilėjus buvo apvaikščiojamas su didžiausiu iskilnumu dienos 16, 17 ir siekio 1888 metų puikių išstatymu „Divadle“ ir jubilėjiniu balium, kurs savo puikenybe ir šaunumu pranoko visus šauniausius čekų balius, iki tū laiku buvusius. Ilga eilė karietų ir fikarų iš visų kraštų senoviško miesto vežė svečius iš miesto ir karalystės pribuvusius ant zofijinės salės, kame elektriniai žibintai blaškė dyvinus šviesos spindulius. Tarpo švečių buvo reprezentantai visos čekų inteligencijos; iš didžiunų su savo žmonomis buvo p.p. Lobkovicai, Szvarcenbergai, Palfai, Clam-Martinicai, Herrachai, Thun-Hohensteinai, Vratislavai, Vallensteinai, Bubnai ir t. t. Draugystė tokiu budu parinkta buvo. Kaip pirm 40 metų, taip ir dabar moters, podraug su šokimo išrodymu, buvo gavę po patrijotinį atsiminimą, tai yra po mažulytę puikiai apvaisytą knygelytę. Pats dr. Rieger „Jubilėjau: atsiminimą“ karštai žodžiais išreiškė svarbumą apvaikščiojimo jubilėjaus čekiškų balių. Daleisi tada, brangus prieteliau, idant čia ir aš pridurčiau norint keliatą vietų iš „Seno patrijoto atsiminimų“ dr-o Riegero, labjusiai dar todėl, jog bus suprantama, del ko ir aš čia taip plačiai iširašiau apie musų balius.

Liežuvis — sako dr. Rieger — kurį mes tik iš knygų pažistame, nėra gyvu liežuviu; liežuvis, kuriūm kalba tik žemesnės tautos lūmos, iš tikro yra gyvu, bet tautiškū liežuviu yra tiktai tas, kuriūm kalba visos tautos lūmos, visokiūse gyvenimo atsitikimūse, visame publikiniame gyvenime . . . Pirmutinis čekų balius, norint jis ir turėjo privatną charakterį, bet visoj Pragoj iššaukė didį įveikimą. Visur buvo kalbama, jog čekai ant čekų baliaus atėjo ir, kas dar navatnesnio, tai cekiškai kalbėjo! Tai negirdėtas buvo daigtas! Pasivedimas cekiško baliaus ir be perstogio jo atnaujinimas iki šiai dienai, gal buti, ne vienam išrodys veikalū be svarbumo ir tikrai ne vienas bus, kurs nesupras, kur čia priezastis, del jubilėjaus apvaikščiojimo. Ištikro, jūkingas butu tas jubilėjus, jaigu mes žiūrētumem ant cekiškų balių vien tiktai, kaip ant zabovos. Bet anūse laikūse pats jau atsitikimas tokio publikinio baliaus, ant kurio, neveizdint ant seniai jau ir išišaknėjusio įpratimo tiktai vokišką kalbą pripažinti už kalbą apšviestųjų ir augštesniųjų lūmų, buvo cekiškai kalbama, ir tiktai cekiškai — pats jau, sakau, toks atsitikimas buvo svarbiausios įturos veikalūse musų tautiško atgimimo; tas balius buvo veikalū, kurs ant galo atidarė iki tolei nū seno užkeiktas duris, idant čekų tauta galėtų išsimušti ant atviro publikinio gyvenimo. Tas atsitikimas (čekų balius) išliūsavo čeką patrijotą nū nesmagumo ir daleidė jam į salionus šviesių žmonių įvesti kalbą čekišką, kalbą seniaus buvusijų karalių, didžponių ir mokītų žmonių, kuri vos teuzsilikus buvo tarpo pavargusių kiemonių ir tarnų.

Taigi, mano mielasis, buvau ir aš ant čekų baliaus ir gerai bovyjausi.

Gilumoj zofijinės salės, pasirėmusį prie stulpo pamaciau senelį, griaudžiai žiurintį ant puikaus išžiurėjimo šiandieninio musų baliaus. Didžios vilnys šokančiųjų, muzika, verpetas, puikenybė, ir šaunumas

. . . vis tas turėjo ant senelio įveikimą. Tai buvo vienas iš tų, kurie, prieš pusę amžiaus prigulėdavo prie komitetų, del įtaisymo čekiškų balių.

— Na ką, tamsta, ar gerai balius pasivedė? sušukau, padūdams jam ranką.

Jis ištiesė savo ranką ir manę sveikino su didžiausiu širdingumu.

— Gerai!

Iš akių senelio nuridėjo tyka ašara. Žinai, mano mielas, ką sako tokios ašaros.

C. E. J.

(Kraj, Nr. 6 1892 m.)

Maskolių naujokai Lietuvoj (Kauno gub.)*

Pagal paskutinius statistiškus parodymus, kaip rašo Šiaurvakarinio krašto Kalendorius 1890 m. (Kalendar' Sievero-Zapadnaho kraja 1890 g.), pravoslavų Kauno gubernijoje 34 tukstančiai suviršum ir apie 30 tukstančių raskolnikų. Atmetus bent 14 tukstančių ant kariuminės ir 18 tukstančių miestų, maskolių ant kaimų paliks 32 tukstančių. Prie jų, suprantamas daigtas, priguli ir mokītėjai kaimų mokslinycių, ir pisoriai, ir valdžių vyresniejie visoki, ir policija su kaimiška pravoslavų kunigija, taipogi ir lietuviai pravoslavai (Titkonijų sodžius), bet daugiausiai kaimo pravoslaviskų gyventojų priguli prie raskolnikų ir valdžios atkeltų iš Maskolijos naujokų. Apie paskutinius du skyrius ir prakalbėsime.

Kada šitie visi maskoliai atsirado Lietuvoj, sunku pasakyti. Yra vietų, kaip antai karališkių miestelis Aukmėrgės pavieta, Aleksandrowska sloboda netoli nuo Kėdainių Kauno pavieta, taipogi daugelis vietų Zarasų pavieta, — kur maskoliai gyvena nuo senovės.

Turbūt jie atsikraustė Lietuvon, kada platinanties raskolninkų valdžia Maskolijos baisia persekiojo raskolnikus.

Bet daugelis maskolių buvo perkeltų į Lietuvą valdžios po lenkų maištui 1863 m., idant padauginti maskolišką gaivalą tarp lietuvių ir turėti daugiaus valdžios šalininkų.

Tarpu 1864—67 m., kada darės liustracija karališkų žemių Vakariniam krašte, pagal užmanymą jenerol-gubernatoriaus Muravjovo buvo atskirta iš karališkų (daugiausiai neseniai užgrėbtų nuo lenkų ponų) žemių 165 sodžiuose 18,738 desetinių del 1206 maskoliškų šeimynų, t. y. po 15½ d. ant šeimynos vidutiniškai; ant pirmutinio apsigyvenimo jų tuojaus buvo atskaityta iš jenerol-gubernatoriaus išdo 109,828 rub. 79 kop., t. y. po 21 rub. suviršum ant šeimynos.

Per tągi pačią liustraciją dar buvo atrėžta del 300 atbuvusių tarnystą kareivių 750 gabalų žemės, kurių, tiesa, didžiumą teko vietiniams gyventojams. Tarp tokių maskolių dovanų galiu paminėti sodžius — Tulskaja sloboda, netoli nuo Gruzdzin, šiaulių pavieta.

Nuo 1867 iki 1873 metų klausymas apie maskoliškus naujokus krutėjo tiktai jenerol-gubernatoriaus Potapovo kancelerijoje. Buvo dagi paskirta del to įpatinga komisija su pirmsėdžiu P. Salykovu, bet nieko ji faktiškai nepadarė.

Po 1873 m. iš karališkų girių vel buvo padaryta 200 naujų sodžių, kiekvienam nuo 1 iki 12 gabalų žemės, išviso-gi 500 gabalų žemės ant 12179 desetinių.

Ant šitų žemės plotų, pagal 1889 metų žinias, štai kaip apsigyventa naujokų:

1) Ant 473 gabalų 189 sodžių iki sausio 1882 m. apsigyventa ir užtvirtinta valdžios 473 šeimynos iš

* Parašyta pagal žinias maskol. laikraščiu — Vilenskyj Vjestnik, Litovskija Jeparchijalnyja Viedomosti ir Novoje Vremia.

1125 žmonių, kurie valdė 11385,64 desetinas, tai išpuls vidatiniai p. 24 des. ant šeimynos.

2) 15 gabalų, pagal padūtos ant u'rtvirtinimo, bet dar neu'rtvirtintas žinias, apėmė 16 šeimynų iš 29 žmonių,* kurie turi 433,69 des., t. butu p. 27 des. ant šeimynos.

3) Dviem gabalam užimti dviejuose sodžuose jau užtvirtinti kandidatai ir padaryti liustracijos aktai.

4) Sugražinta ministerijai karališkų turtų 12 gabalų iš 233,31 des., kaip suvisai dėl apsigyvenimo netinkantys.

5) Liko dar neužimtų ir laukia kandidatų 8 gabalai 2 sodžiuose iš 118,83 des.

Taigi per 20 (64-84) metų apsigyveno 1697 maskolių šeimynos ir 300 suviršum atlikusių tarnysti kareivių. Jie visi apėmė 32222,5 desetinų ant kiekvienos šeimynos.

Apie tą patį laiką, t. y. pradedant nuo 1864 m. tapo pakviesti maskolių naujokai ir iš Vilniaus guberniją. Kiek jų tenai ir kada pasodinti ant vietų, šiom tarpu neturiu žinių.

Dėl visų maskoliškų naujokų apsigyvenimo ir gero pasilaikymo buvo duotos nuo vyriausybės gana geros išlygos.

Žemę gavo dykai. Kiekvienai šeimynai iš pirmosios grupos duota buvo po 90 rub. su viršum trioboms, gyvuliams ir sėklai nusipirkti. Pagal augščiausią paliepiamą 31 sausio 1870 m. jie buvo išliuosuoti ant 3 metų visiškai nuo mokesčių, per kitusgi 3 metus jiems reikėjo mokėti tik pusę mokesčių. Nuo pats pradžių (nuo 64 m.) geradėjinga vyriausybė be paliovos šelpė juos visokiais budais.

1) Už paskirtus nuo jenerol-gubernatoriaus 10561 rub. buvo įsaiyta 11 padėjimo ir pasiskolinimo kasų, 3 prie sądaros suvaževimo Zarasuose, Telsiuose ir Raseiniuose; 8 prie valsčių vyresnybių — Anykščiu, Užpulės ir Raguvos Vilkmėrgės pavieta, prie Braslavo ir Rakiškų valsčių, Šiaulių pavieto, ir prie Pūpėnu — Panevėžio paviete.

2) Mets ir metą vyriausybė atskaitydavo po 5500 rublių ant užlaikymo 6 mokytinių buvimo dėl maskolių naujokų vaikų: Išviso dėl 86 vaikų — Ponevėžy dėl 14, Telsiuos dėl 15, Raseiniuos dėl 20, Kėdainiuose dėl 15, Vėkšiuos dėl 12 ir dar dėl kelių nežinau kur.

3) Pravoslaviška S. Nikalojaus Kauno brolystė, kiek galėdama, šelpė cerkves jų ir vaikus, užlaikydama juos savo mokslinyčioj, leisdama į gimnaziją ir mokindama amatų.

4) Cerkvės jiems buvo pastatytos už valstijos pinigų. Užlaikymas-gi kunigijos su jos tarnais ir ne daug jiems parėjo, nes pagal „Augščiausią“ užtvirtinimą 11 karvelio 1872 m. ant to reikalo pinigų turėjo dėti ne tik pravoslavai, bet abelnai visi valdytojai tos parapijos; o pagal Augščiausią užtvirtintą nuomonę valdančio senato 14 birželio 1888 m. tuos pinigų renka jau nuo visų žemės valdytojų, kaip mokėstį, visų 9 vakarinio krašto gubernijų.

7) Ukiškasis-žemės bankas išduoda maskoliškiems naujokams visą paskolį, kiek verta perkama žemė. (Taipos-gi Aleksandras III 5 gruodžio 1888 m. teikėsi paliepti, idant ukiškasis žemės bankas duotu paskolius ir miesčionims pravoslavams ir starovierams Vilniaus, Kauno, Gardyno ir Minsko gubernijų. Kitiems-gi nepravoslavams bankas tasai pinigų neskolina.)

*) Tai rodo, kad bent 3 šeimynos turi tik po 1 žmogų.

6) Ant galo pagal Augščiausią užtvirtinimą 19 sausio 1866 m. žemės maskolių naujokų joku būdu neturi pereiti į rankas ne-maskolių.

Dabar pažiūrėkim, kaip sekėsi tiems naujokams gyventi ant tokių valdžios palaimintų žemių.

Statistika Kauno gub. 1884 m. rodo, kad jie nyksta. Pagal oficijališkas žinias iš 2003 naujokų šeimynų patys valdo tik 1453 naujokai, o iš kitų 298 atidavė savo žemes ant randos arba uždarbiauja visokiais pelnais, arba nuo dienų dirba gubernijoje; 119-parandavoję žemes ant ilgo laiko kitiems iškeliaivo į kitas gubernijas, ant galo 113 užstatė, perleido arba pardavė savo žemę ir išnyko iš gubernijos. Tokiu būdu per 20 metų užsiliko tik 72,5% naujokų.

Skyrium pagal pavietes užsiliko štai kiek naujokų iki 1884 m.

Kauno paviete	326	šeimynos	401,	dingo	75
Vilkmėrgės p.	273	—	375,	—	102
Zarasų	—	150	—	190,	— 40
Šiaulių	—	297	—	466,	— 169
Telsių	—	101	—	179,	— 78
Reseinių	—	139	—	195,	— 60

Šitas antras apskaitymas šiek-tiek nesutinka su pirmu; dėlko, nežinau.

Taip rodo oficijališka statistika. Kur-kas liudniaus rašo korespondentai maskoliškų laikraščiu.

Taip korespondencijos NN 26-27 Litovskija Jeparchijalnija Viedomosti iš Telsių praneša, buk maskoliškos žemvaldytės jų krašte visiškai beveik jau nėra, nes dvarponiai-maskoliai pigiai gautai su privilejais žemes pasiskubinę žemaičiams pardūti ir patys išnykę. Net ir kareiviai atlikę kariūmėnė, kuriems suvis dar neseniai buvo atrėžtos žemės, jau, girdi, paspėjo giria žydams išpardavoti, o žemę žemaičiams perleisti ir patys kas-žin kur išnyko.

51 Nr. „L. Jep. Vied.“ pati redakcija taip sako: „Tėvų blagočinnų“ atskaitos už paskutinius dvejus-trejus metus su nusiminimu praneša apie visūtiną (pogolovnoje) išnykimą maskolių-naujokų Vilniaus ir Kauno gubernijose.

Taip einasi, arba teisiaus sakant, ejosi su Kauno maskolių naujokais.

Apie padėjimą tokių-pat Vilniaus gub. naujokų štai, kokią oficijališką žinią radau.

Jau 70 metųse buvo siūstas į Vilniaus ir Trakų pavietus tam tyčia paskirtas revizorius apžiūrėtu, kaip stovi naujokų dalykai. Pagrįžęs į Vilnių tasai revizorius tokį davė raportą generol-gubernatoriui:

„Kad daugumas naujokų, apėmusių karališkas žemes Vilniaus ir Trakų pavietėse, nevaldo patys savo žemių, bet atidūda jas ant randos įvairiems žmonėms katalikiško tikėjimo . . . o kiti dar-gi ir suvisai pardūda savo dubas, apie ką darosi liudijimai pas valsčiaus vyriausybę, kaip sueigų nusprendimai; kiti-gi naujokai ir suvisu išsikraustė iš savo sodybų į kitas gubernijas.“

Gavęs tokį raportą generol-gubernatorius ant tų pėdų paprašė gubernatoriaus: „paliepti iš savo pusės ištirti dalykus apie perėjimą naujokų žemės į svietimas rankas . . . kaltus nukorot pagal istatymus . . . uždrausti valsčiams toliaus išdavinėti liudijimus apie pardavimą ir pirkimą maskolių-naujokų žemių . . . tūs-gi naujokus, kurie atsisakė nuo savo žemių, priversti pasirašyti, kad jie nebejieškos savo laukų . . . paaiškinti, kad naujokai gali atidūti ant randos savo lauką tik tai su daleidimu sądaros tarpinikų.“

Iš šitos prižasties gubernatorius 5 birželio 1872 m. išleido aplinkrašti sądaros tarpinikams (mirovija po-

sredniki): „išnaikinti paminėtas netvarkas ir toliaus smarkiai žiūrėti, kad taip daugiaus neatsitiktų.“

Ant kelių metų potam, kaip rašo „L.J.V.“ N. 51 84 m. perėjimas maskoliškos žemės į svetimas rankas tartum apstojto, bet toliaus prasidėjo vėl tas pats, kaip ir pirma. Nū 80-tų metų maskoliai vėl pradėjo taip bėgti iš savo dubų, jog daugelis cerkvių tikt neseniai dėl jų įstatytų pasiliko be savo parapijonų, kaip antai Dukštų, Žižmarių. — Pasak to paties korespondento, Vilniaus paviete buvo apsigyvenę Gelvonų valsčiuje 9 šeimynos maskolių naujokų, Širvintos valsčiuje — 11 ir Musnykų — 3 šeimynos. Dabar, girdi, jų jau tikt keli tenai. Dubas-gi jų apėmė daugiausiai buvusios valsčių vyriausybės ir šiaip žmonės. Taip, buvęs starosta Musnykų Chverago išvarė iš namų Ščenkovą ir Tolstojį; buvęs Širvintos valsčiaus staršina Mateušas Lajauckas nupirko žemę nū Jono Katuskos; Maišiogalos valsčiaus „pisorius“ valdas žemę viso sodžiaus naujokų, Utiecha (! R.) vadinamo, gyventojai kurio visi išsikraustė į Mogiliavo guberniją; Bazilius Jeročenko kaimo Bogojavlenje (! R.) pardavė savo lauką buvusiam valsčiaus staršiniui Kaziu Šatui. Jonas Jaroščenko pavedė žemę Janukaičiui; Larijonovas — Andriukaičiui; Kurnosovas — Mežkei ir t. t. — Kitose-gi vietose maskoliška žemė tekus net bajorams ir žydams.

Reikia dar paminėti, kad didžiama įtaisytų dėl naujokų padėjimo ir pasiskolinimo kasų vos-nevos gyvos — kelios iš jų varo bylas išnykimo pinigų, o tūm tarpu tokios pat kasos įtaisytos vietinių gyventojų labai dailiai užsilaiko ir turi milijonus apyvartos. (Čia nūšaliai galime paminėti, kad Kauno gubernija pirmutinė visoje Maskolijoje pagal skaitlių padėjimo ir pasiskolinimo draugysčių, nes ten iš viso yra 39 tokios draugystės su 9,062,803 rbl. metinės apyvartos). Girdėt taipos-gi, kad ir buvimai dėl mokytinių nelabai tvirtai stovi.

Ant galo yra tokių maskolių naujokų sodžių, kuriuose naujokai jau lietuviškai kalba ir į bažnyčias katalikų vaikščioja (apie Betygalą, Pasvalį).

Bet yra vietų, kur maskolių naujokai gerai gyvena (blagodienstvujut), kaip apie Janavą, Aukmergę. Ale tai, pagal pripažinimą vietinių gyventojų, iš didelios dalies paeina nū to, kad jie labai svetimą gerą mėgsta, nes pažįstami visoje apygardoje, kaip smaržūs vagys.

Abelnai imant, skaitlius naujokų itin smagiai mažinasi.

Kaipo artymiausia priežastį to, publicistai vietinių laikraščių (bent diduma jų) mato katalikų persekiojimuose, ipač kunijū.

— „Na, ar tai galimas daigtas — šaukia vienas iš jų — ištūrėti ant vietos, jaigu pas jus kas nedėlia, o kaip kada ir tankiaus, atsilanko policija, iškrato visus užkampius iš priežasties skundo už vagystę? Ar arklį keno kas pavogs, ar galviją, tūjaus visi mena ant maskolių naujokų.“

Tarp kitų svarbesnių priežasčių nurodo ant to, kad naujokų sodžiai išmėtyti po visą guberniją apie 500-ūse vietų, per ką jie turėjo paskėsti didume svetimų gaivalų.

Toliaus, kitiems naujokams perdaug toli buvo nū cerkvių. Taip, nū Skūdos naujokų Telsių paviete ir Rakiškių ir Zarasų paviete į artimiausią cerkvę 60 verstų, per ką jie negalėdavo gauti dvasiško patiprinimo ganėtinai.

Patys kandidatai nevisi atsakantys buvo kolonizacijos reikalams. Taip buvo šeimynos iš vieno žmo-

gaus; buvo šeimynos latviškos, kurios nē žodžio nemokėjo maskoliškai, vienok gavo karališkas žemes, naujokams-maskoliams paskirtas.

Žemės naujokai, sulyginant su vietiniais gyventojais, gavo permažai — pirmiemsiems vidutiniškai išpūlė po 16 desetinų ant šeimynos, o dubos antrųjų turi po 20, 30, 40 ir net po 60 desetinų.

Ant galo pagalios pats klimatas daug išnaikino maskolių naujokų — pradžioj gyvenimo jie krite, anot to korespondento, kaip musės.

Taip su naujokais-ukinėjais.

O ką apie maskolių dvarponius, tai daugelis korespondentų „Vilensko Viestiniko“, „L. Jep. Vied.“ ir „Novoje Vremia“ atsišaukia, kad su jais dar blogiaus negu su ukinėjais. Pagal vieno apskaitymą jų liko ant vietų tikt 30%, o tų, kurie su privileėjais buvo gavę dvarus, nē desimtos dalies neliko. (L. Jep. V.) 85 m. Nr. 71.

Kaip rašydamas viską kūne perdėm visur prisilaikiau žinių tų laikraščių, taip ir užbaigsiu „Litov. Jeparach. Viedom.“ 86 m. redakcijos žodžiais:

„Tokiu budu — graudžiai sako ta redakcija — ir mūsų naujokus patiko toksai pat likimas, kaip ir beveik visus mūsų užmanymus šitam krašte.“

K. Gr.

Valymas ir terszimas mūsų kalbos.

Parasė Prusas.

Kiekvieno darbo pradžia yra sunki. Dėlto-gi nereikia mislyti, butent ir pradžia ruošimo apie lietuvių galėjo buti lengva. Nekalbant apie riksmus ir liežuvavimus p. Vitoro (žiurek jo „Litwomani“), ir šen ir ten teko girdėti, jog nē lietuviškos kalbos jau nėra, tiktai šiupinys, sudėtas iš skirtų žodžių, paimtų iš visokių kalbų. Dėlto-gi ir nedvyvai, jaigu pirmutiniai darbinėjai lietuvištos pirmiausiai užsiėmė valymu kalbos. O šitas darbas nelengvas. Tautos suvisai liuosos ir skaitlingos, per ilgus amžius dirbdamos, nelengvai ir nevisados gerai išdirbo savo kalbą. Taip mes matome tarpo rusų. Laisvę jieje įgijo jau seniai, o paimkite ir pažiūrėkite, kam verta da buvo jų kalba pradžioje šio XIX amžio. Mažai to. Paklausykite, kaip kalba prasti žmonės Rusijoje ir palyginkite jų kalbą su taja, kurią dabar vartoja apšviestieji ir kuria rašo. Palyginę, pamatysite labai stebėtiną daigtą. Kalba žmonių yra viena, kalba-gi kulturiška yra kita. Žmonės kalba slovėniškai, kalba užnešančiai ant kalba kitų slovėnų. Kulturiška-gi rusų kalba yra jau tolyma nuo kalbos prastų žmonių, nuo kalbos slovėniškos. Kulturiška rusų kalba — tai mutinys iš slovėniškos ir svetimų kalba sudėtas, kuriame gali rasti nemažai turkškų ir angliškų žodžių (nekalbant jau apie lietuviškus). Mat rusi valė (? R.) savo kalbą ir išvalė kiek tik galėjo slovėniškų žodžių. Taip-pat ejosi ir su kitomis kalbomis. Mūsų žmonės ne iš kito molio sutverti, ir jų darbuose turi rasti tokios-pat klaidos, kaip ir darbuose kitų tautų. Ir mūsų dabartiniai apšviestunai, valydami lietuvišką kalbą, dažnai išmeta tikrai lietuviškus žodžius, o vieton jų priima tai latviškus tai, šuva žino, kokius, ant galo, nukalę naujai savo darbo žodžius, kiša ir spraudžia, kur tik gal. Bet yra dar ir tokių, kuriems dar viso to negana. Jieje, nusi-tvėrę koki žodį, ima atžagariai jį vartoti. Kas-gi per tai darosi? Šiek tiek apšviestas žmogus-lietuviys, pėmęs į rankas parašytą tokioj kalboj laikraštį ar knigą, skaito ir trauko pėčius, nieko nesuprasdamas. Ką pelnys neapšviestas žmogus, tokią knigą arba lai-

kraštį nusipirkęs? Suvis nieko, kada gi joje viskas bus jam navatna ir nesuprantama.

Tegul butu parašyta taip: „truko spēkos laikų Algirdžio tardymą nuveikti.“

Pažiūrėkim, kas čion per žodžiai sukimšti!

„Truko.“ Lietuviai vartoja du žodžiu, užnešančios šaknies, tik nelygaus nutęsimo. Pirmas yra trūko nuo trūkti, trūksta su ilga ū, kurs atsako lenkiškam žodžiui „oberwać się, pęknać“. Antras „truko“ nuo trukti, trunka su trumpa u. Šitas žodis visai viens retai vartojasi, tankiau su pridėžkais, kaip: netrunka, užtrunka ir t. t., ir ar tik ne artymiausiai stovės rusiškam žodžiui. „мръхать“. Kito kokio ženklinio žodis „truko“ neturi pas didžiumą svieta. Ir netikiu, begu kur nors vartotu jį su ženkliniu lenkiško „zabrakło.“ Dėlko-gi tad jį mūsų apšviestunai su šiuom ženkliniu vartoja? Argi nėra kitų lietuviškų žodžių dėl išvertimo lenkiško „zabrakło.“ Man rodos, jog yra tokių žodžių; taip: neteko, ništekto, ništesejo ir kiti, kurie turi artimą ženklinį su įvairiais palinkimais. Ir šitie žodžiai yra tuom geri, jog juos supranta kiekvienas, mokantis lietuvišką kalbą.

Dabar pažiūrėkim antrą žodį „spėkos“. Juk tai stačiai latviškas. Nieko nesakyciau, jaigu, neturėdami savo priderančio žodžio, paimtumem nuo giminiūtės kalbos ir pasisavintumem jį. Bet dėl žodžio „spėkos“ mes turim tikrai lietuviškus žodžius suprantamus dėl prastų žmonių, taip turime žodį pajiega, viekas ir gal da kitus.

Žodį „laikų“ mažai kas (?! R.) supranta, bet tas kaip ir butu čionai savo vietoje dėlto, kad mes neturim kito saviško žodžio dėl išreiškimo tos pačios prasmės, ką reiškia lenkiškas žodis „czas“. Vienok šitame ištarme lengvai galėtumem vietoj „laikų“ pastatyti „gadynės“ — žodį visiems suprantamą.

Toliau randam „Algirdžio“. Ogi čia kas per baidykla?! (Taip gražiausiai reiktu paklausti.) Bet aš neklasiu, žinodamas, iškur kitur, apie ką čia yra kalbama. Szitą žodį „Algirdis“ tvėrė geras noras ir tvėrė remdamasi ant tų pamatų, kuriuos turėjo. Tas, kurs jį tvėrė, kaipo tikras lietuvis, instinktyviškai suprato, jog vartojamas dažnai lenkų, rusų ir kitų vardas mūsų kunigaikščio „Olgierd“ nėra tikras, tik iškreiptas. Tvėrikas atminė tiesa. Man teko viename sąstarmės rašte, tarpo Keistučio ir Kazimiero padarytame, rasti vardą „Olgierdo“, kur jį vadino „Olkertu“. Žodis, kaip matyti, sudėtas iš dviejų: uola ir kirsti.*) Dėlto-gi, man matos, reikia mesti žodį „Algirdis“, neturintį dėl savęs jokio pamato.**)

Kas tai butu „tardymas“, aš ir nesuprantu. Bet galite man čion užmesti, jog ir daug kitų daigtų aš galiu nesuprasti — ale tai da vis nieko. Mat, tū rešydams, aš ne savę vieną turiu ant mislies: aš mislyju, jog kiekvienas žmogus, kuriam nebus tyčia reikštas ženklinis žodžio „tardymas“, nesupras jo, ir jokiū būdu, pats per savę sekdams istatus lietuviškos kalbos, negalės atminti, ką tas žodis tur reikšti. Kitaip sakant, šito žodžio nieks iš lietuvių nevartoja ir žodis tas taip nulipytas, jog nieko nėra jame atsakančio dvasiai lietuviškos kalbos.

„Nuveikti“ turi savo skirtą ženklinį mūsų kalboje. Nuveikti — tai yra nuimti, pergalėti. Sako sviets: „mūsų bulius nuveikė Jonų bulių“, tai yra: mūsų bulius nuėme arba apgalėjo Jonų bulių.

*) Palygink pavarde: Nuokertas (Nokiert).

**) Kurie rašo „Algirdis“, tie (spėjam), tur but, išveda tą žodį nuo „alus“ ir „girdyti“. Rėd.

Taigi, toks ištarmas, kaip: „Truko spēkos laikų Algirdžio tardymą nuveikti“ yra nesuprantamas dėl lietuvių ne tik mažesnio mokslo, bet ir kuoaugščiaus apšviestų, nesusėjęs išmokti to „volapūko“, kurį neretai vartoja apšviestunai ir savo laikraščiuose ir kuriom raszo n'atsižiurėdami ant nieko ir knigas paskirtas dėl apšvietimo ir pamokinimo ukinikų. Kaip-gi paskui da gali ružyti ant anų žmonių, kad jieje parašytų tokią kalbą knigų neperka arba jai ir perka, tai nemielai? Kaip-gi laukiame dar mes didelės įtekmės gemančios rašliavos ant pabudinimo mūsų svieta! Budikime suprantama kalba, gal ir pabus. Bet jaigu šnekinsi lietuvi ar tai „volapūku“ ar tai „adverniška“ kalba, tai vis tik nieko nepelnysi — ir da gal jis dručiau užmigs nuo tavo negyvos šnekos. Valymas kalbos tur ir ant mūsų lietuviškosios padaryti savo ženklą, palikti diemę. Bet vis butu geistinas dalykas, kad tas valymas turētu savo ežias; diemę jojo tegul ir liktu, bet likus tegul nesugadytu suvis kalbos paliktos mums nuo prosenių. Mes matėme įtekmę neatsargaus valymo ant kitų kalbų, tegul mums šitas atsitikimas buna už persegėjimą, idant valydami neterštu bereikalingai, kaip minėtame ištarme; „truko spēkos laikų Algirdžio tardymus nuveikti“, kurį mes galime gražiai lietuviškai išversti: „Neteko pajiegos gadynių Uolkerčio tyrinėjimus pabaigti.“*)

Kiekvienas iš mūsų tikt vieno nori ir jiesko — naudos dėl savo brolių ir tėvynės. Kiekvienas nori matyti gražią ir mielą savo kalbą puikią beėsancia, o ne suterštą ir ne iškraipytą. Ir dėlto, jaigu ištikrųjų kitaip randame, jaigu randame kalbą betersiant visokiais „tardymais“ ir „spėkomis“, tai paeina ne iš mūsų noro, tikt iš nelaisvės ir persekėjimo, kurį kencia mūsų kalba ir mes patys. Kiekvienas jausdamas, kad reikia šia ir čia pataisyti kalbą mūsų, kiek galėdamas, stengiasi tai padaryti, bet plotis kalbos didelis, viens jį visą negali apimti ir dėlto, turėdamas geriausius norus, padaro klaidės. Kito lietuviško, kurs galētu pataisyti jas, tankiai arti nesiranda** ir štai klaidės ant ilgo laiko išiskerbia į kalbą, į rašliavą. Patekę jos į laikraščius, paskirtus dėl apšviestunų dar plačiau ima teršti kalbą, nes randa naujus pasekėjus. Papūle-gi į knigas, dėl ukinikų rašytas, atgrasina jūn nū knigų ir sumažina įtekmę ant jų ir rašliavos ir apšviestunų.

Dėlto-gi man rodos, jog toks vartymas ir kraipymas kalbos turi labai piktas pasekmes — atgesia nū skaitymo knigų ir laikraščių tūs žmones, dėl kurių jieje yra paskirti ir atgesia dėlto, jog tie negal suprasti, ką skaito, per nesupratimą kalbos visai iškraipytos.

Ir tai yra taip piktas daigtas, kad jis ant nieko verčią visa mūsų darba. Laikas mums susiprasti ir mesti visus „manding'us“ ir kytrai išmislytus „tardymus“ su pulkais kitų nereikalingai įvestų „spėkų“. Reikia mesti, jaigu ne suvis, tai nors išvaryti iš knigų, paskirtų dėl ukinikų. Apie szitą turi rupintis rėdytojai laikraščių ir patys rašėjai, jaigu nori, kad jų darbas neprazutu veltu, bet atneštu naudą tėvynei.

*) O dar gražiau: „Neteko pajiegos pabaigti tyrinėjimus „Uolkerčio“ gadynės.“ — Garbės vertas rašytojas šito straipsnio tenepalaiko už piktą, jog mes išdrįstame pataisyti jo *silpną sintaxę* prigimtos kalbos. Rėd.

** Reikia gero lietuviško kalbamokslo. Neišmanome, kodėl mūsų žinomi mokytam svietai philologai taip slepia savo mokslą nū lietuvių. Rėd.

Atsišaukimas Maskolių lyberalų apie tautišką krutėjimą mažesniųjų Maskolijos tautų.

Kaip gerai atsišaukia išmintingi maskoliai apie patrijotišką judėjimą mažesniųjų Maskolijos tautų, gali numanyt iš šitų žodžių Maskvos lyberališko mėnesinio laikraščio „Русская Мысль“, VIII. 91 m. Skyrinje „Vnutrenneje Obozrenyje“ ant 188 psl. Žodžiai tie mano sutrumpinti šiaip maž-daug skamba.

„Pereitą mėnesį Dorpate buvo Estų giesminių draugysčių šventė. Tai buvo pirmutinis susivažiavimas Estų giesminių iš viso Baltijos krašto ir Estai matė jame savo tautišką šventę. Pasiuntinių nū daugybės Estų draugysčių ant tos šventės susirinko apie 2000 su 162 ženklais (paparčiais.) Iš aplinkinių kaimų suėjo didelė daugybė žmonių. Iškilmingumas tęsėsi per 3 dienas. Visur, įpač ant ulyčių buvo didžiausia tvarka, per visas 3 dienas nematyt buvo nė vieno girto.

„Pati šventė buvo visiškai nekalta: giedojo maskoliškas dainas su estišku tekstu, priešais visų paparčių nešė valstijos ženklą, pa langais Estų gubernatoriaus pagiedojo serenadą, pats įtaisymas šventės buvo dėl paminėjimo suėjimo 10 metų dabartino viešpatavimo. Vienok neapsiėjo be kliučių: girdėt buvo prieš šventę, buk uždrausta bus pastoriams pamokslus apie ją sakyti, buk busiant maldos pagal valstijos budą (t. y. pravoslaviškai G.) laikomos. Bet, kaip ir vertėjo laukti, toki garsai pasirodė melagingais. — Tokia šventė, kurioje Estai nori išreikšti tikrai savo tautišką gyvavimą, padėkim, visiškai nekaltu budu su parodymu garbės maskoliškai tautai, tokia šventė ar tai Estų, ar Latvių, ar Žemaičių, ar net ir Lenkų vargiai išsautu uždraudimą iš šalies valdžios, jaigu šitoji nesibijotu išjūkimų ir persekiojimų maskoliškos spaudos, kuri tūjaus pamato tokiuose daleidimūse syetimiems gaivalams gyventi stoką administratyviškos energijos ir sargumo. — Tokiu budu visokia administracija turi bijotis tokių organų spaudos. O tokių dabar didelė daugybė.

„Paveikslų tokio patrijotiško pasielgimo mūsų spaudos daugybė.

„Taip pažiūrėkim, kaip atsišaukia dabar ta spauda apie Latvius ir Estus, kurių tautišką išsiliūsavimą nū Vokiečių taip garbino tikt dar pirm kelių metų.

„Globėjas Dorpato apielinkės buv. profes. Kapustinas jau koki 4 metai kaip padarė pradžią su pažindinimo Estų kaimų mokių su maskoliška kalba. Kaip yra sunku išmokinti maskoliškai Estus, gali parodyti tai, kad už 15 verstų nū Petrapilės Estų sodžiūse nieks nesupranta maskoliškai. Taigi ar gali reikalauti, kad už 300 verstų nū Petrapilės Estai į kokius 4 metus galētu taip išmokti maskoliškai, kad suprasti įžanginius straipsnius „Московскія Вѣдомости“ ir „Гражданинъ“ apie visūtina vertę rykštės ir apynasrių?

„O tie organai mato tokiame dalyke intrygą ir separatizmą ir apie Kapustiną atsišaukia labai žvairiai: jis neturėjęs energijos.

„Bet abelnai sakant, ne Estų mokių kaltė, jaigu žmonės skundžiasi (kaip rašoma toje-pat gazietoje), kad sudūse jie negali susišnekėti su sudziomis ir kad vertikai ar tai tyčia ir netyčia (nemokėdami gerai kalbos) iškraipo žodžius liudinikų, skundikų ir apskustųjų. Jaigu tokiu budu sudas visiškai priguli nū vertikų, tai gali tik pasigailėti, kad nū kandidatu ant sudzių Estų krašte nepareikalavo pažinties vietinės kalbos. Keliems ir priegtam apšviestiems žmo-

nėms lengviaus butu išsimokėti estiškai, nėgu visai tautai išmokti maskoliškai.

„Kitas paveikslas. Rygos Viestnikas, stovintys ant sargybos maskoliškų reikalų prieš vokiečių intrygą, dabar jau pradėjo sergėti maskolius nū pavojingų Latvių svajonių. Latviai mat užsimanė padaryti speciališką kultūrą, t. y. įvesti moksliskus terminus, rašyti latviškai knigas: žodžių sakant, jie užsimanė užlaikyti latvišką kalbą ne tik dėl žmonių, bet ir dėl inteligencijos. Kas tame pikto yra arba pavojingo? Ir tai pirmučiausiai suvisai ne svajonės! Į 100 metų ir maskoliškas liežuvis tapo aprupitas moksliskais terminais, kurių neturėjo; į pusę šimtmečio sutverta moksliski liežuviai čekų ir lenkų. Delko-gi tai turi buti svajonėmis dėl Latvių ir Estų?

„Priegtam priėjimas liežuvio valstijos juk nė kiek nesuvienija tautų politiškai. Taip, labjausiai suvienyta politiškai yra Prancuzų tauta, kuri niekad nesikėsino išnaikinti Keltų ir Provanso kalbų ir literaturos.

Iš kitos-gi pusės turime Irlandiją kurios prispaudimas nū Kromvelio iki serui Robertui Piliui, tiesa, išnaikino tarpu apšviestų Airių keltišką kalbą dabar kūne visi apšviesti Airiai kalba tik angliškai. Bet niekur nēr didesnio separatizmo, kaip separatizmas airių nū Anglijos!“

G. K.

Liudnas palyginimas.

Dvyliktame numeryje Varpo už praėjusius metus buvo patalpinta rokunda „Varpo“ išleidimo. Iš tos rokundos matome, jog „Varpo“ išleidimas iš viso kaštavoja 2895 markas ir 15 pf. Įimta-gi buvo už prenumeratą 1593 m. ir 14 pf. Tokiu budu nūpūlis nū išdavimo išnešą 1302 m.

Tai baisus daigtas! Iš to viso mes matome, kad apskritai imant už prenumeratą buvo surinkta truputį daugiau, neng kiek kaštavoja tik pusė „Varpo“ išleidimo, o tai buvo surinkta dvigubai mažiau, neng kaštavoja pats išdavimas.

Tokiu budu pagal mano nūmonę nēr galima toliaus eiti. Bet eiti reikia! Tai ką-gi daryti?

Vaistas tam yra dvejopas:

1) Imti už Varpą dvigubus pinigus, neng iki šioliai imama buvo, o tai Gudijoj vietoj 6 imti 12 rublių. Sakys — per brangu! Bet kaip-gi brangu, jaigu tas pačiai rėdytei tiek kaštavoja? Toliaus turime atsimiti, jog išleidimas mūsų laikraščių yra šimterio-pai sunkesnis, neng kitų giminių, jog tai mūsų tautiškas laikraštis, — o mes už laikraščius svetimtautiškus, kaip tai „Kraj“, ant metų mokame po 12 rublių, o už „Новое Время“ po 17 rb. — Taigi graičiaus nū tų laikraščių galėtumėm atsisakyti, neng nū savojo. —

2) Jaigu-gi ištikro „Varpo“ prekė negalētu buti padidinta, tai „Varpas“ — arba tiesiai — visa lietuviška rašliava, nes kas su „Varpu“ dedasi, tai, tikiūsi, dedasi ir su kitais laikraščiais — turētu šaukti pagalbos pas visus lietuvius, prašant sumesti mesliavą, iš kurios galima butu paturėti mūsų rašliavą.

Tas-gi ant svieto darosi — ir darosi su pasivedimu. Čia bus gana pridurti norint šitūs du paveikslai:

Draugystė po vardu „Motina“ Silejijos padėjo sav už mierį įsitaisyti savo tautišką gimnaziją, kame vaikai galētu lenkiškai mokėtis, ir kame dvasia tautos jaustu priglaudimą. Dėl atsiekimo to mierio buvo apšaukta mesliavą. Rokunda draugystės už praėjusius metus išrodė, jog ant to mierio yra jau surinkta

27000 auks. (guldenų). Apgarsintoji rokunda už šitus metus išrodo, jog augščiaus primintas lobsis šimet pasididino ant 4607 auks. ir 63 cent. Tas pasididimas gangreit visiškai pareina iš aukų, tarpo kurių šios yra primenamos, kaip svarbiausios: Zygmuntas gr. Krasicki iš Baku 100 auks.; studentai lenkai iš technoliginio Instituto Petrapilėje — 55 auks.; Henrykas Krajevski, advokatas Varšavoj — 65 auks.; Jons Wirtort iš Nevežnikų Žemaitijoj — 25 auks.; Aleksandras Dobrowolski ir Teodoras Piechowski iš Eka-terinoslavo — 25 auksinius; Jons Krahelski iš Varšavos — 25 auksinius; Adolfas Pępłowski iš Varšavos — 33 auks. Visos augščiaus primintos žmogystos tapo parokūtos tarpo amžinų sąnarių įkūrėjų, kurių dabar skaitlius 99. Mažesniosios aukos vienkartinės šimet išnešė 809 auks. 22 cent. Iš korteliųgi 10 centinių įėjo 337 auks. ir 1½ cent. Ačiu tam aukavimui visutinis įėjimas išnešė 4993 auks. 36 cent. ir 1 dolerį. Įvairi išdejimai, kaip tai: už atspaudimą atsirokavimų, diplomėlių del sąnarių ir 10-ies centinių kortelių, už išleidimą visų tų daigtų, už rumą del žmonių skaitinyčios — ir ant galo mokestis už daugybę korespondacijų — visas tas išnešė 393 auks. ir 64 cent.

Tai vienas paveikslas štai antras:

Užpernai Anglijoj kilo draugystė po vardu „Kariumenė išganymo.“ Jos mieris buvo nešti pašelpimą pavargusiems. Buvo apšaukta mesliava. Netrukus buvo sumesta 100000 svarų sterlingų, arba 1 milijonas rublių. Dabar užmanytojaus tos draugystės, jen. Booth'o, išėjo metinis apskaitymas apvertimo augščiaus paaukautų pinigų. Vardas tos knygos „Šviesa Anglijos burnoje arba veikalas 100000 svarų sterlingų“. Ką padirbome? klausia tų knigoj Mr. Booth. Išdavėme gangreit du milijonu pietų, dnugumą dykai kitusgi už niekniekius. Tapo įtaisytos 7 didelės prieglaudos (200 tukst lovų). Tapo užvestas rumas del naudos ant fabriku dirbanciujų darbininkų; yra keliatas kitų rumų, kame statelpa mūsų pacių fabrikos, kuriuse dirba daugiau neng 300 darbininkų: dailidžių, šepstorių, dokliataisų ir t. t. Moterys, darbo jieskancios, gal atsišaukia į vieną iš 14 kantorų pagelbos, arba esti patalpina mos mūsų drapanų skalbinyčiose arba siuvinyčiose. Grait bus įtaisyta nauja prieglauda, įtaisyta iš aukų mergaičių, kurios pasinaudoja iš „Kariumenės“ įsteigimo ir dabar potogiai gal sav ant dūnos užsidirbti. 300 vyrų ir vaikų iš kalinių išleistų atrado apveizda ir atsakančią pagelbą. Didžiausioji turtų dalis buvo apversta ant nupirkimo ir įtaisymo keliato fermų (200 akru), kame ant atsitaisimo buvo patalpinta iki 200 išgamių, nenaudėlių. Toliaus eina ilga litanija užmanymų, kurie netrukus tur išikuntyti, o tarpo šių bankas del pavargusiųjų. Reikalaujame, skaitome toj litanijoj, įgyti tūjaus namus del vaikų darbą atliekančiųjų namus, kame jie, kaip paukštys butu liūsiu, norint jiems nematant ant jų savo sparnus išskėsime, turime taip pat užvesti savą amatų mokslainę ir t. t. Tolesniame užmanyme stovi visoki užvedimai kolonijose, ant kurių tapo atidėta 25000 sv. sterlingų. Idant visą tą užvedimą prigulinčiai užturėti reikia kasmet ant to išleisti 30000 sv. st. arba 300000 rbl. Mr. Booth tų pinigų reikalauja nū savo vientaučių ir jis anūs ap-
tūrės . . .

Tokių paveikslų daugybę galėtumem privesti, bet išteks ir tų dviejų.

Teisybė! Mes ne Anglai ir neturime nei jų turtų, nei jų liūsybės! Bet mums gi dabar ir nereikia to,

ko jie nori. Mes nenorime dabar tūjaus įsteigti už sumestus pinigus savo tautišką gimnaziją ir amatų mokslavietę, mes nenorime dabar įrengti mūsų tautišką teatrą ir t. t. — mes tik norime, kad be nū pūlio galētu mūsų laikraščiai išsileisti. Kiekgi tų laikraščių? Tegul bus 4: Varpas, Ukinjkas, Apžvalga ir Šviesa.*) Varpas turėjo nūpūlio apie 650 rub. Visi 4 laikraščiai tetur to nūpūlio 4 sykius daugiau — tada iš viso bus nūpūlio 2600 rublių — rokūkime 3000 rub. Ar-gi tai Lietuva negalētu tų pinigų sumesti? Juk-gi tai laike metų ant kas 1000 žmonių maž-daug išpultų vienas rublis. Ar tai Lietuva taip jau nubiednėjo, kad 1000 žmonių ant tėvynės naudos negalētu vieno rublio dūti? Ne, Lietuva nėra taip pavargusi. Toliaus, gal mūsų krašto žmonės šviesos neapkenčia? Ir tai neteisybė! Nežinau nei vienos tautos, kame žmonės taip mielai aukautu ant šviesos pinigus, kaip pas mumis. Tą rodo mums mūsų praėjusieji veikalai. Ten matome, kad aukavimas pinigų ant bažnyčių arba ant mokslo — tai gangreit vienas daigtas buvo. Lietuviai tą darbą visūmet rokūdavo už darbą Dievui tinkantį — Čia gana bus priminti, kad pirmbuvusis Vilniaus universitatas — tai visas buvo įtaisytas iš privatnų žmonių aukų. O turtų jis tiek turėjo, kad vienų nū tų turtų palukų kasmet susirinkdavo daugiau 100 tukstančių rublių. Tai buvo fundacija garsaus Valerijono Protasevyčio. Prie to Daugėlos, Korsakai, Beinartai, Sapiegos prisidėjo, neišskiriant paskutinio lietuvio, ant lenkų sosto sedėjusio, neišskiriant Zygmunto Augusto. Ne, lietuviai, ant paturėjimo savo krašte šviesos niekados pinigų nesigailėjo ir nesigailės! Kogi tada nepritenka? Nepritenka užmanytojų, kurie apsiimtu augščiaus primintą mesliavą surinkti. Jaigu ir tie atsirastu, — tai ir tada dabar bus sunku, — ir sunku del to, jog paskučiausitise laikėsi mūsų už rubežiniai draugai nepriderančių budu iki šioliai elgiai . . . Juk-gi buvo mesliavos ant užvedimo draugystės „Birutės“. Kaip žinau, buvo žmonės, kurie nesigailėdami ant to reikalo davė ir po 50 rbl. . . . Dabar jau praėjo nū to užmanymo septineri — ar kiek metų — ir mes dorai nežinome, ar yra draugystė „Birutės“, ar ne, ir kame dingo paaukauti“ pinigai.**) Aukaujamčiam reikia vieno daigto, o tai persitikrinimo, kad paaukauti pinigai iš tikro eis ant paskirto daigto . . . Arba vėl buvo keliatas išdavimų su parašu „pelnas ant Birutės naudos“ . . . Taigi ar buvo tas pelnas? — o jaigu buvo — tai koks ir kame jis? Niekio mes nežinome — o vienok reiktu žinoti . . . Iš to suprasite, ką rorių pasakyti . . . Bet ant galo mums neatmestinau reikia to, apie ką augščiaus kalbėjau . . . Bus didelė garbė ir gūdonė tam, kurs mokės surinkti mus išsiskirsčiusius, kurs mokės pas mus visus savo pasielgimu įgyti pasitikejimą . . . Jaigu tai ne vieno darbas — teesti keliatas vyrų. Aukų atsirasti galētu — bet reikia persitikrinimo, kad jos vėjais nenueis . . . Galintieji, apmislit-
tik tai!

Šis-tas.

- Kas tai, tėtė, per namas, ana toks didelis?
- Tai vaike, kalinys (turmas)!
- O kam jo, tėtė, reik?

*) Šviesa jau neiseina. Ketvirtas laikraštis dabar yra „Nauja Ausra.“

**) Rinko ir ant Politiskės draugystės. Rėd.

— Kad but kur pasodyt negerus žmones: vagis, piktadarius visokių ir kitus tokius.

— Kas gi tai yra, tėtė, vagis?

— Vagis, sunau, tai yra toks žmogus, kuris pasiima slapta arba kitaip pasisavina svetimą daiktą nesiklaupęs to, kuriam tas daiktas priguli.

— Suprantu dabar. Ana Baltrus Skripkus įėjęs sykį į Motkaus kromą nusipirko keletą daiktų; pas-kui-gi pamatęs, kad Motkus užsikreipė, greitai įsikiojo į delmoną dar kelis dalykus, už kurių visiškai nemokėjęs buvo. — Užtai jį vagim apšaukė, padavė į sudą... Sudas-gi pasodino jį į kalinį. Ar taip tėtė, buvo? . . .

— Taip mano mielas, taip . . . Visi sakė, kad jį suvisai teisingai apsudyjo . . .

— Ne, tėtė, ne visi . . . Aš pats savo ausim girdejau, kaip vienas vyras garsiai šnekėjo, kad sudas turėjo atsiminti, jogiai pati nelaimingo Baltraus sirgo, joga jį pats tikrai tiek pinigų turėjo, kiek buvo Moktui užmokėjęs, joga Baltrus tūm tarpu darbo negalėjo gauti ir jog tie pavogti daiktai buvo toki, kokių neatbutinai reikėjo jo serganciai pačiai ir mažam kudykiui. Sakė teipos-gi tasai žmogus, kad visą sudą už toki darbą vertėtų iškarti . . . Ar tiesa, kad ir tėtė prie to sudo prigulėjai? . . .

— Tasai turbūt buvo koksai pagedęs ar iš galvos išėjęs žmogus. Negali but jautriu, jai nori pasilikti teisingu.

— Girdėjau dar, tėtė, kad Baltraus pačios širdis nū to plyšo ir jį numirė, kad dvi dukters jo, neturėdamos kum misti be tėvo, su maskoliais išėjo, kad greičiausiai pasileis ir kiti Baltraus vaikai, nes niekas nenor jų ant darbo priimti — tėvas mat vagim apšauktas . . . Tas pats sakė, kad Baltrus, atsedėjęs korą kalinyje, pastos tikru vagim.

— Matai, sunau, piktadarių kelias sunkus, o už kaltes tėvų atsako ir kenčia ir vaikai . . .

— Na, o jaigu mama taip sirgtu ir aš, kiti mano broliai badu mirtu, o tu tėtė, nē skatiko neturētum ir niekur negalētum nē užsidirbti, nē pasiskolīt, ką-gi tada, tėtė, veiktum, jaigu pasisektu niekam nematant kepalėlį dūnos pasivogti, kurio jokiu kitu budu negali gauti? . . .

— Aš tada . . . Ale kam čia tokių niekų klausti? . . .

— Man mat, tėtė, nepodosi, joga butu kur-kas nedoriaus, jai tos dūnos nepavogtum . . .

Kad aš bučiau sudžia buvęs, tai nelaimingas Baltrus nesėdētu dabar kalinyje ir jo dukters butu pasilikusios geromis merginomis.

— Bet suprask, vaike, vagystą reikia koroti.

— Tai-gi reikia koroti ir tą, kuris ima tavorą vertą 2 rublių ir dūda už jį tikrai vieną rublį. Ar ne taip? Ir dar-gi tada toki vagį reikia patupdyti kalinin, jaigu jis tai daro gelbėdamas savo šeimyną nū bado? Ar-gi ne taip?

— Na, žinoma, kad taip!

* *

— Ar dirba dar Jonas pas mus?

— Vai kaip, dirba; tai labai geras darbinikas . . .

— Kiek-gi jam, tėtė, moki?

— Pusrublį ant dienos.

— O kiek-gi, tėtė, kitiems darbinikams dūdi? . . .

— Tiek, kaip ir Jonui: pusrublį ant dienos.

— Gerai . . . girdejau, kaip, tėtė sakei, kad Jonas padaro trissyk tiek, kaip kiti. Ar tiesa?

— Tikra tiesa . . . tai labai geras darbinikas . . .

— Kodėl-gi Jonas dirba už tiek-pat, kaip ir

kiti, kurie nepadaro tiek, kiek jis? Kodėl jis nepameta to darbo?

— Jis pasamdytas ant metų, rakas-gi jo (terminas) baigiasi tada, kaip darbinikams sunku uždarbį gaut . . . Ant galo Jonas daug vaikų turi, jo pati sunkiai serga, žodžiu sakant, pametęs pas manę darbą jis gali daug pamesti.

— Tai tėtė jį kaip slastūse sugavęs laiko?

— Matyk, kvaily, kožnas žmogus turi rupėtis, kaip galėdamas, daugiau pelnyti.

— Suprantu dabar . . . Baltrus mislijo tur but ir pelnyt vogdamas Motkaus daigtus.

— Ką tu sakai? . . .

— Nieko, ot taip sav! Mislijau tikrai, ar buvo koksai skirtumas tarp tėtės ir Baltraus. — Jis pamė daugiaus daigtų, neg buvo užmokėjęs, tėtė-gi ima daugiaus darbo nū Jono, negu jam atlygina . . . Ar prisisavinimas svetimo darbo be pilno užmokesčio vagysta, ar ne? . . .

— Kur čia tav, kvaily, vagysta? Tai ką aš nū Jono turiu, tikrai nauda ir daugiau nieko . . .

— Pasakyk, tėtė, kunigas kalėdodamas sakė, kad Jonas ir jo pati tikri krikščionys . . . ar tai tiesa?

— Taip, mano miels, jie labai geri ir dievobaimingi žmonės.

— Taipos-gi kunigėlis kalbėjo, kad nors jie yra labai neturtingi, nors neturi nē dailių kedžių, nē bričkų su risorais, nē brangių abrozdu ant sienų, norint gyvena surukusioje grinčelėje, norint tikrai tiek išsitenka, joga vos-nevos išmisti gali, — vienok jie labai kantenti ir užtai širdingai dėkavoja Dievui . . . Ar tiki, tėtė, kad kunigėlis teisingai sakė?

— Kur-gi netikėsi! Suprantamas daigtas, kad jie kantenti ir dėkingi Sutvertojai už viską, ką jie turi.

— Ar ir tėtė taipos-gi už viską, ką tikrai turi, dėkavoji Dievui?

— Žinoma.

— Tiesa, tėtė turi dar daugiau dėkavot . . . Jei Jonas už pusrublį dėkavoja, uždirbdamas 3 pusrublius, tai tėtė turi atidėkavoti ir už tūdu Jono pusrubliu, nors pats nieko neuždirbi . . .

— Klausyk, vaike, te tav auksiną, eik obūlių geriaus nusipirk, ką niekus betauzyji, arba bėgk pažiūrēt — ana kamednėkas beždžiones rodo.

— Nenoriu aš beždžionių žiūrėti. Man smagius su tėtė kalbėti . . . Kunigėlis kalbėjo, kad velnias Baltrų pagundė svetimus daigtus pasiimti . . . Ar teipos-gi velnias ir tėtę privertė pasisavinti dalį Jono darbo?

— Ar netylėsi, snargliau!

Nū rėdystės.

Atsprašome brangių skaitytojų, kad mažumą pavėlinom išleidima 4-to num. „Varpo“.

Pinigus bei rankraščius į rėdystę reikia siųsti vis ant adr.: *Herrn Dr. Bruažis, Tilsit (Ostpreussen).*

✓ **Italpa.** Skaitymas lietuviškoje draugistėje 19 d. Vas. 1892 m. *Greitakojis.* — Rusvos dulkės. *Klausutis.* — Tėvyniški varpai. — Archeologiški tyrinėjimai Zemaitijoje. *J. Bitaitis.* — Principai Didžiosios Prancūzų revoliucijos ir ju išsiplatinimas po svieta. *Vėtinėškis.* — Iš draugijinio Anglijos gyvenimo. *P. Liutas.* — Seniausia lietuviška knygja. — Jonas Amos Komienskis. *P. Aškaitis.* — Statitika ir principai. *P. A.* — Makolėjus apie Miltoną, kaip draugijos darbiniką ir politiką. — Iš istorijos čekiškių balių. — Maskolių naujokai Lietuvoje. — Atsisaukimas Maskolių lyberalų apie tautišką krutėjimą mažesniųjų Maskolijos tautų. — Liudnas palyginimas. — *Sis-tas. Gr.*